

Livserindringer

efterladte af

neconferentsraad C. E. Bardenfleth.

Udgivne af hans Familie

ved

Kommandor F. Bardenfleth.

Med Portræt.

Kjøbenhavn.
C. A. Reitzels Forlag.
1890.

C. A. Reitzel's Forlag.

Fototypi: Pacht & Crone.

Livserindringer.

Livserindringer

efterladte af

Geheimeconferentsraad C. E. Bardenfleth.

Udgivne af hans Familie

ved

Kommandør J. Bardenfleth.

Med Portræt.

Kjøbenhavn.
C. A. Reitzels Forlag.
Fr. Bagges Bogtrykkeri.
1890.

LIBRARY
AUG 1 ? 1981
UNIVERSITY OF TORONTO

Forord.

Da min Fader i Vinteren 1854 paabegyndte Nedskrivningen af, hvad der nu herved overgives til Offentligheden af hans efterladte Familie, har han formentligen haabet, efter den omhyggelige og indgaaende Maalestok at dømme, som han strax har anlagt, at der vilde blive levnet ham god Tid til i Aarenes Løb at faa fuldført disse sine Livserindringer. Han har øiensynlig havt til Hensigt ikke alene at give en blot fortællende Skildring af sit eget Liv, sin Færd og dens Motiver samt af de ham vedrørende Personer og Forhold, der have Krav paa historisk Interesse, men tillige at give sin hele Fremstilling den kritiske og instruktive Form, som han ifølge sin Stilling, Virksomhed og Erfaring maatte anse sig ikke alene kompetent, men ogsaa forpligtet til, naar et saadant Arbeide skulde faa sin fulde Betydning.

Han var ogsaa dengang endnu en forholdsvis yngre Mand — 47 Aar; hans Helbred, der under den første slesvigske Krigs bevægede Aar var blevet stærkt nedbrudt af aandelige og fysiske Anstrengelser, havde under hans paafølgende Otium i al Fald tilsyneladende bedret sig, hans daværende private og offentlige Forretninger levnede ham tilstrækkelig Tid til Arbeidet, og uagtet han, som naturligt var, fulgte sit Lands indre og ydre Politik

med saa varm og saa dybtfølt patriotisk Interesse som Nogen, saa havde han sikkert tænkt sig sin aktive Deltagelse deri som afsluttet, naar ikke nogen særlig paatrængende Statsnødvendighed maatte kalde ham til atter at sætte Hensyn til Helbred, Lyst og personlige Sympathier tilside for Fædrelandets Vel.

Men da tillige min Fader, som han selv anfører, kun med stor Overvindelse gik til at nedskrive sine Erindringer, idet enhver Stillen sig selv frem var ham medfødt imod, og den offentlige Omtale af Andres Personer og Handlinger, som han med sin aldrig svigtende Pligtfølelse for den nøieste Sanddruhed maatte være nødsaget til at fremføre, var hans Diskretionsfølelse ligesaa meget imod, saa er det forklarligt, at Arbeidet kun skred saa langsomt frem, at han ved sin Død i Septbr. 1857 ikke var naaet videre, end til hvad der nu her foreligger. Til sin Familie har han ikke udtalt sig om Manuskriptets Bestemmelse eller øvrige Detailler, Offentliggjørelsen vedrørende, men vi kunne dog ikke være i Tvivl om, at det har været min Faders bestemte Hensigt, at de nedskrevne Erindringer engang skulde offentliggjøres, ligesaalidt som om at Tidspunktet herfor var tænkt at skulle være et saa fremskudt, at de givne Fremstillinger af personlige Forhold i det Hele ikke længere kunde saare overlevende Samtidige, men dog ogsaa saa nært, at Erindringerne kom til at yde den paatænkte Nytte som historiske Bidrag.

Det har tilmed aabenbart ligget min Fader stærkt paa Sinde at give en for Offentligheden bestemt Redegjørelse for sin egen politiske Færd. Født og opdragen i, af Tradition og afgjort egen Tilbøielighed hendragen til Kredse, hvis Anskuelser og Færd i hine Tider vare og maatte være af udpræget konservativ Natur, var han, ved sin tidligt fremtrædende Virksomhed og ved sit nære Forhold til Kong Frederik den Syvende fra dennes tidligste Ungdom, af sine Standsfæller betragtet som den Mand, der maaske bedst ikke alene kunde, men ogsaa burde være et Bolværk imod de nyere Ideers Fremtrængen, deres frygtede Magtstræben og opløsende Tendentser. Min Faders

Motiver til hans Handlemaade, særligt i den første Periode efter Frederik den Syvendes Thronbestigelse, hvor hans Optræden tilsyneladende aldeles ikke, og i Virkeligheden kun saavidt han ansaa muligt, stemmede overens med disse Forventninger til ham, ville findes udførligen fremsatte i det Nedskrevne. Men faktisk voldte den Misstemning mod hans Optræden, ja de ligefremme Angreb paa ham, der dengang fremførtes i hine Kredse — selv de ham nærmeststaaende — for at have svigtet de konservative Interessers Sag, en Krænkelse af hans til det Yderste ærekjære Natur, hvoraf han maatte føle sig saa meget mere pinligen berørt, som han til Værge derimod kun kunde og vilde ty til Historiens Dom.

Det maa dog taknemligen erkjendes, at denne er ham gunstig anerkjendende, saaledes som den har været bygget paa det hidtil foreliggende Materiale af historiske Beretninger og Begivenhedernes faktiske Udvikling, og da nu tillige hans efterladte Erindringer kun ere førte frem til saa at sige Begyndelsen af de betydningsfulde Begivenheder i Aarhundredets Midte, i hvilke han for vort Lands Styrelses Vedkommende tog en vægtig Del af Arbeidet og Ansvaret, saa maatte Spørgsmaalet om, hvorvidt Udgivelsen af disse Erindringer overhovedet vilde have tilstrækkelig Betydning og Interesse, naturligen opstaa hos den Afdødes Familie.

Man har ment at burde besvare dette Spørgsmaal bekræftende, idet der dog i det Foreliggende, selv udenfor de givne personalhistoriske Bidrag, findes adskillige Oplysninger om Forhold af videre Omfang og almindeligere Interesse. Nu da Sløret over de intimere Traade i Begivenhederne umiddelbart for og under Martsdagene 1848 — med hvis Beretning Erindringerne slutte — alt i nogen Tid har været løftet fra forskjellige og tildels kompetente Sider, vil det være formaalstjenligt at give det hidtil derom Fremstillede det authentiske Supplement, som disse Erindringer indeholde fra den Mand, der i hine Dage stod Kong Frederik den Syvende nærmest, og ihvormeget det kan beklages,

at han ikke fik Tid til at føre sin Fremstilling videre, i al Fald indtil sin Udtræden af Statsraadet i Januar 1852, saa har han dog faaet hele det Tidsrum af sit Liv med, hvor hans personlige Indflydelse maa siges at have havt mest Betydning, og fra hvilket han saa fyldigt og paalideligt som Nogen har kunnet tegne de Personers Karakteristik, paa hvem Alles Øine og Haab dengang hvilede.

Naar Erindringernes Udgivelse altsaa engang var besluttet, saa maatte det nu, en Menneskealder efter deres Nedskrivning og Forfatterens Død, ansees for at være paa Tide, at den iværksattes under skyldig Hensyntagen til Nutidens Forhold. Medens den Forfatteren særegne og maaske noget forretningsmæssige Stil samt ældre Stavemaade gjennemgaaende er bibeholdt, er der paa sine Steder foretaget endel Forkortelser af Manuskriptets oprindelige Text, hvor man har troet det hensigtsmæssigt, fordi det under andre Forhold og Forudsætninger Nedskrevne ikke kunde gjøre Krav paa Læsernes Interesse, eller fordi diskretionære Hensyn formentligen endnu nødvendiggjorde det. Forfatterens Skildringer fra sine gjentagne Ophold paa Island ere saaledes væsentligen forkortede. Fra sin Embedsgjerning deroppe bevarede han altid en levende Interesse for alle Øens Forhold, hvilken bragte ham til at behandle dem i sine Erindringer paa en saa detailleret Maade, at det derom Nedskrevne navnligen efter Islands seneste gjennemgribende Forfatningsforandring neppe kunde paaregnes at vække Opmærksomhed, saameget mere som min Faders Betragtning af Øens administrative Forbindelse med Danmark i Lighed med hele hans Syn paa de politiske Forhold var konservativ, og han heller ikke har kunnet tage de senere Tiders Udvikling af det konstitutionelle Liv med i Grundlaget for sine Anskuelser. Ved Siden af, hvad han i fortællende Form har anført om sin Virksomhed paa Øen og hans Beskrivelse af dennes Natur og sociale Forhold, er der derfor blot medtaget saa meget, at der derved kan faaes et Skjøn over hans daværende Opfattelse af dens politiske

Forhold. Om hvor afholdt han iøvrigt var paa Island, og om hvormeget hans forholdsvis korte Virksomhed for Øen blev paaskjønnet deroppe, vil neppe Nogen bedre end Forfatteren af dette Forord kunne vidne, idet jeg paa senere Reiser til min Fødeø, dels tjenstlige, dels i privat Øiemed, tvers gjennem Landet har seet næsten hver Vraa og hvert Hjerte aabne sig som magisk for mig, naar jeg nævnede mit Navn og mig selv som Søn af deres fordums „Stiftamtmaður".

Ved Gjennemlæsningen af, hvad Erindringerne indeholde om Forfatterens Forhold til Frederik den Syvende som Thronfølger og til dennes Allernærmeste, bør det haves for Øie, at det i hele den forud for Kronprindsens Thronbestigelse liggende Periode var min Faders for en stor Del officielle og saagodtsom altid af personlige Hengivenhedsfølelser dikterede Opgave at bidrage Sit til at lede Prindsens Veie i det rette Spor, og at de mange Skuffelser, han i dette Arbeide har lidt, har maattet bevæge hans Sind mere end de Flestes, hvoraf ogsaa det Nedskrevne bærer tydelige Spor. Hans store Kjærlighed til Sandheden har vel ogsaa bragt ham til at udtale sig paa en mere aaben Maade end den, hvorpaa man i Almindelighed er vant til at se disse Forhold behandlede, men man har troet efter de Skildringer af Frederik den Syvendes Personlighed, der i de senere Aar ere fremkomne fra andre af de ham omgivende Statsmænd, ikke at burde foretage videre Lempelser i den givne Fremstilling af et Thema, der dog nu maa siges at være hjemfalden til Historiens nøie Behandling. Dette gjælder navnligen Beskrivelsen af Kronprindsens tvende første Ægteskaber og Aarsagerne til deres Opløsning samt af Indledningen til den tredie Forbindelse, hvilken det var saavel en min Fader paalagt Pligt som hans Følelsers Drift at bekjæmpe saa længe og saa stærkt som muligt. Heller ikke fik min Fader samme Anledning som en yngre Slægt til i al Fald noget at mildne Dommen over dette Forhold af Hensyn til det Eftermæle, som den Vedkommende gjennem sin Godgjørenhed har sat sig.

Naar der er medtaget endel, der ikke har Krav paa aktuel Interesse, saasom den givne Fremstilling af Forfatterens Syn paa Udviklingen af det kommunale Selvstyre i Midten af Fyrretyverne, af den absolute Regjeringsforms Tillempelse efter den stigende Frihedstrang under Landets daværende og fra den nu bestaaende saa høist forskjellige statsretlige Stilling, saa er Aarsagen hertil ganske naturligen den, at der derved gives vægtige Bidrag til at belyse saavel den Afdødes hele Personlighed, hans Anskuelser og indgaaende Overveielser som disses gradvise Udvikling, saa at de ere nødvendige Led i det hele Billede af ham, der fremgaar udaf hans Erindringer.

Særlig historisk Interesse turde foruden Meddelelsen af Kronprindsens hidtil ikke bekjendte Memorandum til Kong Christian den Ottende af 6te Febr. 1847 hele det Afsnit have, der omhandler Tidsrummet fra Forfatterens Indtrædelse i Geheimestatsministeriet umiddelbart efter Kong Christian den Ottendes Død og til dette Ministeriums Opløsning, samt de Brydninger, der i dette Tidsrum forefaldt indenfor Geheimestatsraadets Vægge. Han har sikkert behandlet dette Afsnit saa udførligen med det Maal for Øie, at Motiverne til hans Særstilling skulde fremtræde saa klart som muligt, samtidigt med at han ydede sine Kollegers Anskuelser og Optræden den Anerkjendelse, som der efter hans Mening tilkom dem, og selv om hans eget dog kun nødtvungent fravegne konservative Standpunkt som overhovedet hans politiske Syn ikke kunde vente at vinde særlig Sympathi hos den Slægt, af hvilken hans Erindringer vilde blive læste.

Disse slutte med en Imødegaaen af en i Droysen og Samwer's bekjendte Skrift om Hertugdømmerne Slesvig-Holstens Forhold til Kongeriget Danmark fremsat Paastand angaaende Lovligheden af den separatistiske Bevægelse i Slesvig; det herom Nedskrevne er formedelst sit særegne Indhold vedføiet som særligt Afsnit.

Sluttelig er der vedføiet en Beskrivelse af den Afdødes Liv ogsaa efter det Tidspunkt, hvortil Erindringerne ere naaede, saavidt som det formenes at kunne interessere Offentligheden og fuldende Forfatterens selvskrevne Biografi.

Helsingør i Juli 1890.

J. Bardenfleth.

Indhold.

I.

Indledning — Slægt — Ungdom. (1807—1827.)

Ikke sjeldent er jeg baade ved ydre Opfordringer og ved en indre Erkjendelse af disses Berettigelse bleven paamindet om, at der paahvilede mig en Forpligtelse til at nedtegne de Erindringer, jeg har fra forskjellige Perioder i mit Liv, hvor Omstændighederne deels have bragt mig i nært Berøringsforhold til Personligheder, der have spillet en fremragende Rolle i vort Fædrelands senere Historie, deels have ladet mig tage en ikke uvæsentlig Del netop i enkelte af de Begivenheder, der bleve af afgjørende Indflydelse paa vort Fædrelands Fremtid, navnlig under de skjæbnesvangre Forhold, der vare indtraadte efter Kong Christian den Ottendes Død. Enkelte Blade af Historien om disse Begivenheder turde jeg maaskee være istand til at belyse skarpere end nogen Anden; og, om jeg end ingenlunde kan vente, at min Fremgangsmaade skulde undgaae at blive underkastet en streng Bedømmelse, maatte jeg dog i alt Fald selv meget ønske, at der ved en saadan Bedømmelse forelaa tilstrækkeligt Materiale til at vurdere Motiverne til min Handlemaade.

Medens jeg er mig bevidst aldrig at have stræbt efter Andet, end hvad der var Ret, og hvad der ifølge min Overbeviisning bedst tjente til at fremme vort Fædrelands Tarv, har jeg dog ikke sjeldent været sat i den Nødvendighed at maatte, for at forebygge andre endnu større overhængende Onder, tage eller deeltage i Beslutninger, som jeg erkjendte maatte føre til i og for sig ikke ønskelige Resultater. Vi leve ikke i en ideel Verden, hvor hvert Menneske kan stræbe hen imod sit Ideal upaavirket af og uden Hensyn til de Mennesker, med hvem, og de Forhold, under hvilke han er sat til at virke. Historien kan derfor ikke afsige sin Dom over den Enkelte ved alene at betragte hans Handlinger og Idrætter i og for sig; den maa tillige see hen til, hvorvidt han rigtigen har bedømt de Mennesker, rigtigen har opfattet de Forhold, med og under hvilke han har virket.

Har dette en almindelig Gyldighed, tør jeg nok paastaae, at det ganske i Særdeleshed bør finde Anvendelse ved Bedømmelsen af min Færd. Pludseligen hendragen til at tage en vigtig Andeel i Statens Styrelse, da vort Fædreland var stedet under vanskeligere Forhold end i Aarhundreder tilforn, nærmest anviist til at understøtte og virke igjennem en Personlighed, hos hvem der fandtes en i Sandhed sjelden Blanding af gode og slette Egenskaber, har det været min Lod gjennem Aaringer at maatte arbeide hen til, ikke hvad jeg ansaae i og for sig bedst og hensigtsmæssigst, men hvad jeg under de givne Forhold maatte holde for det mindste Onde blandt de eneste mulige Alternativer. Der er saaledes en ikke saa ringe Opfordring for mig til ved en Skildring af hine Begivenheder og Personligheder at bidrage, hvad jeg formaaer til deres rigtige Opfattelse og til at kaste et klarere Lys paa de

Bevæggrunde, der have ledet mig. Men skjøndt jeg ellers ikke er tilbøielig til at frygte for at underkaste mig vidtløftige, besværlige Hverv, saa veed jeg dog intet Arbeide, paa hvilket det har kostet mig saa megen Selvovervindelse at tage fat, som Paabegyndelsen af disse Linier; thi jeg forudseer, at jeg under Udførelsen heraf i to Henseender kommer til at støde an imod, hvad der ellers under det daglige Livs Forhold synes mig passende og sømmeligt. Jeg vil nemlig ikke kunne udføre dette Arbeide paa en nogenlunde fyldestgjørende Maade uden temmelig udførligen at omtale min egen Person og den hele Kreds af indre og ydre Begivenheder, hvori mit Jeg har bevæget sig; men en saadan Omtale er mig til daglighags i høieste Grad imod. Fremdeles vil jeg ikke kunne undgaae jevnligen at udtale min Dom over Andres Egenskaber og Handlinger; og, skjøndt jeg haaber, at den Skaansomhed i Bedømmelsen af Andre, som jeg troer hører til min Natur, ikke heller her skal fornægte sig, saa vil jeg, naar jeg ikke skal forfeile disse Liniers Formaal, men derimod give en sanddru Skildring af Begivenhederne, saaledes som jeg har opfattet dem, ikke blive istand til ved Udtalelser af ufordeelagtige Domme over Andre at holde dem indenfor en saadan Begrændsning, som jeg ellers helst havde iagttaget.

Saalænge jeg havde Sæde i Statsraadet, vare mine Forretninger talrige nok til at afgive en for mig selv fuldkommen retfærdiggjørende Grund til ikke at paabegynde dette Arbeide. Endog efter min Udtrædelse i Januar 1852 have mine offentlige saavelsom mine private Forretninger i lang Tid tjent mig som Undskyldningsgrund eller Paaskud, som jeg gjorde mig Umage for at ansee tilstrækkelig til ikke at gjøre det. Snart var det min Virksomhed i Rigsdagen,

senere i Rigsraadet, snart communale Forretninger, snart Nodvendigheden af et noie Tilsyn med min Landbedrift og andre paatrængende Forpligtelser i Familielivet, som maatte tjene min Samvittighed til Beroligelse for en yderligere Udsættelse. Det træffer sig nu saaledes, at jeg i disse Dage (November 1854) har nedlagt mit Mandat som Landsthingsmand, mine ovrige offentlige og communale Forretninger give mig kun Lidet at tage vare, i Huus og Hjem gaaer Alt sin regelmæssige Gang, kort, jeg har nu ikke længer nogen Undskyldningsgrund, der nogenlunde kunde hjemle en yderligere Udsættelse af dette Forehavende.

Vel agter jeg nu ikke at forfatte en fuldstændig Autobiographie; men naar jeg ikke her gav en Fremstilling af adskillige af mine Familieforhold og af de væsentligste Momenter af mine Oplevelser, saa vilde Udviklingen af de enkelte Begivenheder, som jeg især maa onske klart opfattede, blive vanskelig og mangelfuld i flere Retninger. For mine Efterkommere vil det desuden have Interesse ved denne Leilighed at faae meddeelt nogle korte Efterretninger om vor Slægt, hvilke ellers let gaae tabte.

Min Familie horer oprindelig hjemme og besad Godser i det nordlige Tydskland, navnlig i det Oldenborgske og Bremiske, hvor endnu en Landstrækning sonden for Weseren, skraaes over for Wegesack, forer vort Navn. I min salig Faders efterladte Papirer har jeg fundet optegnet en Begivenhed, der som Familiesagn har bevaret sig fra Slægt til Slægt, og som ogsaa han vilde lade overgaae til sine Efterkommere. Da den i det Væsentlige findes bekræftet ved historiske Efterretninger (see bl. A. Professor Scharlings Skrift „de Stedingiis“), vil jeg her gjengive den ordret efter hiin Optegnelse. „I Aaret 1234

blev Familien fordreven og dens Slotte brændte. Boleke v. Bardenfleth havde nemlig en meget gudfrygtig Kone, af hvem Huuskapellanen, en Munk, forlangte en betydelig Dotation for sit Kloster i hendes Mands Fraværelse: men da der blandt det Forlangte var en Skov, i hvilken Boleke gjerne jagede, saa afslog Fruen det. Munken bebreidede hende heftigen hendes Gjerrighed, og da hun ved Mandens Hjemkomst tilligemed denne vilde nyde Herrens Nadvere, gav Munken hende istedetfor Hostien en Penge i Munden. Forfærdet over istedetfor Guds hellige Legeme at have faaet et Stykke forfængeligt Sølv brast hun i Graad, og Bardenfleth, forbittret over en saadan Vanhelligelse, drog sit Sværd og dræbte Munken for Alteret. Erkebisp Gerhard II banlyste nu Bardenfleth, men denne samlede sin Slægt og sine Vasaller og beleirede Erkebispen i Bremen. Pave Gregor IX forlangte Keiserens Hjælp. Bardenfleth forenede sig med Stedingerne og havde samlet 11,000 Mand, da han blev angreben af Hertug Henrik af Braband, Grev Henrik af Oldenborg m. Fl. Bardenfleth tabte 6000 Mand Døde, maatte flygte, og Familien mistede alle sine Eiendomme. Dog kom den snart igjen til Hæder: thi allerede 1254 gav Alexander Bardenfleth Forsikkring (Forløfte) for Grev Johan af Oldenborg" o. s. v.

Senere var Familiens Hovedsæde i det Hannoveranske paa Godset Rechtbe, hvortil endvidere ved Giftermaal bragtes Godserne Nutzhorn, Meppenburg og Brockhaus. Derfra udgik jevnligen de yngre Sønner i hannoveransk og dansk Statstjeneste, og saaledes var min Oldefader, Johan Frederik v. Bardenfleth, Oberst for det sjællandske Rytterregiment. Endnu skal en anden Linie af Familien leve i Rusland, men i Tydskland siges Slægten

at være uddød, og i min Ungdom meente min Fader sig endnu nærmest arveberettiget til nogle af de ovennævnte Familiegodser. Ifølge de Oplysninger, han indhentede, var der imidlertid, hvis han vilde have forfulgt denne Ret, sikker Udsigt til en langvarig og kostbar Proces, men kun usikker Udsigt til Erhvervelsen af noget Gods, fornemmeligen fordi der ikke kunde tilveiebringes behørig Legitimation om min fornævnte Oldefaders Fader, der i de af min Fader efterladte Optegnelser findes anført som en Søn, i de af Capitain Lengnick udgivne Stamtavler som en Brodersøn af den i Aaret 1692 afdøde Stamherre til Rechtbe, Addo v. Bardenfleth. De fornødne Legitimationsdocumenter, der endnu skulle have existeret i min Faders Ungdom, formenes at være brændte tilligemed flere andre Familiedocumenter, der efterlodes af den i Aaret 1800 afdøde Kantsler i Gottorp, Geheimeraad Fr. v. Bardenfleth, der var en Sønnesøn af fornævnte Addo. Min Oldefader havde imidlertid ved Giftermaal med en Frøken Lasson og testamentarisk Bestemmelse af Fru Hagedorn erhvervet sig det smukke Gods Harritslevgaard ved Bogense i Fyen. Men det synes nu ikke længere at skulle falde i min Families Lod at være i Besiddelse af større Landeiendomme; thi efterat min Bedstefader, Generallieutenant og commanderende General i Jylland, Johan Frederik v. Bardenfleth, var død i Aaret 1811, og derefter min Fader tilligemed hans 3 Brødre (blandt hvilke Generallieutenanterne Carl og Fr. Løvenørn v. Bardenfleth ere historisk bekjendte Mænd) gjennem de for Landeiendomsbesiddere vanskelige Tider indtil 1828 havde eiet Harritslevgaard i Fælledsskab, solgte de dette Gods, som da indlemmedes i Grevskabet Gyldensteen.

Det fortjener at berøres, at Godsets Fæstebønder

ved denne Leilighed tilbød at kjøbe deres Gaarde for saadanne Priser, at Kjøbesummerne alene for Bondergodset vilde have udgjort omtrent det samme Beløb, som det, hvortil det samlede Gods, Hovedgaarden iberegnet, blev udbragt. Aarsagen, hvorfor disse Tilbud ikke modtoges, var deels den Utilbøielighed, der i mange Kredse fandt Sted til at deeltage i, hvad der dengang kaldtes Godsslagteri, deels Omhu for Bøndernes eget Tarv, da Sælgerne frygtede for, at de hidtilværende Fæstere, der i flere Generationer havde staaet i et smukt patriarchalsk Forhold til Godsets Eiere, skulde blive udsatte for Ødelæggelse ved at overgaae til Selveiere og saaledes selvstændigen underkastes de afvexlende Conjuncturer i Landeiendommenes Udbytte og Priser. I de sidstforløbne Aar er nu Bondergodset under Grevskabet Gyldensteen, og dermed ogsaa under Harritslevgaard, blevet solgt, vistnok omtrent til fiirdobbelt Priis mod, hvad Kjøbesummen vilde have været for 25 Aar siden. Det er saaledes et ikke ringe Tab, som baade min Familie og Godsets Bønder have lidt ved en urigtig, skjøndt efter de Tiders Forhold vistnok ganske forklarlig Anskuelse. Nu vilde det have været anseet som en fortjenstlig Handling, om man fortrinsviis havde solgt Bondergaardene til Fæsterne.

Min Fader, der ligesom sin Fader og Farfader hed Johan Frederik, var i sin Barndom ved sin Morbroder, Admiral Poul de Løvenørns Medvirkning bleven bestemt for Søetaten, blev i Aaret 1789 Lieutenant i Marinen, deeltog i Slaget paa Kjøbenhavns Rhed den 2den April 1801 som Næstcommanderende paa Blokskibet Charlotte Amalie, hvor han skal have høiligen udmærket sig ved sin Koldblodighed og Dygtighed, var senere Lærer i Sømands-

skab og Næstcommanderende ved Socadetacademiet og udnævntes i 1806 til Gouverneur hos Prinds Frederik Ferdinand. Hos denne vedblev han lige indtil sin Død 1833 at være ansat, siden 1810 som Hofchef, hvilken Stilling endog blev ham forbeholdt, da han i 1822 overtog og i 6 Aar bestyrede Generalgouverneurposten over de dansk-vestindiske Øer. Den store Tillid, som saavel Kong Frederik den Sjette, som Kong Christian den Ottende (daværende Prinds Christian) satte til ham, medførte blandt Andet, at han flere Gange, skjøndt høist ugjerne, maatte paatage sig den midlertidige Ledelse af daværende Prinds Frederiks (Kong Frederik den Syvendes) Opdragelse; og denne Omstændighed, i Forbindelse med at min Onkel, den ovennævnte Generallieutenant Fr. Løvenørn Bardenfleth, fra 1819 til 1825 var Gouverneur hos den unge Prinds, skylder jeg, at jeg i min Barndom og senere en lang Række af Aar kom til at staae i et saa nært Forhold til denne, som vel neppe nogen Anden blandt hans Jevnaldrende.

Jeg var den næstyngste blandt 5 Sødskende, af hvilke min ældste Søster, gift med Grev Moltke, Gesandt i Paris, og min yngste Søster *), gift med Amtsforvalter, Baron Güldencrone, endnu leve. Min næstældste Søster, gift med Hofjægermester Teilmann, døde tidligt i Vestindien; min eneste Broder, Johan Frederik, der var et Par Aar ældre end jeg, blev i 1850 bortreven fra sin gavnrige Virksomhed som Overstutmester. Baade min Fader og min Moder — en Datter af Generalpostdirekteur Hellfried — sparede hverken Møie eller Opoffrelser for vor Opdragelse. Fra min tidlige Barndom har jeg, der er født i 1807,

*) død 1887. (U. A.)

ingen klare Erindringer tilbage for fra Vinteren 1813—1814, da det gjorde et stærkt Indtryk paa mig, hvorledes man i Kjøbenhavn forberedede sig paa de Svenskes Overgang over Isen fra Skaane til Kjøbenhavn. Fra denne Tid erindrer jeg endnu meget af, hvad der foregik i vor huuslige Kreds. I aandelig Henseende udviklede jeg mig meget langsommere end mine tre ældre Sødskende, ligesom der i det Hele taget var udbredt et vist Præg af Seendrægtighed over mig. Nogen Vanskelighed i Udtalen, der, hvis jeg ikke med stor Opmærksomhed havde søgt at overvinde den, let kunde have udartet til en Stammen, har altid faldet mig til Besvær; og hvad der i Særdeleshed maatte bringe mig til i det daglige Familieliv at staae tilbage var, at jeg aldrig har været istand til hurtigen at opfatte, skarpt i Hukommelsen at bevare og i en livlig Fremstilling at gjengive de enkelte i det daglige Liv forefaldende Ord og Smaabegivenheder.

Min Fader, der, foruden at være i Besiddelse af omfangsrige Kundskaber ogsaa udenfor sit egentlige Fag, havde en kjærlig og aaben Charakteer og anvendte den største Mildhed i Forbindelse med den strengeste Retfærdighed ved vor Opdragelse, lod uagtet sine ofte trykkende pecuniaire Forhold os Brødre ikke savne Uddannelse i alle ridderlige Øvelser, saa at vi alt tidligt af de bedste Lærere havde faaet Underviisning i Ridning, Dands, Fægtning og Svømning, ligesom vi ikke heller savnede Øvelse i Jagten, da vi jevnligen fra Barnsbeen maatte ledsage vor Fader, der som en lidenskabelig og dygtig Jæger ofte tog paa længere Jagttoure ud paa de af ham leiede Jagtdistrikter. Men derfor blev ikke den boglige Underviisning forsømt; den besørgedes i Hjemmet af dygtige Lærere, blandt hvilke jeg navnlig bør nævne den daværende stud. juris. Lauritz Fasting,

senere Justitsraad og Borgmester i Nakskov, der, saavidt jeg mindes, i omtrent 1½ Aar var Huuslærer hos os, og som i den Grad vidste at erhverve sig vor Kjærlighed, at hans Afreise fra vort Huus kostede mig en søvnløs Nat og mange Taarer. Ikke saa sjeldent blev imidlertid vor Læsning i Hjemmet afbrudt ved, at jeg paa kortere eller længere Tid udelukkende deeltog i den daværende Prinds Frederiks Underviisning, og jeg tilbragte saaledes flere Somre paa Sorgenfri og Fredensborg, hvor Underviisningen, skjøndt den var afpasset efter den 1½ Aar yngre Prinds, dog i enkelte Grene bragte mig Kundskaber, der ellers neppe vilde være blevne tilgjængelige for mig. Blandt de Lærere, der dengang læste med Prindsen, vare især Pastor Holst og Provst Frenchen, Major Olsen og Oberstlieutenant Fibiger de Mænd, hos hvem jeg deeltog i Prindsens Underviisning.

Neppe var nogen af disse i Besiddelse af udmærkede Læregaver, maaskee Major Olsen undtagen; og det har i min modnere Alder ofte undret mig, at man ikke dengang har seet sig istand til at skaffe et dygtigere Lærerpersonale til den unge Prinds. Efter den Udsigt til at arve Thronen, der mere og mere aabnede sig for ham, maatte hans Opdragelse og Underviisning blive en ligesaa vigtig Opgave, som den i mangfoldige Henseender frembød de største Vanskeligheder. Det er overhovedet en vanskelig Sag at opdrage Thronarvinger. „Lad dem gaae i Skole, ligesom andre Drenge“, sige Mange, og de have vist ogsaa Ret i, at dersom en Prinds' Opdragelse paa denne Maade tilendebringes i Lighed med en af de bedre Skoledrenges, da opnaaer Prindsen en Forberedelse for sit fremtidige Kald, som ikke let paa anden Maade kan skaffes ham; thi den Menneskekundskab, den Lethed til at omgaaes med Andre,

som Skoledrengen ubevidst erhverver, indhentes ikke let senere af den, der tilbringer hele sin Ungdom i Hjemmet, og allermindst af en Prinds, der ved hele sit Forhold til sine nærmeste Omgivelser let kommer til at see Verden gjennem noget forvanskende Glas. Men man betænker paa den anden Side ikke, at medens Skolelivet har store Fordele for dem, der kunne bestaae Proven, saa knuser det ogsaa Mangen, der med mindre gode Evner foler sig nedtrykt mellem sine Jevnaldrende, eller hvis slette Tilboieligheder i Skolen kunne finde en Næring, der undgaaes i Hjemmet. Om nu blandt private Mænds Sonner Enkelte tilbagetrænges eller odelægges ved Skolelivet, det har fra et almindeligt Standpunkt kun lidet at sige; men med Hensyn til en tilkommende Thronarving maa en slig Eventualitet forebygges. Dertil kommer, at den unge Prinds i sit Forhold baade til Lærere og Meddisciple vanskeligen vil komme til Bevidstheden om den fuldstændige Liighed, der er Retfærdighedens forste Grundvold; og skulde han komme til at troe sig enten begunstiget eller tilsidesat formedelst sin Stilling, da turde Skolelivets gode Virkninger være tabte for ham. Af denne Grund vil et Forsog paa at sætte Prindser, navnlig saadanne, der staae Thronen nær, i private Skoler sjeldent lykkes i et Land, hvor Standsforskjellighederne have nogen Betydning i de bestaaende Institutioner eller i den offentlige Mening; og om end Forsoget med Louis Philippes Sonner skal være faldet saare heldigt ud, saa er det dog ikke deraf en Folge, at et lignende Forsog her i Landet havde faaet samme Resultat. Naar ikke ganske særdeles heldige personlige Forhold begunstige en saadan ung Prinds' Skolegang, da vil det være rettere at lade ham opdrage og undervise hjemme ved fortrinlige Lærere

og om muligt i Forbindelse med nogle flinke og retskafne jevnaldrende Drenge.

Saaledes havde man nu vel ogsaa betænkt at lede den tilkommende Thronarvings, Prinds Frederiks, Opdragelse og Underviisning. Fra hans tidligste Barndom vare imidlertid Omstændighederne ikke gunstige for hans heldige Udvikling. Født i Aaret 1808 kunde han, da hans Moder, den lunefulde og letsindige Prindsesse Charlotte Frederikke af Meklenborg, efter et treaarigt Samliv skiltes fra hans Fader, vel endnu ikke være kommen til et saadant Skjøn, at hendes Exempel har kunnet efterlade sig noget umiddelbart skadeligt Indtryk paa hans unge Sind, men det Kjendskab, han ikke har kunnet undgaae at erhverve til Moderens baade tidligere og senere Færd, har dog neppe været uden meget skadelig Indflydelse paa ham. Overhovedet er der i hans hele Personlighed, baade indre og ydre, saa mange forskjelligartede Egenskaber, som ere nedarvede fra hans Fader og Moder i en saa mærkværdig Blanding, at man aldrig vilde kunne miskjende hans Herkomst. Medens man fra hans tidligste Barndom har sporet hos ham en stor Godmodighed og Tilboielighed til at forskaffe Andre Glæde, samt en Fasthængen ved de Personer, han er kommen til at holde af, der gjør hans Hjerte Ære, saa kan han dog til sine Tider uden nogen egentlig Anledning handle og udtale sig, som om hver Gnist af Godmodighed var forsvunden, og ved enkelte Leiligheder ganske fornægte sine ældste Venner. Og som med Hjertets Egenskaber gaaer det ogsaa med hans Forstands Evner. Med en sund, fornuftig, undertiden endog ganske klogtig Opfattelse af de ham omgivende Forhold, saavel i det daglige Liv som i Kredsen af de Forretninger, hvori han har bevæget sig, parrer sig paa den anden

Side en Excentricitet, der undertiden kan friste til at gjøre en Tvivl om hans Aandsevners normale Tilstand berettiget.

Til en nogenlunde heldig Udvikling af et Barn, hvori Spiren til saadanne Egenskaber var nedlagt, vilde en meget regelmæssig, fastordnet Opdragelse have været nødvendig, for at de gode Spirer stedse kunde blive fremlokkede, de onde med Fasthed tilbagetrængte. Men foruden at allerede de idelige Omvexlinger i Ophold og Omgangskreds, der vare en Følge af hans Faders, daværende Prinds Christians, Stilling, efterat denne, hjemkommen fra Norge, i en Slags Unaade opholdt sig deels i Odense, deels i Udlandet, maatte yttre en skadelig Virkning paa den unge Prinds' Opdragelse, saa var Faderen uheldigviis, uagtet alle sine udmærkede Egenskaber og sin klare Forstand, dog netop saare uskikket til at lede sin Søns Opdragelse ind i det rette Spor. Om Straf for Dovenskab eller Ulydighed kunde der i de Perioder, hvor den unge Prinds opholdt sig hos Faderen, sjeldent være Tale. I de Mellemrum, hvor min Fader alene havde Prindsen under sit Opsyn, udrettedes vel Adskilligt til det Bedre; men Indtrykket heraf tabte sig snart, og ligesom jeg nu selv erindrer flere Gange at have været Vidne til, at velfortjente Correctioner, Unddragelse af paatænkte Fornøielser og desl., som vare dicterede af Gouverneuren eller Lærerne, bleve eftergivne af Faderen, saaledes har jeg ogsaa senere hørt saavel min Fader som min Onkel bittert beklage sig over den Mangel paa Bistand, de havde fundet hos Prinds Christian ved hans Søns Opdragelse. I et Brev fra min Onkel af Marts 1823 til min Fader, som dengang var i Vestindien, finder jeg saaledes følgende Yttringer: „Jeg veed ikke, om Du har faaet mine (tidligere) Breve. I et af dem skrev

jeg Dig, hvor utilfreds jeg var med min Elev siden hans Forældres Tilbagekomst. I en Slags Fortvivlelse gjorde jeg Dig det løse Forslag at overtage min Post ved Siden af Din egen hos Prinds Ferdinand, men jeg burde have indseet, hvor lidet gjørligt dette maatte være for Dig; dog var dette min eneste Ressource, fordi jeg veed, hvormeget min Elev holder af Dig og Din Familie, hvorfor jeg ogsaa troer, at Du bedre end jeg maatte kunne virke paa ham. Nu gaaer det igjen en Tidlang bedre, men der gives Dage, hvor Egensindighed og Trods kunne gribe ham fat som en ond Dæmon, og da kan Du nok tænke Dig, hvor ilde man er daran med ham."

Under saadanne Forhold er det ikke til at undres over, at Opdragelsen ikke kunde vinde Bugt med de næsten ubegribelige Modsætninger, som Naturen havde nedlagt i Prindsen. Disse Modsætninger viste sig i flere Retninger paa en høist paafaldende Maade. Medens han saaledes allerede fra sin tidlige Ungdom har havt en ualmindelig Lethed til med stor Anstand at bevæge sig i det høiere Selskabs Kredse, saa at man strax i ham gjenkjendte Fyrstesønnen, var han til Tider ikke at tilbageholde fra fuldstændig utilbørlige Drengestreger og fra at tumle sig om imellem det Selskab, som passer bedst paa Gaden. Jeg mindes saaledes en lille Begivenhed, der satte min Moder, som den Gang havde en Sommerbolig i Lyngbye, i stor Forlegenhed. Den unge Prinds, der da kan have været henved 10 Aar gammel, havde nemlig under et Besøg hos os fundet Leilighed til at løbe midt ud i en udenfor Huset paa Gaden værende stor Pøl; alle Bønner formaaede ikke at bevæge ham til at komme ud, og naar vi Drenge nærmede os Pølen for at hente ham, forsvarede han sig tappert ved

at overøse os med Indholdet af det Sole, i hvis Midte han havde taget sit Standpunkt. At denne Scene, der varede i længere Tid, forsamlede et stort Publicum især af Gadedrenge, var naturligt og tjente til stor Glæde for Prindsen. En anden lignende Modsætning, som tidligt viste sig hos Prindsen, var paa den ene Side den store Forfængelighed, han nærede med Hensyn til sin Paaklædning, saa at han kunde tilbringe lang Tid med at undersøge, hvilke Klædningsstykker, navnlig Hovedbedækninger, der klædte ham bedst, medens han paa den anden Side undertiden søgte sin Tilfredsstillelse i at gaae ganske simpelt klædt, helst som Matrosdreng, og i at tilsidesætte alle Reenlighedens Fordringer. En streng Sandhedskjærlighed har aldrig været levende hos ham; men uagtet han til sine Tider synes at have sat stor Priis paa, at den fulde Sandhed blev ham sagt reent ud, saa har han til andre Tider — og denne Sædvane er tiltagen med Alderen — med største Fripostighed kunnet fortælle de haandgribeligste Usandheder endog til Folk, om hvem han maatte vide, at disse fuldstændigen kunde skjelne mellem Fortællingens Sandhed og Usandhed.

Jeg har saalænge dvælet ved at udvikle den unge Prinds' Egenskaber i hans Barndom, fordi det til en rigtig Opfattelse af de senere Begivenheder, i hvilke han spillede en Hovedrolle, er nødvendigt at kjende ham fuldstændigen; og jeg troer saa meget mindre, at jeg ved at beskrive hans Charakteer og Handlinger skulde udsætte mig for at ansees som en for streng Dommer, som jeg hører til dem, imod hvilke han som Prinds bestandigen og som Konge i Almindelighed har viist den Venlighed og Godmodighed, der især i hans yngre Alder vare stærkt frem-

trædende hos ham og aldrig ganske have fornægtet sig. Den fuldstændige Hengivenhed og Troskab i at søge at fremme hans Bedste, hvorpaa han derfor ogsaa fra min Side uforanderligen kan gjøre Regning, bør dog ikke afholde mig fra, naar jeg eengang har besluttet mig til at optegne mine Erindringer, da at nedskrive den fulde Sandhed.

I Aaret 1819 blev jeg sat i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, og skjøndt mit nøie Bekjendtskab og min saagodtsom daglige Omgang med Prindsen derved ikke afbrødes, ophørte dog fra den Tid enhver Deeltagelse fra min Side i den Underviisning, der blev Prindsen tildeel. Fra min Skoletid har jeg iøvrigt intet Saadant at berette, der kunde have vedvarende Interesse enten for Almeenheden eller specielt for min Familie. Blandt de i det Hele særdeles dygtige Lærere, hvormed Skolens daværende, udmærkede Rector, senere Professor Nielsen, sørgede for at forsyne Skolen, veed jeg ingen undtagen Etatsraad Flor og Provst Neergaard (i Faxe), der senere have skaffet sig et Navn i det offentlige Liv eller Embedsstillinger. Især var den Sidstnævnte — uagtet hans store naturlige Heftighed, som han ikke altid var istand til at betvinge — for mig en elsket Lærer, der ved den meest fuldkomne Upartiskhed og sit kjærlige Sind overvandt det Frygtsforhold, der ellers let kunde være bibragt Disciplene ved hans usædvanlige Strenghed i Opretholdelsen af Orden og Lydighed i Classen. Kun imod en enkelt af Lærerne — han underviste i Græsk — opstod der hos mig en Bitterhedsfølelse, som aldrig ganske har forladt mig, fordi han, som det forekom mig aldeles uden Grund, men i hvert Fald kun for en ringe Uagtsomhedsfeil, tildeelte mig en legemlig Revselse, den eneste jeg veed nogensinde at have lidt enten i Skolen eller Hjemmet.

Paa mine Bønner desangaaende tillode mine Forældre mig strax at træde ud af Skolen; men da Sagen sandsynligviis har været ubehagelig for alle Vedkommende, blev den jevnet saaledes, at jeg efter nogle Dages Forløb atter begyndte Skolegangen. Ligesom jeg ellers troer overhovedet at have erhvervet mig Lærernes Yndest, saaledes stod jeg ogsaa i et venskabeligt Forhold til mine Kammerader; dog var der ingen blandt dem, til hvem jeg knyttedes med saadanne Baand, som holdt længe efter Skolen. Ikke heller er jeg paa Livets Bane senere bragt i noget nært Berørings-forhold til nogen af dem, og jeg har ofte beklaget, at Skolen saaledes ikke bragte mig det Gode, som saa mange Andre have høstet, nemlig at der allerede der lagdes Spiren til et trofast Venskab gjennem Livet.

Med mit 16de Aar demitteredes jeg i Aaret 1823 til Universitetet, tog i det paafølgende Aar anden Examen og i 1827 juridisk Embedsexamen, alle med bedste Characteer; men uagtet jeg fra denne Periode af mit Liv har mange kjære Erindringer og navnlig med Glæde mindes den Veiledning, jeg til Embedsexamen modtog af den hæderlige Conferentsraad, Høiesteretsassessor Larsen, saa indtraf der dog ikke i denne Tid noget Moment i mine ydre Forhold, som kunde tjene til Belysning af de senere Begivenheder, for hvis Skyld jeg egentlig nedtegner disse Erindringer.

II.

Første Embedsvirksomhed. (1827—1836).

En af Grundene, hvorfor jeg ilede med at tilendebringe mine academiske Studier, saa at jeg alt forend det fyldte tyvende Aar var juridisk Candidat, var den, at der var blevet givet mig et bestemt Tilsagn om, naar jeg havde tilendebragt mine Studeringer, da at maatte slutte mig til den unge Prinds Frederiks Reisefølge. Efter hans Forlovelse med Kong Frederik den Sjettes Datter Wilhelmine Marie var det blevet besluttet, at han i nogle Aar skulde opholde sig i Udlandet, navnlig i Schweiz, Italien og Frankrig, for derefter i Slutningen af 1828 at vende hjem og formæle sig. Det havde været mig en saare behagelig Udsigt at kunne i omtrent 1½ Aar deeltage i denne Reise. Men da Tiden var forhaanden, at dette Haab kunde gaae i Opfyldelse, meddeeltes det mig, at Forhindringer vare indtrufne. Saavidt jeg har kunnet erfare, bestode disse deri, at der blandt Prindsens Omgivelser (navnlig Grev Ranzau-Breitenburg og daværende Major Ewald) var opstaaet den Frygt, at de store Vanskeligheder, de allerede havde mødt ved Prindsens Udvikling i en heldig Retning, skulde voxe, naar Reiseselskabet forøgedes med en mere Jevnaldrende med Prindsen, hvad der muligviis kunde bevirke, at han endmere

vilde afvende sit Sind fra de ældre Raadgiveres Formaninger. Jeg maatte altsaa blive hjemme og tilbragte Foraaret og Sommeren 1828 i Aalborg hos min Svoger Grev Moltke, der dengang var Stiftamtmand sammesteds, for at faae Øvelse i praktiske Forretninger paa hans Embedscontoir. Da baade min Svoger og jeg vare blevne ansatte ved det Hof, der skulde etableres ved Prinds Frederiks Formæling med Prindsesse Wilhelmine — min Svoger som Hofchef og jeg som Cavaleer hos Prindsessen — reiste vi i Efteraaret 1828 til Kjøbenhavn, hvor vore nye Functioner toge deres Begyndelse fra Formælingsdagen den 1ste November.

Da jeg overhovedet forbigaaer eller kun flygtigen berører de mindre væsentlige af mine Livsbegivenheder, som jeg ikke antager have blivende Interesse for Andre eller tjene til Belysning af paafølgende vigtigere Begivenheder, skulde jeg ei heller i det Efterfølgende have omtalt den Reise, som Prindsens Fader foretog til Louisenlund i Slesvig for at modtage sin Søn ved Hjemkomsten, og paa hvilken jeg efter Prinds Christians Opfordring sluttede mig til hans Følge, hvis jeg ikke netop ved saaledes at være blandt de Første, der gjensaae Prinds Frederik ved hans Tilbagekomst til hans Fædreland, havde havt særegen Leilighed til at iagttage, hvor liden Indflydelse Reisen havde havt paa den unge Prinds, hvorledes han hjemkom netop med de samme Dyder og de samme Lyder, med hvilke han var reist ud henved tre Aar tidligere. Ligesom jeg oprigtigt og inderligt glædede mig til at gjensee min Barndomsven, saaledes vidnede ogsaa den Maade, hvorpaa han modtog mig ved Gjensynet (med Hertugen af Holsteen-Beck var jeg kjørt ham nogle Miil imøde fra Louisenlund), om

det samme hjertelige og kjærlige Sindelag, som i hele hans Forhold til mig havde været saa stærkt fremtrædende i hans Barndom; men det varede ikke mange Timer, forinden jeg havde god Leilighed til at bemærke, hvorledes han ikke i mindste Maade havde opgivet sin Lyst til selv paa Sandhedens Bekostning at gjøre sig interessant. Bittert beklagede han sig over, at han nu skulde slæbes hjem for at lænkebindes til en Dame, han ikke kunde lide. Dette gjorde han til mig, der bedre end nogen Anden maatte vide, at han aldeles af egen fri Villie havde begjæret Prindsesse Wilhelmines Haand og altid havde staaet i et overmaade venskabeligt Forhold til hende, om jeg end ikke troer, at nogen egentlig sand Kjærlighed var vaagnet hos ham, hvilket jeg derimod antager at have været Tilfældet fra hendes Side.

Det vilde kun lidet nytte at gjengive alle de Samtaler, der forefaldt ved deslige Leiligheder. At forestille ham, hvorledes han da gjorde rettere i, endnu medens det var Tid, at bryde Forholdet, eller ogsaa med god Villie at stræbe efter at slutte sig nært sammen med den unge elskelige Prindsesse, der nu stod i Begreb med at lægge sin Skjæbne i hans Haand, var naturligviis Hovedindholdet af, hvad der blev lagt ham paa Sinde ved disse Udbrud af en ophidset Fantasi, ikke alene af mig, men ogsaa af flere Andre; thi var jeg end ved denne og mange flere Leiligheder den Første, til hvilken han betroede slige indbildte Sorger, saa var jeg langtfra den Eneste; i Reglen bleve de Fleste af hans nærmere Omgivelser indviede deri. Og et mærkeligt og høist beklageligt Characteertræk hos ham var, at naar han i nogen Tid og til Flere havde udtalt sig om deslige Gjenstande, saa var han selv tilsidst overbeviist om

Rigtigheden af sine Paastande, og tillige lagde han efterhaanden en mærkelig Evne for Dagen til at imodegaae alle endog de mest slaaende Argumenter, der kunde anføres mod ham.

Endelig oprandt den 1ste November. Store Festligheder vare forberedte; Brudens Fader, den gamle ærværdige Konge, bortkastede alle Bekymringer, der havde tynget paa ham, for at glæde sig over, at hans elskede Datters Fremtid nu sikkredes og endda paa en saadan Maade, at den daglige Omgang med hende, der var bleven ham og hans gamle hæderlige Dronning, den kjærligste Moder, næsten til en Nodvendighed, ikke behovede at afbrydes; Brudgommens Fader deelte denne Glæde over en Begivenhed, der lovede ganske at hæve alle de Uenighedens og Mistroens Rester, der endnu fra hans Optræden i Norge 1813 og 1814 vare tilbage i Forholdet mellem Kongen og Thronarvingen; Folket jublede over Udsigten til, at den Uvished med Hensyn til Thronfolgen, den Frygt, der var begyndt at fremspire for, at den gamle Kongestammes mandlige Descendents skulde udslukkes, nu kunde hæves; kort, i næsten alle Kredse herskede en ublandet og sjelden Glæde over den Begivenhed, der forestod. Kun for ganske Enkelte var denne Glæde blandet med en stor Bekymring. De, der stode den unge Prinds nærmest, kunde ikke dølge for sig selv, at uagtet Prindsens hele elskværdige Godmodighed, hans ligefremme jevne Forhold mod hans Omgangskreds og alle hans øvrige gode Egenskaber, saa kunde der endnu altid komme — som min Onkel udtrykker sig i det ovenfor citerede Brev til min Fader — „Dage, hvor Egensindighed, Trods og Luner kunde gribe ham fat som en ond Dæmon“, og Leiligheden for denne Dæmon til

at gjøre sin Indflydelse gjældende vilde netop blive temmelig stor ved Overgangen fra den ikke lidet bundne Stilling, hvori han hidtil havde staaet, til den Plads, han nu skulde indtage som Mand og Huusfader. De, der vare indviede i de allerinderste Mysterier, frygtede desuden, at han aldrig vilde efterlade sig Livsarvinger.

Foruden min Svoger og mig var der ved det ny indrettede Hof ansat som Adjutant hos Prindsen daværende Ritmester i Garden, senere Ceremonimester, Grev Ahlefeld-Laurvig. Vi bleve alle snart enige om med den fuldstændigste indbyrdes Fortrolighed i Forening at virke til det Maal, at holde Prindsen fra, hvad man i daglig Tale kalder „gale Veie", at bidrage, hvad vi formaaede, til at sammenknytte Baandet mellem det unge Ægtepar, til overhovedet at gjøre Hjemmet og de huuslige Forhold behagelige for Prindsen og modvirke de slette Tilboieligheder, for hvis Opvaagnen han nu, som sagt, syntes dobbelt udsat. Ogsaa modte vi hos de ved Hoffet ansatte Damer, Kammerfroken v. Levetzau samt de unge Frokener v. d. Maase og Buchwald, den bedste Villie til at virke i samme Retning. Det varede dog ikke længe, forend de Bekymringer, man var berettiget til at nære, viste sig aldeles begrundede. Det kan ikke paaligge mig, og det vilde stride mod mine Anskuelser om Familielivets Forhold til Offentlighed her at afslore de dagligt forefaldende huuslige Begivenheder, der efterhaanden mere og mere gave hine Bekymringer Næring. Prindsen var i Besiddelse af en Udholdenhed ved legemlige Strabadser og en Lyst til bestandigen at være i Bevægelse, til Hest, i Kane, paa Jagter o. s. v., som gjorde det umuligt for en ikke ganske ung Mand som Grev Ahlefeld at afgive stadig Ledsagelse, og jeg maatte

derfor snart vexelviis med Greven overtage denne Function. Jeg troer derfor at have havt en saa fuldstændig Leilighed, som Nogen, til aldeles indgaaende at blive bekjendt med alle de Forhold, som stode i Forbindelse med Prindsens Udvikling i denne Periode af hans Liv. De Modsætninger, der allerede tidligt havde været paafaldende i hele hans Sind og Characteer, tiltoge stadigen. Medens han til sine Tider saavel i Hjemmet som i Hoffets Selskabskredse viste den største Godmodighed og vandt sine Omgivelsers Hengivenhed, var han til andre Tider ikke til at afholde fra kun at finde sin Tilfredsstillelse i urolig Omflakken og usædeligt Selskab. Hans Tilboieligheder i den sidstnævnte Henseende blev det for hans Omgivelser umuligt at forhindre, idet han hos flere dengang indflydelsesrige Personer fandt en Understottelse og Adgang til slet Selskab, som han mere og mere hengav sig til. Han kom saaledes herved til at stifte Bekjendtskab med endeel af Theatrets meest letsindige Personale, og det skal ogsaa være derfra, at hans forste Bekjendtskab hidrorer med den kvindelige Person, der senere skulde faae en i mange Retninger skjæbnesvanger Indflydelse over ham. Det bor da ogsaa tages i Betragtning, hvad der fra anden Side kan have bidraget til, at Prindsen mere og mere fjernede sig fra Hjemmet. Prindsesse Wilhelmine havde lige til sin Formæling udelukkende levet med og for sine Forældre, og det er vel ikke at undres over, at hendes største Glæde ogsaa efter Formælingen bestod i at tilbringe enhver ledig Time hos sin Moder. Da dette Familieliv ikke var efter Prindsens Hoved, sogte han, som ovenberort, efterhaanden mere og mere andet Selskab, og et hyggeligt Samliv mellem det hoie Ægtepar med deres nærmeste Omgivelser kom aldrig tilveie.

Der har været forskjellige Domme og forskjellige Opfattelser om Aarsagen til det Brud, der i Foraaret 1834 fandt Sted mellem det unge Ægtepar. Skjøndt jeg, som jeg strax nedenfor skal berøre, alt i Sommeren 1832 havde forladt Hoffet, har jeg dog ved det nære Bekjendtskabsforhold, hvori jeg stod til alle Ægteparrets Omgivelser, kunnet faae saa nøie Oplysninger om alle de dermed i Forbindelse staaende Begivenheder, at jeg ikke har mindste Tvivl om, at det endelige Brud kun var en nødvendig Følge af den Fjernelse mellem Ægtefolkene indbyrdes, den Ligegyldighed fra Prindsens Side, den Modvillie fra Prindsessens Side, som deres forskjellige Tilbøieligheder medførte, og som ofte kunde udarte til alvorlige Uenigheder. Natten før Skilsmissen afgjordes, var Prindsen kommen hjem i en exalteret Tilstand fra et af hine Selskaber, som han søgte udenfor sin Familiekreds; den næste Morgen tidligt kjørte Prindsessen til sin Fader, og faa Timer derefter var Prindsen efter Kongens Befaling paa Veien til Jægerspriis, hvor han modtog den endelige Skilsmisseact. Anledningen til Skilsmissen behøver man altsaa ikke, saaledes som Mange i hiin Tid vare tilbøielige til, at søge i særlige Forhold eller Indvirkning af udenforstaaende Personer; forsaavidt man navnlig satte Skilsmissen i Forbindelse med en kort efter paafulgt Forviisning af en ung Officeer, der undertiden var kommen i Prindsens Huus, da veed jeg, at hiin Forviisning var begrundet paa Handlinger af en ganske anden Natur fra den Paagjældendes Side, som jeg dog ikke føler mig berettiget til her at angive.

Allerede i Vinteren 1829—30 havde mit Helbred lagt mig Hindringer i Veien for tilbørligen at varetage

min Tjeneste ved Hoffet; en stærk Blodspytning, der i længere Tid efterlod sig Mindelser og flere Gange ved mindste Uforsigtighed fornyede sig, opfordrede mig alvorligen til at søge at indtræde paa en anden Embedsbane, hvor det vilde være muligt for mig at overvinde denne Svaghed ved et efter Diætetikens Regler mere afpasset Liv, end Hoftjenesten gjorde det muligt. I hvor tiltalende end en saadan Tjeneste maatte være for et ganske ungt Menneske, havde min Hu dog altid staaet til en alvorligere Embedsgjerning, og under Hoflivets Tummel havde jeg ved at høre Forelæsninger over Finantsvidenskaben af Professor David, ved Selvstudium og ved at arbeide som Volontair i Rentekammeret søgt at forberede mig videre til en praktisk Embedsstilling. Dertil kom, at jeg i Slutningen af 1829 havde forlovet mig med min nuværende elskelige Hustru, Comtesse Sophie Amalie Schmettau, og ikke havde synderlig nær Udsigt i min Hofstilling til at opnaae saadanne pecuniaire Vilkaar, at jeg kunde blive i Stand til at underholde en Familie. Haardt laa det mig ogsaa paa Sinde, at jeg Dag for Dag mere indsaae Umuligheden af at kunne udrette Noget til det Formaal, der var stillet Prindsens Omgivelser. En Tidlang havde saaledes t. Ex. Conferentsraad Schlegel holdt Forelæsninger for Prindsen over enkelte Dele af den danske Statsret, og for deels at være til Opmuntring for Prindsen i Timerne, deels i Mellemtiden at staae ham bi ved Repetitionen af det Gjennemgaaede, deeltog jeg i disse Timer, men skjøndt jeg veed, at Prindsen meget yndede den fortræffelige gamle Docent, varede det dog ikke længe, før han med stor Sindrighed unddrog sig denne saavelsom enhver anden alvorligere Beskjæftigelse. Saalænge indtil Schlegel var kommen, og især fra det Øieblik,

naar man fra Vinduerne i Amalienborg Palais kunde see den gamle, svagelige Mand, holdende en Tjener ved Armen, komme gaaende tværs over Pladsen, leed Prindsen oftest af stærke Smerter i Hoved eller Mave, og han havde saa stort Herredømme over sit Udseende, at Schlegel selv jevnlig ansaae det for uforsvarligt at anstrenge ham; men neppe var Schlegel med uforrettet Sag lykkelig paa Hjemveien, forend Smerterne snart glemtes eller kunstigt neddæmpedes, hvorefter det sædvanlige omflakkende Tidsfordriv atter begyndte. Den stadige Tilstedeværelse ved disse og lignende Forehavender ærgrede og bekymrede mig, og det saa meget mere, som Prindsen alligevel i det daglige Liv ved sin jevne, venlige Færd mod sine Omgivelser vidste at bevare og navnlig hos mig vedligeholde en hoi Grad af Hengivenhed for sin Person, saa at mine Bestræbelser for efterhaanden at vække ham til en alvorligere Livsanskuelse altid fortsattes, skjondt hver Dag mere og mere forogede min Overbeviisning om, at alle Bestræbelser i denne Retning vare forgjæves. At hele denne Stilling maatte nedtrykke mit Sind og indvirke skadeligt paa mit Helbred, navnlig ifolge Beskaffenheden af den Svaghed, hvoraf jeg leed, er naturligt. Hvor ugjerne jeg end forlod den Kreds, hvortil jeg var saa noie knyttet, fattede jeg dog den Beslutning at soge at bryde mig en anden Vei.

En Velgjerning for mig var det derfor, da Kong Frederik den Sjette i Sommeren 1832 beskikkede mig til Byfoged i Frederikssund og Herredsfoged i Horns Herred. At en Hofcavaleer skulde gaae ud i et underordnet Embede paa Landet, var imidlertid i hiin Tid endnu noget saa usædvanligt, at det af mange blandt mine Bekjendte blev lagt mig til Last, at jeg havde sogt om en Forandring, der

forekom dem en Degradation. Neppe ti Aar senere vilde en saadan Udnævnelse rimeligviis have givet Anledning til alvorlige Bebreidelser mod Regjeringen for uretfærdig Begunstigelse af unge Mænd af fornem Familie. At jeg, der stod i et saa noie Bekjendtskabsforhold til den unge Prinds, som nu havde al Udsigt til engang at bestige Thronen, søgte ad denne Vei at uddanne mig til en practisk Embedsmand, var vistnok ret kjært for Frederik den Sjette, der selv meget vel vidste at vurdere Fordelene ved et godt Greb paa practiske Forretninger og ligesaa vel indsaae, at hans Svigerson neppe nogensinde vilde komme i Besiddelse af practisk Dygtighed, hvad der i saa hoi Grad stod Frederik den Sjette selv til Raadighed.

Hvor tiltrækkende end min Embedsvirksomhed var mig i de henved 5 Aar, jeg tilbragte i Frederikssund, hvor lykkelig jeg end følte mig i mit Familieliv, skal jeg dog ikke her nedtegne saadanne i det daglige Liv forefaldende Begivenheder, der egentlig kun have Interesse for en lille Kreds. Ved strax fra Begyndelsen at tage virksom Deel i alle ved Embedet forefaldende Forretninger, saavel de større som de allermindste, lykkedes det mig snart at emancipere mig fra det Afhængighedsforhold til Fuldmægtig og Contoirbetjente, hvori en ganske ung Embedsmand uden synderlig practisk Forberedelse ellers er udsat for at komme. Denne Bevidsthed om, at jeg var Herre over Forretningerne, saaledes at de ikke vilde lide nogen væsentlig Standsning, om end en eller anden af Contoirets Betjente forlod sin Plads, var mig ikke alene en væsentlig Grund til Tilfredshed i hiin Embedsstilling, men kom mig senere ved flere Leiligheder til stor Gavn.

En besynderlig Tilskikkelse af Skjæbnen var det, at

da jeg i omtrent 1½ Aar havde været fjernet fra de Forhold, i hvilke min tidligere Hofstilling havde bragt mig, blev jeg, rigtignok for kort Tid, atter pludselig sat midt ind i de Forviklinger, som Skilsmissen mellem Prinds Frederik og Prindsesse Wilhelmine foranledigede. En Vintermorgen holdt en Wienervogn — en Befordring, der dengang hørte til Sjeldenhederne i Frederikssund — udenfor min Dør, og min Overraskelse var ikke liden, da Major Ewald og Livlæge Holmer, som dermed reiste gjennem Byen, meddeelte mig, at jeg om en Timestid vilde kunne vente Prinds Frederik, som af Kongen foreløbigen var anviist Ophold paa Jægerspriis, indtil der blev truffet nærmere Bestemmelse om, hvad der skulde foretages i Anledning af hans Forhold til hans Gemalinde. Den Rolighed eller rettere Ligegyldighed, hvormed Prindsen ved sin snart efter paafulgte Ankomst behandlede det stedfundne Brud og imødesaae de Forholdsregler, der vilde blive tagne mod ham, bare rigtignok Vidnesbyrd om, at hans kjærlige Følelser for Prindsessen, om han overhovedet under sit Ægteskab med hende har næret dem (saaledes som han med en besynderlig Selvmodsigelse ofte senere har paastaaet), dengang vare aldeles udslukkede. Saavel under hans Ophold hos mig, hvor han tilbragte Dagen, for at de fornødne Forberedelser imidlertid kunde træffes til hans Modtagelse paa Jægerspriis, som under hans paafølgende Ophold paa Jægerspriis, hvor han forblev et Par Maaneder, vare hans Sindsstemning, hans Leveviis, hans Forhold mod hans Omgivelser uforandret de samme, som om ingen alvorlig Livsbegivenhed havde ramt ham; og snart bleve hans Tanker udelukkende beskjæftigede deels med de Udgravninger, han lod foretage i nogle Kjæmpehøie ved Jægers-

priis, deels ved Forberedelserne til hans kort efter bestemte Reise til Island, hvormed den forestaaende Sommer skulde tilbringes. Selv Modtagelsen af Skilsmissеacten afficerede ham ikke i nogen væsentlig Grad. Ved Siden af hans vedvarende høie Grad af naturlig Godmodighed indtraadte der desværre mere og mere en moralsk Slovhed, en Ligegyldighed for hans egen Samvittigheds Bebreidelser og Andres Domme, hvorved det blev aldeles umuligt for hans Omgivelser at have nogen umiddelbar Indflydelse paa hans Forhold; middelbart lod der sig endnu udrette Adskilligt, navnlig ved idеligen at forskaffe ham uskadelige Beskjæftigelser og derved tillige søge at holde ham til maadeholden Levеviis. En Følge af hiin moralske Slaphed var det vel ogsaa, at nogen heftig Lidenskab aldrig har faaet Overhaand hos ham og behersket ham for længere Tid.

Efter hans Afreise til Island i Foraaret 1834 saae jeg nu ikke Prindsen før efter 3 Aars Forløb, da jeg, i Begreb med at gaae som Stiftamtmand til Island, besøgte mine nærmeste Slægtninge i Jylland og tillige lagde Veien over Fredericia for at gjensee Prindsen. I ydre Henseende havde disse 3 Aar frembragt en stor Forandring hos ham, da han fra en smal, fiintlemmet, ung Mand var bleven meget før; i indre Udvikling havde han neppe gjort noget Skridt frem mod det Bedre, skjøndt Opholdet i Fredericia, den Omgangs- og Tilhørerkreds, han der fandt, overhovedet var efter hans Smag, saa at der i det daglige Samliv med ham forefaldt langt færre Leiligheder, end i Hovedstaden, til Udbrud af hans onde Luner.

III.

Stiftamtmand paa Island. (1837—1840.)

Hvor tilfreds jeg end følte mig ved min Virksomhed og mit rolige Familieliv i Frederikssund, hvor mit Helbred ogsaa væsentlig forbedrede sig, skjøndt jeg endnu i lang Tid ikke aldeles undgik Mindelser af den Sygdom, der under min Stilling ved Hoffet havde taget en foruroligende Vending, stod min Hu dog til en mere udvidet Virksomhed end den, en lille Jurisdiction kunde frembyde. Da i Efteraaret 1836 Stiftamtmandsembedet paa Island blev vacant, var jeg meget tilbøielig til at søge at komme i denne Stilling. Ikkun Hensyn til min Familie forvoldte mig adskillige Betænkeligheder, da et langvarigt Ophold paa den fjerne Ø kunde have medført særlige Ulemper for mine Børn. Min fortræffelige Hustru nærede imidlertid ingen Ængstelighed ved at overtage de Byrder, som denne Forandring vilde medføre for hende, og stolende paa, at unge Ægtefolk med god Villie til at staae hinanden bi overvinde mange af det daglige Livs Vanskeligheder, indgav jeg min Ansøgning. Af Rentekammerets Directeur blev det mig da underhaanden meddeelt, at jeg vilde have Udsigt til at faae Embedet, men med Forpligtelse til at forblive der i 10 Aar,

saa at jeg ikke forinden Udløbet af denne Tid maatte søge Forflyttelse. Da jeg som Svar herpaa begjærede min Ansøgning tilbage, blev Betingelsen hævet, og Embedet blev mig overdraget uden nogen saadan Forpligtelse. Den Anskuelse, jeg strax nærede om dette Punkt, har ved nærmere Betragtning af Forholdene aldeles stadfæstet sig. Jeg gik nemlig ud fra den Forudsætning, at medens der til at fremme Udviklingen af Islands indre Institutioner, der i saa mange Retninger trængte til Forbedring, udfordredes den største Iver og Kraft, kunde det ventes, at det efter Forholdenes egen Natur ikke vilde vare længe, forinden endog den største Iver kjølnedes, den kraftigste Villie svækkedes ved den dræbende Langsomhed, der er uadskilleligt forbunden med den islandske Forretningsgang, ved den Ulyst til alt Nyt, den stadige Fastholden ved det Gamle, som er characteristisk for Islænderne, saavelsom for alle Beboere af Øer, der ligge langt fjernede fra den øvrige Verdens travle Virksomhed. Der udfordredes nu efter min senere Erfaring just ikke heller saa meget lang Tid, forinden en forud øvet Forretningsmand kunde finde sig tilstrækkelig localiseret i de islandske Forhold; de Anskuelser om disse, som jeg efter ½ Aars Ophold paa Øen havde dannet mig, fandt jeg mig senere ikke foranlediget til at ændre i nogetsomhelst væsentligt Punkt.

Forinden min Afreise til Island i Foraaret 1837 tilstedede Frederik den Sjette mig, uagtet han var syg og sengeliggende, at komme til sig. Med en Klarhed, en Venlighed, der gjorde dybt Indtryk paa mig, medgav han mig det Raad, at jeg i det første Aar af mit Ophold paa Island skulde søge at gjøre mig nøie bekjendt med Lovgivning, Sprog, Personer og Forhold paa Øen, og først

derefter med Alvor tage fat og røre op i den islandske Slendrian, hvorved jeg kunde gjøre Regning paa hans Bistand. Uagtet man i hiin Tid havde vænnet sig til at ansee Frederik den Sjette som næsten udødelig, saa at man ikke ret vel kunde tænke sig nogen anden Konge end ham, maatte dog, da jeg forlod ham og kastede mit sidste Blik paa den lille, magre, hvide Skikkelse, der laa henstrakt paa Sengen, den Tanke uvilkaarlig paatrænges mig, at jeg, naar jeg kom tilbage fra den lange Reise, der forestod mig, neppe vilde finde ham blandt de Levende. Nutiden gjør sig ikke let nogen Forestilling om den Pietets-Følelse, Landets Undersaatter nærede for Kongen; med Frederik den Sjette forsvandt det faderlige Forhold, hvori Kongen stod til alle Landets Børn, og ikke let vil nogen blandt hans Efterfølgere erhverve sig en saadan ærefrygtsfuld Tillid og Fortrolighed, som Frederik den Sjette nød hos saa godt som hele Embedsstanden. Det vemodige Indtryk, min sidste Samtale med ham havde efterladt hos mig, vilde i lang Tid ikke forlade mig; med oprigtig Glæde erfarede jeg senere paa Island, at hans Helbred atter havde bedret sig. Det Haab, som herved vaktes hos mig, at det dog ikke maatte være sidste Gang, jeg havde seet hans alvorlige Træk med de kloge og dog milde Øine, blev imidlertid skuffet.

Det er ikke nogen Lystreise ombord paa en lille Koffardi-Skonnert at gaae i April Maaned fra Kjøbenhavn til Island med Kone og Børn. Neppe vare vi komne forbi Helsingør, forend de 2 Piger, min Kone havde med sig, meldtes upasselige, og i 4—5 Dage var hele Omsorgen for Børnene anbetroet mig som den eneste i Reiseselskabet, der formaaede at gaae over Kahytsgulvet.

Min Tjener lod sig ikke see, for vi kom i Nærheden af Land. Uagtet Ubekvemmeligheder af denne Art falde noget besværlige, saalænge de staae paa, veie de ikke stærkt paa Sindet, og efterhaanden som vi nærmede os vor Bestemmelse, traadte de ganske i Baggrunden for Længselen efter at see det Land og blive bekjendte med de nye Forhold, i hvilke vi nu en Tidlang — af uforudseelig Varighed — skulde bevæge os. Det første Landkjende vi fik — om jeg ikke mindes feil, var det paa min 30-aarige Fødselsdag, som vi iøvrigt i ret smukt og stille Veir tilbragte ganske gemytligt gyngende paa Atlanterhavets Bølger, der ved flere foregaaende Dages vedholdende Blæst vare satte i stærk Bevægelse — viste os kun nogle i Taage indhyllede, svage Conturer af de sneebedækkede høie Øfjelde. Skulde disse Taagebilleder, som den Ubekjendte kun vilde ansee for Skyer, Stormen kunde jage bort, være et Varsel for, at de Forventninger, jeg i mit stille Sind nærede om, at der forestod mig en lykkelig Periode af mit Liv, hvor jeg ved Siden af en gavnrig Embedsvirksomhed kunde finde Tilfredshed og Glæde i en hyggelig, kjærlig Familiekreds, — at disse Forventninger kun skulde være Taagebilleder og Illusioner, som de raakolde Storme vilde jage bort? Nei, heldigviis vare mine Forhaabninger ikke illusoriske: ligesom de 3 Aar, jeg tilbragte paa Island, i rigt Maal bragte mig huuslig Lykke og Tilfredshed i Hjemmet, saaledes haaber jeg ogsaa, at min Embedsvirksomhed derstedes, skjøndt vel kort til at gjennemføre noget større Foretagende, dog ikke i Islands Annaler skal indtegnes blandt dem, der enten sporløst forsvinde af sig selv eller endog kunne ønskes ganske udslettede. Ofte maatte jeg under mit Ophold paa Island sande Rigtigheden af det Raad, den gamle, erfarne

Konge havde medgivet mig, og jeg stræbte ærlig efter at drage mig det til Nytte. Saasnart Aarstiden tillod det, søgte jeg ved længere Reiser at skaffe mig Kjendskab til de locale Forhold, og al den Tid, som de løbende Forretninger levnede mig i Hjemmet, anvendte jeg til at blive bekjendt med den særegne islandske Lovgivning og med de stedfundne Embedsforhandlinger om de forskjellige Gjenstande, i Henseende til hvilke det forekom mig, at en kraftig Udvikling vilde være af Vigtighed for Landets Tarv.

Det varede ikke længe, forinden jeg overbeviste mig om, at Hovedaarsagen til den Stillestaaen, der viste sig ved næsten alle vigtige Anliggenders Fremme, maatte søges i den Mangel paa Concentration, som fandt Sted ved Landets øverste locale Styrelse. Væsentlig forskjellige Anskuelser havde i Reglen gjort sig gjældende hos Stiftamtmanden og de 2de islandske Amtmænd i Vesteramtet samt Nord- og Østeramtet; ligesom denne Forskjel imellem disse tre Øvrigheders Anskuelser allerede i mangfoldige indre Administrationsforhold traadte frem i den Amterne overladte Bestyrelseskreds, saaledes var det især ved Betænkninger og Erklæringer over de til Collegiernes Omraade henhørende Sager, at denne Divergents viste sine skadelige Følger: thi de vigtigere Anliggender bleve derved druknede i en Oversvømmelse af Oplysninger, begrundede paa en forskjellig Opfattelse af Forholdene, hvorved det tilsidst maatte blive umuligt at komme til noget endeligt, klart Resultat. Iøvrigt fremtraadte disse Principforskjelligheder langtfra hovedsageligen, som man maaskee snarest skulde antage, mellem den danske Stiftamtmand paa den ene og de to Amtmænd paa den anden Side. Paa den Tid, jeg tiltraadte Stift-

amtmandsembedet, var det tvertimod i Reglen Tilfældet, at den skarpeste Meningsforskjel viste sig mellem Amtmændene i Vestamtet og i Nord- og Østamtet, der iøvrigt hver for sig vare dygtige og fædrelandskjærlige Mænd; og det ligger maaskee begrundet i de islandske Forhold, hvor de hyppigen stedfindende private, personlige og Familie-Uenigheder ofte faae en aldeles utilbørlig Indflydelse paa Embedsforholdene, at der ved den danske, upartiske og udenfor hine Uenigheder staaende Stiftamtmand dannes et Foreningspunkt, som ikke saa let opnaaes ved en indfødt Islænder. Det er en let forklarlig Kjendsgjerning, at der hos isolerede Ølandes Beboere ved Siden af en eensidig Fasthængen ved gamle Sædvaner og Fordomme viser sig en stor Ulyst til at bøie sig for nogensomhelst Autoritet, dog endnu i langt høiere Grad for nogen af deres egne Landsfæller end for den Fremmede, der ansees at staae i tilstrækkeligt nært Forhold til Centralbestyrelsen for at kunne forskaffe sine Anskuelser den behørige Understøttelse. Det er derfor vistnok ikke uden god Føie, at Regjeringen hidtil har holdt fast ved det Princip, at Islands Stiftamtmandspost blev besat med en dertil skikket dansk Embedsmand.

Allerede min Formand, Stiftamtmand Lorentz Krieger, havde ofte følt Savnet af den fornødne Eenhed i Islands Bestyrelse og havde endog indtrængende foreslaaet Oprettelsen af en islandsk Regjering, omtrent i Lighed med den dengang bestaaende vestindiske Regjering, hvorved de særlige Amtmandsposter antoges at kunne bortfalde. Skjøndt en saadan Plan ved at realiseres vistnok vilde have naaet sit Formaal, at tilveiebringe en eensartet Bestyrelse og en Eenhed i Planerne for Islands Udvikling, og uagtet der fra de locale Forhold neppe stille sig uovervindelige Van-

skeligheder iveien derfor, saa var Forslaget efter min Formening dog ubetimeligt. Paa den ene Side vilde det, dersom det var blevet gjennemført, have i høi Grad krænket Islændernes Selvfølelse, eller, om man vil, Egenkjærlighed derved, at tvende af de øverste administrative Poster, der hidtil pleiede at besættes med Indfødte, vare blevne nedlagte og i alt Fald kun erstattede ved to underordnede Regjeringsraads-Poster. Men paa den anden Side vilde, hvad der endnu er langt væsentligere, den separatistiske Uafhængigheds-Følelse, der i den senere Tid ved de kjøbenhavnske Islænderes Virksomhed havde gjort store Fremskridt omtrent jevnsides med de slesvig-holsteenske Agitationer, faae et farligt Støttepunkt i en saadan Regjering. Nu vil man jo vel herimod kunne indvende, at en saadan Separatismes Udvikling kan være Danmark ligegyldig, da Island dog ikke er nogen Besiddelse, hvoraf Danmarks Krone høster store Fordele, og jeg vil dertil indrømme, at hiin Besiddelse er af større historisk end national Interesse for Danmark; men for selve Islands Tarv troer jeg, at det er af høieste Vigtighed, at en nøie Tilslutning til Danmark vedvarer, da hiin fjerne Øes Udvikling i intellectuel og materiel Henseende i en væsentlig Grad afhænger heraf, og det vilde for Øen selv være et altfor sørgeligt Experiment, naar den yngre islandske Generations Drømmerier om den islandske Uafhængigheds gyldne Frugter viste sig at være Illusioner, hvoraf der kun resulterede indre Splid og en langvarig Standsning i Islændernes Fremskriden mod Cultur og Civilisation.

For at virke til en større Eenhed i Bestyrelsen, en Udjevning af de forskjellige Anskuelser og derved aabne Regjeringen en Mulighed til at fatte afgjørende Beslutninger

om saa mange vigtige Anliggender, der laae i Dvale, troede jeg det derfor en rigtigere Vei, der ogsaa langt lettere kunde indslaaes, at samle Landets vigtigste administrative Embedsmænd med visse Mellemrum, hvor da de fra forskjellige Sider fremkomne Forslag kunde underkastes en fælleds Drøftelse og i kort Tid modnes til faste Resultater, der ellers aldrig eller i hvert Fald kun ved langvarige Brevvexlinger kunde opnaaes. Denne Plan gik Regjeringen villigen ind paa, og i Sommeren 1839 samledes første Gang under mit Forsæde Øens vigtigste og intelligenteste Embedsmænd; jeg troer neppe at feile, naar jeg udtaler den Mening, at der ved de faa Samlinger, som denne Embedsmands-Forsamling oplevede — thi den faldt naturligviis bort, da det islandske Althing oprettedes — opnaaedes en grundig Drøftelse og en heldig Løsning af mangfoldige vigtige Spørgsmaal, som deels derefter umiddelbart kunde afgjøres, deels bleve saaledes forberedte, at de senere til langt større Nytte kunde forhandles for det første Gang i 1845 sammentraadte Althing. Ofte stode Anskuelserne i Forsamlingen skarpt imod hverandre, og medens Sandheden — her som andetsteds — vel sædvanligen laa midt imellem, bleve ikkun Yderlighederne forfægtede, endda hyppigen uden at de Kjæmpende iagttoge den strengeste Samvittighedsfuldhed med Hensyn til Argumentationerne, der anvendtes. I vor Tidsalder, hvor Principer i saa mange Retninger staae skarpt og yderligt imod hverandre, er det vel overhovedet vanskeligt at finde og følge den gyldne Middelvei; dette er desuden i Reglen kun et lidet lønnende Arbeide, da man let miskjendes fra begge Sider. Hos mig ligger det dybt begrundet fra min tidligste Ungdom ved forekommende Stridsspørgsmaal at søge at ud-

sondre det Sande og det Falske fra begge Sider; og skjøndt jeg herved vel ikke sjeldent kan have paadraget mig Skin af Vankelmod, af Mangel paa Dristighed til at forfølge en Sag i dens tilsyneladende Consequentser, saa har jeg dog endnu ikke kunnet rokkes i den fulde Tro paa Sandheden af den gamle Regel: medium tenuere beati.

Medens jeg saaledes under mit Ophold paa Island fandt rundelig Anvendelse for min Tid til Embedsforretninger, til alvorlig Undersøgelse og Overveielse af mangfoldige Anliggender af største Interesse, var det private Liv i Reikjavig ikke heller blottet for saadanne Adspredelser og Afvexlinger, hvis Savn i Tidens Længde let nedtrykker Sindet, især hos de kvindelige Medlemmer af en Familie, der ikke som de mandlige kunne søge en idelig Aandsbeskjæftigelse ved Arbeidspulten. Der fandtes blandt de islandske Embedsmænd ikke faa meget oplyste, dannede og i det selskabelige Liv ikke uinteressante Mænd, og jeg vil altid bevare Erindringen om mange særdeles behagelige Timer, tilbragte i selskabeligt Samliv med saadanne Mænd, blandt hvilke flere erhvervede sig min største Høiagtelse og vedvarende Venskab. Tillige var der endog om Vinteren flere til Kjøbmandsstanden henhørende danske Familier, der ogsaa fra deres Side bidroge til det fælleds Formaal ved selskabeligt Samliv at forkorte den lange mørke Vinter. En stor Contrast mod dette rolige Vinterliv udgjorde Opholdet i Reikjavig om Sommeren. Foruden de mange Danske, deels Handlende, deels Reisende, der jevnligen tilbragte en større eller mindre Deel af Sommeren i Reikjavig, laae stadigen fremmede Orlogsmænd, især franske, undertiden belgiske og hollandske i Reikjavig Havn, og jeg

har paa denne Maade havt Leilighed til at gjøre mange, mig især deles kjære Bekjendtskaber.

En stor Adspredelse saavel for Damer, som Herrer, forskaffe de gjentagne Ridetoure, hvortil Localiteterne give saa megen Anledning. Endskjøndt den nærmeste Omegn ved Reikjavig i nogle Miles Omkreds er mindre end smuk og kun frembyder en Afvexling af njevne Myrer (Moser) og stenede Bakker, er den fjernere Omgivelse dog saa storartet og majestætisk, at den efterlader sig et mægtigt Indtryk, og at man aldrig trættes ved at betragte den fra forskjellige Punkter. De længere, flere Dage medtagende Reiser, hvori ogsaa Damer kunne deeltage, saasom til Thingvalla og Geiser, have for Enhver noget saa eiendommeligt Tillokkende, at mangen Ulempe, som Opholdet paa Island unægteligen medfører, derved rigeligen opveies.

Et væsentligt Savn for os laa i den lange Tid, i hvilken man var afskaaren fra Efterretninger fra Hjemmet. Saaledes hændte det, at Efterretningen om Kong Frederik den Sjettes Død, der indtraf den 3die Decbr. 1839, ikke ankom til Island før midt i April 1840. Det var ved et egenhændigt Brev fra Kong Christian den Ottende, hvilket sendtes mig fra Havnefjord, hvor det første til Island ankommende Skib var indløbet, at denne Efterretning først overbragtes til Landet. Vanskeligt vil jeg ret kunne beskrive de forskjellige Følelser, som dette Brev maatte fremkalde hos mig. Paa den ene Side blev jeg greben af en oprigtig og dyb Sorg over at vide det Livslys alt forlængst udslukket, til hvilket vort Fædrelands Skjæbne i over $^{1}/_{2}$ Seculum havde været knyttet, over at vide den gamle, hæderlige Konge død, hvis faderlige Kjærlighed til hans Land og hans Undersaatter fra disses Side gjengjældtes

med en Ærefrygt og Tillid, der havde holdt alle saadanne indre Storme fjernede, som havde rystet mange af Europas Stater, men hvis Luftninger dog ogsaa hos os havde ladet sig fornemme saaledes, at det maatte synes tvivlsomt, hvorvidt den nye Konge kunde bortjage eller udjevne de i Horizonten truende Uveirsskyer; paa den anden Side indeholdt Brevet en Opfordring til mig, der i visse Henseender maatte være mig meget glædelig, i andre derimod ikke kunde andet end vække de største Betænkeligheder hos mig. Kongen underrettede mig nemlig om, at han ventede, at hans Søn, Kronprinds Frederik, i det nærmest forestaaende Efteraar vilde formæle sig, og at han i Overeensstemmelse med sin Søns Ønske havde udseet mig til at være Hofchef ved Sønnens nye Hof, hvorfor han opfordrede mig til i Sommerens Løb, saasnart min Embedsstillings Ordning tillod det, at begive mig til Danmark.*) Ligesom nu denne An-

*) Kongens Brev lyder ordret saaledes: „Hr. Amtmand Bardenfleth! De vil ved de første Skibe som nu ankomme til Island, være bleven underrettet om de vigtige Forandringer der have fundet Sted i Fædrelandet, at jeg efter den høitelskede Konges, Kong Frederik den Sjettes dødelige Afgang har besteget mine Fædres Throne. De kiere Islændere ville være forvissede om at jeg omfatter dem med samme Kierlighed som alle mine øvrige kiere og troe Undersaatter og deres afliggende Stilling, udsat for mange Savn, paakræver om muligt en endnu større Omsorg for deres Velvære den de ei skulle savne hos mig. Jeg imødeseer de Forslag til Islands Tarv som De som constitueret Stift-Amtmand, og de øvrige Embedsmænd, forsamlede i Aar i Reikjavig, ville nedlægge for Thronens Fod; de skulle finde den fortjente Opmærksomhed. Herom ville De forsikre rette Vedkommende, ligesom Folket i Almindelighed om min Kongelige Hyldest og Naade. Naar De selv, efter at denne Forsamling er tilende, skulde ønske at gjensee Danmark, har De dertil min foreløbige Tilladelse, naar De ansøger Rentekamret derom.

Jeg forbinder dermed den Tanke, at De i en anden Stilling

modning naturligviis maatte være mig et saare kjærkomment Beviis paa den nye Konges og den eventuelle Thronfolgers Tillid til mig, var derved ogsaa en Bekymring hævet, som unægteligen ikke sjeldent maatte paatrænge sig mig som Familiefader, den nemlig, at mit Ophold paa Island skulde vedvare længere, end der kunde være foreneligt med mine opvoxende Børns Tarv. Imidlertid kan jeg ikke nægte, at jeg med stor Sorg imødesaae en saa hurtig Bortfjernelse fra den Virkekreds, der var bleven mig saare kjær, og hvor jeg troede endnu i nogle Aar at kunne udrette nogen Gavn ved videre at fremme og endelig at udvikle flere af de vigtige Anliggender, hvis væsentlige Omdannelse jeg havde sat i Gang. Derhos var jeg saa nøie kjendt med Kronprindsens Egenskaber og Forhold, at jeg ikke

kunde være min Søn, der anseer Dem som sin Ungdoms-Ven, til særdeles Nytte. Han vil efter mit Ønske, inden dette Aars Udgang, indlade sig i nyt Ægteskab og naar hans Hof da indrettes paa ny vilde det stemme med hans og mit Ønske at De kunde forestaae hans Hof som Hof-Chef, da Kmhr. Holstein da vilde faae en anden Bestemmelse.

Min Søns Fremtid lover Gudskeelov alt godt naar han er omgivet af paalidelige Mennesker og tienes med Kierlighed. Han venter at finde dette Sindelag hos Dem som en Ungdoms-Ven og derfor skulde det glæde mig at vide Dem i saadan Stilling hos ham. — Hvad jeg her skriver Dem veed ingen uden min Søn; denne Hensigt kan kun modnes naar De selv intet har at indvende derimod, og Deres Reise herned vil ikke betinge samme, men være fornøden naar Ansættelsen ellers befindes at kunne skee.

Det skal glæde mig at modtage gode Tidender fra Dem, beder Dem at hilse Deres Frue og stedse at troe mig Deres

hengivne

Christian R.

Kjøbenhavn, den 26de Marts 1840.

Jeg glæder mig til idag at see min Søn igjen som besøger mig paa nogle Uger. (U. A.).

kunde vente noget lykkeligt Resultat af en ny Formæling; og naar ogsaa dette Ægteskab skulde ende paa en lignende Maade som det forrige, var det vel ikke usandsynligt, at jeg, dersom jeg indtraadte i hiin Stilling som Kronprindsens Hofchef og nærmeste Raadgiver, vilde blive tillagt endeel af Skylden. Efter moden Overveielse af Sagen fandt jeg dog ikke at burde undslaae mig for at overtage en Post, hvis Vanskeligheder jeg ifølge mit tidligere Forhold til Kronprindsen maaskee vilde være bedre istand til at overvinde end de fleste Andre; en Vægring fra min Side vilde desforuden ligesaavel have paadraget mig et moralsk Ansvar og med Rette kunde være bleven lagt mig til Last, som Forsøget paa at anvende min Indflydelse hos Prindsen til at føre ham til Erkjendelsen af et huusligt Familielivs Lykke vilde blive det, om det mislykkedes.

Jeg forberedte mig altsaa til at efterkomme Kongens Opfordring og ordnede mine Anliggender saaledes, at jeg med et af de første om Efteraaret hjemvendende Skibe kunde forlade min Post i Island. Imidlertid ankom den 11te Juni uventet Cadetskibet, Corvetten Flora, under Commando af Capitain Paludan, til Reikjaviks Rhed, og Capitainen meddeelte mig strax, at han havde mundtlig Ordre fra Kongen om at tilbyde mig Overfart til Kjøbenhavn med Cadetskibet, dersom jeg dertil kunde gjøre mig færdig i de 2 Dage, i hvilke han med sit Skib kunde blive liggende ved Reikjavig. Det er vanskeligt at forestille sig den Uro og Besvær, som en saadan pludselig Opbryden fra Embede og Hjem maatte foranledige; efter en i Overveielser om Muligheden heraf tilbragt søvnløs Nat besluttede min Hustru og jeg os dog til at efterkomme Opfordringen, og medens hun med en sjelden Aandsstyrke ordnede alle vore

huuslige Anliggender, ja endog saae sig istand til, den sidste Dag vi tilbragte i Reikjavig, at samle Stedets Embedsmænd saavelsom de danske og franske Soofficerer, der laae paa Rheden, til et Afskedsselskab hos os, benyttede jeg den mig levnede Tid til at aflevere mit Embede, rigtignok paa en anden Maade og til en anden Mand end den, jeg havde paatænkt, eftersom Kammerraad Melsted, daværende Sysselmand i Vesteramtet, hvem jeg ansaae for bedst skikket til at overtage Konstitutionen, ikke kunde komme tilstede inden Udløbet af den fastsatte korte Frist. Imidlertid maa jeg med stor Taknemmelighed paaskjønne den Velvillie, der ved denne Leilighed vistes mig af alle Vedkommende, navnlig af daværende Landsoverretsassessor, senere Byfoged i Aalborg, Justitsraad Johnsen, hvem jeg foreløbig overdrog Embedet, og som ikke heller skuffede den Tillid, jeg havde sat til ham, da han ved mellemkommende Omstændigheder nødsagedes til at vedblive Constitutionen indtil min Eftermand i det paafølgende Aar ankom til Stedet. Et dybt Indtryk bevarer jeg endnu af de Følelser, der bevægede mig, da jeg 3die Dagen efter hiint Budskab med min Familie gik ombord i Cadetcorvetten, for, uden mindste Udsigt til nogensinde at gjensee disse Kyster, at forlade et Land, hvis mægtige Naturforhold ligesaavelsom dets eiendommelige Samfundsforhold nu i 3 Aar havde udgjort den saagodtsom udelukkende Gjenstand for mine Betragtninger og Idrætter. Legemlig og aandelig overanstrengt, som jeg var, da jeg gik ombord, kunde jeg dog ikke ved Udseilingen af Reikjaviks Havn og Faxebugten i den lyse Sommernat løsrive mig fra Skibets Dæk, hvor jeg kunde kaste det sidste Blik paa Esian, Skarsheide og Akrafjeldet, hvis Klofter og Toppe nu vare mig saa bekjendte, at de forekom mig som uforanderlige,

trofaste Venner, og hvor jeg endnu engang kunde betragte den stolte Vesterjokel, der i 15 Miles Afstand fra Reikjavig hæver sin altid sneedækkede Isse saa hoit i den klare, gjennemsigtige Luft, at man skulde troe at kunne skjelne den mindste Gjenstand paa dens sadelformede Top. Den indre Bevægelse, hvori jeg befandt mig, vilde ikke ret harmonere med den majestætiske Ro og Stilhed, der paa en saadan skjon Dag er udbredt over denne storartede Natur; det vilde i det Oieblik have været mig kjærere, om Havet, istedetfor mildt at kruses ved en let og gunstig Luftning, var blevet pidsket af en Storm. Imidlertid blev dette Onske opfyldt hurtigere, end jeg havde ventet det; neppe vare vi med en let nordlig Brise komne Fugleskjærene paa 1/2 Miils Afstand, saa at vi havde grundet Haab om at kunne skyde den betydelige Gjenvei mellem disse Skjær og Cap Reikjanæs, forend vi der modtoges af en sydvestlig Storm, for hvilken vi maatte lændse med 10 Miles Fart op midtveis i Strædet mellem Island og Gronland. Omsorgen for min Kone og de 4 smaa Born, med hvilke jeg forlod Island, optog snart al min Tid, og efterat Stormen i nogle Dage havde udraset, var Reisens ovrige Fortsættelse med de Behageligheder, som Opholdet paa en Orlogsmand frembyder, mig en sand Vederquægelse og en velgjorende Hvile for Legeme og Sjæl. Den 28de Juni, Kong Christian den Ottendes Kroningsdag, kom vi ved Middagstid til Sundet ud for Kronborg, og Corvettens Kanoner maatte dundre lystigt los for i Forbindelse med Fæstningen og de ovrige derliggende Krigsskibe at hoitideligholde Dagen, hvorefter et Dampskib i det stille smukke Veir slæbte os til Kjobenhavn. Her var Alt, hvad der kunde bevæge sig, draget til Frederiksborg; mine Slægtninge vare paa Landet, og

Hotellerne vare forud optagne af de fra alle Landets Egne sammenstrømmede Gjæster, der ventedes tilbage efter Festen paa Frederiksborg. Det var mig en ganske ny Situation, saaledes at vandre hjemløs omkring paa Gaderne med Kone og Børn, omtrent uden at see Mulighed til at forskaffe dem Tag over Hovedet i den tilstundende Nat, og næsten tragicomisk stod det for mig, at end ikke den mig samme Dag allernaadigst forundte Kammerherrenøgle formaaede at oplukke nogen Dør for mig i den tomme, aflaasede Stad; egenmægtigen maatte jeg derfor sætte mig i Besiddelse af en nær Slægtnings ledigstaaende Leilighed. Ved min Ankomst den næste Dag til Frederiksborg blev jeg nu vistnok meget naadigen modtagen af de høie Herskaber, og det vilde være utaknemmeligt af mig, naar jeg ikke vilde mindes den hjertelige Venlighed, den Glæde over at gjensee mig, som Kronprindsen lagde for Dagen; men for min huuslige Stilling vare Udsigterne i den nærmeste Fremtid just ikke meget glædelige. Til Kronprindsens Formæling vare endnu ingen nærmere indledende Skridt foretagne, og da Tiltrædelsen af den mig tiltænkte Stilling hos ham var afhængig heraf, maatte jeg imødesee en forretningsløs Vinter under knappe oeconomiske Vilkaar. Lykkeligviis fandt min Familie et midlertidigt kjærligt Hjem hos min ælskværdige Svigermoder, Grevinde Schmettau, der nogen Tid forud var udnævnt til Decanesse for Valløe Stift.

IV.

Hofchef — Stiftamtmand over Fyens Stift — Kongelig Commissarius paa Island. (1840—1847).

I Løbet af den paafølgende Vinter bleve Underhandlingerne om Kronprindsens Ægteskab med Hertuginde Caroline Charlotte Mariane Sophie af Meklenborg-Strelitz indledede og tilendebragte. Med stor Spænding maatte jeg imodesee alle Efterretninger om vor tilkommende Kronprindsesses Egenskaber for deraf at kunne danne et sandsynligt Prognosticon for denne Formælings Resultater. Vel vare Alle, der havde havt Leilighed til at kjende hende, enige om at betragte hende som en yderst elskværdig ung Dame, hvem en omhyggelig Opdragelse i høie Omgivelser havde gjort skikket til at blive en Pryd for en Throne; men de Egenskaber, som udfordredes for at kunne vinde og i Tidens Længde hævde en velgjørende Indflydelse paa Kronprindsen, maatte jeg strax frygte for ikke at være faldne i hendes Lod. Dertil vilde nemlig udfordres en ung Dame med et stærkt Helbred og en kraftig Characteer, der afvexlende til rette Tid kunde give efter for og overvinde Kronprindsens Luner og omflakkende Tilbøieligheder, og med Tilsidesættelse af egne Beqvemmeligheder og Ønsker maatte hun kunne have opoffret sig til det besværlige, men vigtige og lønnende

Kald at fremlokke og pleie de Hjertets gode Egenskaber, som aldrig fornægtede sig hos Kronprindsen. Hvorvidt det nu maatte have været muligt at finde en Prindsesse, der ganske fyldestgjorde de Fordringer, man maatte stille til Kronprindsens Gemalinde, skal jeg lade være usagt; men saa meget turde være vist, at der ikke ved Valget af den Prindsesse, til hvem man henvendte sig, har været viist den Skjonsomhed, det Overlæg, hvortil den forste Formælings uheldige Udfald indeholdt en saa stærk Opfordring. Det var ikke saa vanskeligt at forudsee, at den unge Hertuginde, der af Naturen ikkun var udrustet med et zart, ja næsten svageligt Helbred, hvis Nervesystem angrebes ved mindste usædvanlige Anstrengelse eller Overraskelse, vilde fole sig overvældet af de Vanskeligheder, hendes Stilling og Kald frembod, naar hun kom til Kjobenhavn, selv om hun var besjælet af den bedste Villie til at naae sit Maal gjennem Erhvervelsen af Kronprindsens fulde Fortrolighed og Hengivenhed. Det laa da meget nær, at hun vilde fristes til at opgive dette og soge Erstatning ved en noie Tilslutning til sine nære Slægtninge, den landgrevelige hessiske Familie, hvis Chef, Landgreve Wilhelm, var en Broder til Hertugindens Moder. Ved de Samtaler, jeg havde med Kong Christian den Ottende om det nye Hofs fremtidige Arrangement, insisterede jeg derfor meget stærkt paa, at det unge Ægtepar, saasnart de forste Modtagelseshoitideligheder vare endte, skulde tage et længere Ophold paa Fyen, hvor Kronprindsen var Gouverneur. Erfaring havde tilstrækkeligen lært mig, at Kronprindsen var langt lettere tilgængelig for sin nærmeste Omgivelse, at hans gode Hjertelag langt mere traadte frem under hans Ophold i Provindserne, hvor hans Forretninger og huuslige Beskjæftigelser optog den storre

Deel af hans Tid, end i Kjøbenhavn, hvor de idelige Forlystelser og den lette Adgang til de uheldige Forbindelser, han i en tidligere Periode havde stiftet, langt mere fjernede ham fra Hjemmet og saagodtsom tilintetgjorde hans Omgivelsers Indflydelse paa ham.

Kong Christian den Ottende, der aldrig kom til rigtigen at opfatte Kronprindsens udprægede Eiendommeligheder, medens han dog havde et skarpt Øie for de sædvanlige Convenientsforhold, indsaae ikke Nødvendigheden af et saadant Provindsophold, men lovede sig meget af de Forretninger i Statsraadet, Admiralitetet m. m., som han agtede at overdrage Kronprindsen, og hvorved han meente, at denne vilde finde sig saaledes tiltrukken, at idetmindste den første Vinter efter Formælingen burde tilbringes i Hovedstaden. Ved mine indtrængende Forestillinger opnaaede jeg dog, at ingen fast Bestemmelse herom forud skulde tages, men at denne væsentlig skulde gjøres afhængig af den unge Kronprindsesses eget Ønske, naar hun havde havt Tid til at blive nærmere bekjendt med Forholdene. At imidlertid Kronprindsessen allerede saa hurtigen skulde gjennemskue alle de vanskelige Forhold, der her ventede hende, og beslutte sig til at opgive Øieblikkets Behageligheder for at befæste sin fremtidige Stilling, var vistnok ikke meget sandsynligt.

Det var derfor langtfra med Tiltro til et heldigt Udfald, at jeg tiltraadte min nye Stilling hos Kronprindsen ved hans Overreise til Strelitz i Foraaret 1841. Langt hellere vilde jeg være vendt tilbage til mit Embede i Island, hvor jeg tiltroede mig selv Evne til at kunne udrette adskilligt Godt; men herom vilde Kong Christian den Ottende, da jeg endnu i betimelig Tid fremsatte mit Ønske derom,

for ham, Intet høre. Alt for snart skulde Rigtigheden af de Anskuelser, jeg nærede om det hele Forhold, bekræfte sig. Kronprindsessen, der ikke alene var udrustet med en stor naturlig Ynde og Elskværdighed, men hos hvem jeg ogsaa ofte havde Leilighed til at iagttage en Characteerstyrke og Klogskab, der hos den fremtidige Dronning kunde have været af største Betydning for hele Landets Tarv, blev ved at lære Vanskelighederne ved sin Stilling nærmere at kjende og ved de uundgaaelige huuslige Rivninger, som denne medførte, snart saa legemligt angreben, at Modet til at søge at beseire dem svækkedes. Efter et Ophold i Odense i Sommeren og Efteraaret 1841 drog det unge Hof i December Maaned til Kjøbenhavn, og her svandt dagligen Udsigterne til, at et kjærligt eller idetmindste fortroligt og enigt Forhold mellem Ægtefolkene nogensinde skulde indtræde, endsige blive af Varighed. Allerede i denne Vinter traadte Jomfru Louise Rasmussen, der efter forskjellige Stillinger, hvilke helst maatte ønskes ganske overgivne til Forglemmelse, en Tidlang havde været forlovet med Bogtrykker Carl Berling, i et nærmere Forhold til Kronprindsen, der havde faaet den Idee at ansee hende som sin Skytsengel, hvorpaa han med den ham eiendommelige, tildeels godmodige Aabenhjertighed ikke lagde Dølgsmaal for sine Omgivelser, end ikke for Prindsessen. Medens det iøvrigt maa indrømmes, at Kronprindsen paa sin Maade viste en stor Forekommenhed og Venlighed imod Prindsessen, var det dog som en Følge af Kronprindsens Vaner og Tilbøieligheder ikke at undres over, at denne Venlighed ikke saa sjeldent maatte falde Prindsessen til Besvær. Dag for Dag blev hendes Helbred svagere, og allerede i Sommeren 1842 var det en Nødvendighed for hende at søge nogen Tids Ro i sit Fædrene-

hjem, medens Kronprindsen tog Ophold ved et tydsk Badested, der antoges gavnligt for hans Helbred.

Imidlertid havde ogsaa mit Helbred lidt under de med Hoflivet forbundne Anstrengelser og de Bekymringer, hvortil min Stilling gav mig saa rig Anledning. Hyppige Mindelser af den Sygdom, hvoraf jeg i min yngre Alder havde havt stærkere Anfald, og som jeg forgjæves søgte ganske at hæve ved en i Sommeren 1842 med min Hustru foretagen Badereise til Salzbrunn i Schlesien, gav mig en stærk Opfordring til at søge Gjenansættelse i en saadan Embedsvirksomhed, der mere svarede til mine Tilbøieligheder, og som mere end min hidtidige Stilling levnede mig Tid til at varetage mine Pligter som Familiefader. Da Stiftamtmandsembedet i Fyen ved Nytaar 1843 blev ledigt, søgte jeg derfor og fik dette, der tillige gav mig Leilighed til at vedblive at staae i jevnlige Berøringsforhold med Kronprindsen og hans Hof. Jeg har troet at burde optegne de væsentligste Indtryk, som Forholdet mellem Kronprindsen og hans anden Gemalinde have efterladt sig hos mig, fordi det i Fremtiden maaskee vil mangle paa paalidelige Data til at bedømme Aarsagerne til, at ogsaa denne Formæling, hvortil man knyttede saa store Forventninger, fik et saa sørgeligt Udfald. Imidlertid har jeg ikke kunnet beqvemme mig til i større Detail at gjengive mine Iagttagelser om Handlinger og Forhold, der kunde ansees at være af en aldeles privat Characteer, skjøndt de ifølge de Paagjældendes Stilling kunde blive af indgribende Indflydelse paa Statsforholdene.*)

---

*) Hvorledes Kronprindsessen allerede dengang opfattede Situationen fremgaar af følgende Brudstykke af et Brev fra hende, dateret:

At dette maaskee endog i usædvanlig høi Grad var Tilfældet med Hensyn til de her berørte Forhold, er iøine=

Strelitz, den 21sten Juli 1842.

„Lieber Herr von Bardenfleth, Ihr letzter Brief erfülte mich, das kann ich nicht läugnen, mit manchen Besorgnissen und daher war es mir dann noch nicht möglich ihn gleich zu beantworten, sondern erst dann, wenn ich zu einem ruhigen Gedankenresultate gekommen wäre. Daß Ihre Gesundheit immer nicht befriedigend ist, thut mir unendlich leid, und dessen sind Sie auch, denke ich, fest überzeugt, und daher kann ich mich auch in alle Ihre Sorgen hinein denken und wage nicht die mindeste Bemerkung in Ihre gefaßten Pläne hineinzuwerfen, obgleich es mir, wenn auch Sie mich verlassen, noch dunkler und schwerer werden wird mein Schicksal zu tragen, denn Sie wissen und fühlen es am besten, in Ihrem eignen Bewußtsein, was für eine treue Stütze Sie mir sind, und wie gut und richtig Sie Ihre schwierige Lage zu fassen wußten, wie ruhig und sicher ich immer war, wenn ich in Ihren Händen den Zügel der Dinge wußte; doch ich fühle zu sehr mit Ihnen und kann mir zu deutlich denken, dass auch Sie den ewigen Gemüthsbewegungen endlich unterliegen mußten, als daß ich suchen wollte, Sie von Ihren einmal gefaßten Pläne abzuhalten, denn obgleich Ich keine dunkle Ahnung habe, wie es werden soll, wenn Sie uns nicht mehr helfend und rathend zur Seite stehen, so fühle ich doch zu wohl, daß Sie Ihre ersten Pflichten Ihrer Frau und Ihren Kindern weihen müssen, und daher hielte ich es für eine Schlechtigkeit Sie zu bereden es nicht zu thun . . . .“

Senere skriver Prindsessen bl. A.:

„Eine wahre Freude haben Sie mir durch Ihren Brief gemacht, lieber Herr von Bardenfleth, und Ich möchte Ihnen so recht innig und von Herzen dafür danken. Auch mir erging es so, daß ich beim Abschiede Ihnen so gern noch so recht aufrichtig hätte danken mögen für die Treue, mit welcher Sie mir in so vielen Augenblicken geholfen und beigestanden haben und für Alles, Alles was Sie für mich thaten. Seien Sie überzeugt, daß ich es tief empfunden habe und es Ihnen nie vergessen

faldende: meget Ondt kunde være forebygget, mangen Splid mellem Landsdelene hurtigere udjevnet, naar der ved Frederik den Syvendes Side havde siddet en Dronning med de udmærkede Egenskaber baade fra Hjertets og Forstandens Side, hvoraf Kronprindsessen var i Besiddelse, istedetfor den Gemalinde, der i andre Interessers Tjeneste anvendte

---

werde, möge sich mein Schicksal wenden, wie es wolle; auch rechne ich fest auf Sie, sollte ich eines treuen, unpartheilichen Rathgebers bedürfen, denn wenn ich auch mit aller Kraft suche die Wichtigkeit meiner Stellung mit immer erneuerten Eifer anzufassen und mit Gottes Beistand einmal mehr Frieden und Ruhe zu erlangen hoffe, so kommt doch auch so unendlich viel, ich möchte fast sagen Alles, auf meine physischen Kräfte an, und sollen diese immer mehr abnehmen, so ist wohl auf nichts mehr zu hoffen; doch ich mache durchaus keine Pläne, ich will mich fest auf Gott verlassen, er wird gewiß Alles zum Besten führen und mich nicht verlassen . . . ."

I Forbindelse hermed anføres følgende Brudstykke af et Brev fra Kronprindsen, dat. Strelitz den 30te October 1844:

„Gode Emil

Da det dog vist interesserer Dig hvorledes det bliver med Kronprindsessen og mig, da tager jeg her Pennen for at tilskrive Dig det Hele.

. . . . Den 27de kom Doctor Barrit og Prof. Bang med to andre Doctore og holdt et Slags Convent over Prindsessens Helbredstilstand, som havde det Resultat, at Prindsessen ingenlunde var saa rask at hun kunde vende tilbage til Danmark, men maatte derimod blive her i Vinter, først i Mai i næste Aar gaae til Pyrmont og forblive ved Cnuren til i Enden af Juli eller Begyndelsen af August, da retournere directe til Frederiksgave og bruge Sobadene til Begyndelsen af September og derefter om Gud vil igjen indtræde i det hende bestemte huslige Moderliv, som enhver Husmoder er skyldig sin Ægteherre. — Gid det snart var den Tid, thi 11 lange Maaneder er det en lang Tid for den at vente, som af Hjertet elsker sin Kone. Gud vil give mig Styrke til at udholde denne Skilsmisse . . . ." (U. A.)

sin unægteligen med stor Klogskab erhvervede Indflydelse over Kongen paa en saadan Maade, at Vanskelighederne ved at gjenforene Monarchiets ved et Opror adsplittede Landsdele under en stabil Regjering paa et maadeholdende Grundlag i høi Grad forøgedes. Mange vilde maaskee troe, at en tydsk, aristokratisk opdragen Prindsesses Indflydelse hos Kongen vilde kunne have lagt Hindringer iveien for Gjennemførelsen af de energiske Skridt, der bleve nødvendige for at hævde den danske Krones lovlige Ret ligeoverfor en fornemmeligen ved de tydske Aristokraters Agitationer hidledet Oprorstilstand. Jeg har imidlertid de nomstødeligste Beviser ihænde for, at Kronprindsessen, uagtet hendes Forhold til Kronprindsen og det danske Kongehuus var hævet, vedblev med den varmeste Interesse at følge Begivenhederne i Danmark og senere under den mellem Danmark og Tydskland udbrudte Krig ønskede at bidrage, hvad hun formaaede, til at støtte Danmarks retfærdige Sag imod det skammelige Opror og den blinde tydske Fanatisme, der i nogen Tid truede med at ville overvælde vort lille Fædreland*).

---

*) Kronprindsessen lod saaledes efter Krigens Udbrud uden Navns Nævnelse 4000 Kr. udbetale til de Faldnes Efterladte „fra en forhen herværende, høitstillet Dame, som stedse omfatter Danmark med sand Interesse og indeslutter hele Landet i sine Bønner". Af et Brev fra Prindsessen hidsættes endvidere Følgende:

Strelitz den 17/5 48.

„Ich wende mich diesesmal persönlich an Sie, lieber Bardenfleth, in einer Angelegenheit, die mir, bei den obwaltenden Verhältnissen sehr am Herzen liegt, und im Rückblick auf unsere alte Freundschaft, denke ich, daß ich mich an keinem Besseren darin wenden kann.

Durch letzt empfangene Briefe habe ich erfahren, daß bei der jetzigen Landes-Kalamität, man gezwungen ist, allen Prinzen und

Hvilken Indflydelse hun, dersom hun var forbleven her, vilde kunne have udøvet paa Begivenhedernes Gang er ikke

---

Prinzeßinnen des dänischen Hauses verhältnißmäßige Abzüge ihrer Apanagen zu machen um die außergewöhnlichen Kriegskosten zu decken. — Es bedarf nun wohl meinerseits keine weiteren Versicherungen mit welcher lebendigen Theilnahme, ja Seelenangst, mich dieser unglückliche Krieg durchdringt, welcher von Deutschland auf so ungerechter Weise gegen ein Land geführt wird, welches mir stets lieb und theuer bleiben wird, und in Berücksichtigung dessen, ersuche ich Sie, lieber Bardenfleth, es in meinem Namen veranlassen zu wollen, daß auch von meiner Apanage, in demselben Verhältniß wie die der übrigen, ein Abzug für diese Kriegs-Contribution erfolge; denn auch mit freudigem Herzen opfere ich gerne etwas, um dem armen Lande in diesen momentanen Unglückzeiten helfend beizustehen. — Mögen bessere Zeiten bald erblühen für sie dort und für uns Alle, denn lange kann ein solcher Zustand der Zeiten nicht mehr bestehen ohne den letzten Umsturz des Bestehenden unwiederruflich nach sich zu ziehen, Gott allein kann uns noch helfen; das menschliche Auge vermag nicht mehr den undurchdringlichen Schleier der nächsten Zukunft zu durchblicken. Die Zustände Deutschlands sind auf einen solchen Punkt gekommen, von denen man sich im Auslande wohl kaum einen Begriff machen kann. Auch bei Ihnen hat sich manches geändert, auch im Innere des Landes, ich verfolge Alles mit dem größten Interesse, auch Ihre Carriere ist eine recht bedeutungsvolle geworden, möge sie eine eben so glückliche, friedliche sein, wie Ihre frühere!!

. . . . und schließend lege ich es Ihnen aber recht inständigst an's Herz, daß der Inhalt meiner Schreibens ein Geheimniß bleiben muß, in so fern es nicht nach Deutschland bekannt werden darf, um mich nicht vis-à-vis von demselben in der peinlichsten Lage zu versetzen, da dieser unglückliche Krieg mit einer Art Fanatismus geführt und aufgefaßt wird, der Alles mit sich fortreißt. — Mir persönlich könnte dies zwar sehr gleichgültig sein, doch halte ich es für meine Pflicht als Deutsche wenigstens den courroux nicht auf mich zu ziehen, welchen ich dadurch herbeiführen würde, wenn es in die deutschen Zeitungen käme. Ich lege die ganze Sache daher in Ihre Hände, mit der festen Ueberzeugung sie in Freundeshand zu wissen." (U. A.)

let at overfee; at Sagernes Stilling her i Landet og navnlig ved det danske Hof vilde fra Udlandets Side være bleven betragtet med andre Oine, naar der havde været en dansk Dronning i nært Slægtskab med det preussiske og engelske Kongehuus, er imidlertid ikke at betvivle, medens det paa den anden Side ikke heller er usandsynligt, at Kronprindsessen, dersom hun havde staaet ved Kongens Side i de Aar, da vore indre politiske Forhold undergik en saa indgribende og hurtig Omdannelse og Udvikling, vilde have bidraget, hvad hun havde formaaet, til at denne Omdannelse var foregaaet i en mindre democratisk, Alt nivellerende Retning.

Det vilde nu være unyttigt, og jeg skal ogsaa afholde mig derfra, at fortsætte Betragtningerne over de Folger, det kunde have havt for vort Fædreland, dersom den ægteskabelige Forbindelse mellem disse to af Naturen saa forskjelligt udstyrede, ved Opdragelse og udvortes Forhold saa forskjelligen uddannede Personligheder var vedbleven. Med stort Vemod og bange Anelser om Fremtiden saae jeg, hvorledes Forholdet mellem disse vedblivende forværredes, og hvorledes Prindsessens legemlige Kræfter og aandelige Styrke til at opfylde sin Bestemmelse aftog. Naar ikke Faa have villet tillægge hende Skylden for, at Forholdet endeligen maatte brydes, da troer jeg, at man har gjort hende hoiligen Uret og idetmindste har stillet Fordringerne til hendes Klogskab og Udholdenhed altfor hoit. Imidlertid kan det ikke nægtes, at der ved selve den Maade, hvorpaa Forbindelsen endeligen hævedes, paahvilede hende idetmindste et stort Skin af Uret, idet hun, efter længere Tids Ophold i Udlandet og paa en Tid, da man var berettiget til at vente hendes Tilbagekomst og en yder=

ligere Anstrengelse fra hendes Side for at tilveiebringe et bedre ægteskabeligt Forhold, uden nogen særlig Foranledning tilkjendegav sit Ønske om, at Ægteskabet ganske maatte ophæves. At dette Ønske efterhaanden var modnet hos hende ved hendes Overbeviisning om, at hendes legemlige Kræfter ikke vilde strække til, og at hun vilde bukke under for et nyt Forsøg paa at fortsætte Samlivet med Kronprindsen, kan vel noget tjene til hendes Undskyldning, men ingenlunde retfærdiggjøre hende.

De sørgelige Følger af dette Ægteskabs Ophævelse udebleve ikke længe. Jomfru Louise Rasmussen, der i de senere Aar havde havt en Boutik for Modepynt i Kjøbenhavn, flyttede nu snart efter til Odense og tog i Begyndelsen Ophold i forskjellige private Boliger i Nærheden af Slottet, hvor hun idelig en havde Besøg af Kronprindsen. Meget længe varede det dog ikke, forend der endog blev indrømmet hende Værelser paa selve Slottet. At der fra Kronprindsens nærmeste Omgivelser og fra min Side blev gjort Alt, hvad der kunde gjøres for at forhindre dette forargelige Forhold, er en Selvfølge, men vore Bestræbelser vare forgjæves. Kronprindsen var efterhaanden saaledes omspændt af denne Qvindes Garn, at han i Henseende til sine huuslige Forhold aldeles intet Hensyn tog til Udtalelser fra dem, hvem han tidligere villigen havde laant Øre. Hans moralske Følelse slappedes efterhaanden saaledes, at alle Forestillinger om Jagttagelse af blot ydre Velanstændigheds-Hensyn intet Øre fandt hos ham. Ikke heller fra Kong Christian den Ottendes Side kunde man, medens det endnu var Tid, vente nogen kraftig Bistand til at faae dette Forhold hævet. Der havde efterhaanden udviklet sig et vist spændt Forhold mellem Fader og Søn, som

naturligviis ogsaa bidrog til, at Kongen meget ugjerne indblandede sig i de Kronprindsens private Liv nærmest vedkommende Sager. Desuden haabede Kongen, at Kronprindsens Tilboielighed for Jfr. Louise Rasmussen ikke skulde vare længe. „Hun er jo saa forbandet styg," sagde han til mig, da han i Aaret 1847 engang leilighedsviis omtalte denne Sag med mig, idet han opfordrede mig til at gjore, hvad jeg formaaede, for at soge Forholdet hævet, medens han dog samtidigen, paa min Bemærkning, at Ingen bedre end Kongen selv vilde kunne virke til dette Formaal, udtalte, at han ikke kunde blande sig deri, og at han overhovedet havde det Haab, at Kronprindsen efterhaanden skulde blive kjed af Jfr. Rasmussen. Jeg begyndte imidlertid at frygte det Modsatte; jeg saae, hvorledes hendes Herredomme over Kronprindsen daglig voxede, og hvorledes hun vidste at fjerne ham mere og mere fra de Omgivelser, der hidtil havde været ham kjære. Ikke alene ifolge Kongens Opfordring, men ledet af min oprigtige Hengivenhed for Kronprindsen og forudseende de sorgelige Folger, som Fortsættelsen af dette Forhold vilde fore med sig, gjorde jeg derfor ogsaa, understottet af Kronprindsens ovrige nærmeste Fortrolige, et alvorligt og gjennemtrængende Forsog paa at hæve Forbindelsen eller i alt Fald bringe denne tilbage paa et mindre forargeligt Standpunkt, og det lykkedes ogsaa for nogen Tid at faae hende fjernet fra Slottet. At hun ikke nogensinde har glemt denne min Virksomhed imod hende, er naturligt, saameget mere som jeg ogsaa troligen er vedbleven at modvirke hendes Indflydelse i uheldbringende Retning over Kronprindsen og senere Kongen, naar det var muligt.

Jeg skal dog ikke længere her opholde mig ved dette

Forhold, men vende mig til de øvrige Begivenheder, der tildroge sig for mig i det Afsnit af mit Liv, fra Begyndelsen af 1843 til Begyndelsen af 1848, hvilket jeg i det Hele maa ansee som min lykkeligste Tid. I en Alder af 35 Aar at have naaet en saa anseet Embedsstilling som Stiftamtmandsposten i Fyen var endnu i hine Tider noget usædvanligt; Ingen tænkte dengang paa Muligheden af, hvad der faa Aar senere blev til Virkelighed, at endnu yngre Mænd kunde aspirere til og naae Ministerposter. Under noget vanskelige ydre Forhold overtog jeg mit Embede Nytaarsdag 1843, nogle faa Dage efter min Udnævnelse. Min afgaaede Formand, Kammerherre Castenskjold, havde formedelst længere Tids legemlig Svaghed maattet overlade Meget til sine Betjente, og ved at beholde disse i min Tjeneste vilde jeg rigtignok uden stort Besvær kunne have holdt Forretningsforelsen i stadig Gang. Men deels foreliggende personlige Forhold, deels min paa Erfaring grundede Overbeviisning om, hvor let en tiltrædende Embedsmand ved sit Ubekjendtskab med locale Forhold og Personligheder bliver afhængig af de med meget nøie Kjendskab i denne Retning udrustede Betjente, ledede mig til af min Formands Personale kun at antage tvende Skrivere, og som Fuldmægtig ansatte jeg en yngre Slægtning af mig, der var mig bekjendt som en udmærket duelig Mand, skjøndt hidtil uden synderlig practisk Uddannelse. Den Iver, hvormed denne unge Mand, senere Byfoged i Svendborg, Kammerjunker Chr. Jessen, var mig behjælpelig med at overvinde mangehaande Vanskeligheder, har Krav paa min vedvarende Erkjendtlighed. Ogsaa flere andre Mænd, der ere komne i anseete Stillinger og erkjendes som dygtige Embedsmænd, saasom den senere Committerede hos General=

postdirecteuren, Kammerherre Wedel-Heinen, den senere Amtmand over Skanderborg Amt, Kammerherre, Baron Chr. Bille-Brahe, have paa mit Contoir lagt Grundvolden til deres practiske Uddannelse.

Iøvrigt vare Embedsforholdene i Fyen dengang særdeles behagelige. Amtsraadsinstitutionen, som det faldt i min Lod at føre ud i Livet i Odense Amt, bragte mig i Forbindelse med saare mange brave og dygtige Mænd. Den Basis, hvorpaa Amtsraadsvalgene dengang byggedes, var fastsat med stor Skjønsomhed og Indsigt i de virkelig bestaaende Forhold. Meget maa jeg betvivle, at de Forandringer, der senere ere foretagne i denne Valgbasis, ville være i og for sig hensigtsmæssige, skjøndt jeg indrømmer, at de for en Deel kunne have været nødvendige for at bringe dem i mere Harmoni med de for Valgene til Folkerepræsentationen gjældende Regler. Ved den Sammensætning af Amtsraadene og Sogneforstanderskaberne, som paa hiin Tid bestod, er jeg overbeviist om, at man kunde have imødeseet en besindig, men stadig fortsat Udvikling af Communernes Selvvirksomhed. Jeg erindrer engang ved en Samtale med Geheimeraad Stemann til dennes store Forundring at have udtalt den Formening, at der, naar Amtsraadene havde bestaaet nogen Tid, Intet vilde være til Hinder for at sætte Amtsraadene i en af Amtmanden mere uafhængig Stilling, saaledes at Amtmanden ikkun førte det Staten tilkommende Tilsyn med Udøvelsen af den Amtsraadene under en selvvalgt Formand overladte Myndighed i reent communale Sager. Jeg betvivler meget, at jeg, hvis jeg havde kunnet forudsee de senere skete Forandringer i Bestemmelserne om de communale Valg, vilde have kunnet hylde en saadan Anskuelse. Bestemmelserne i

Frd. af 13de August 1841 gave en stor Garanti for, at saavel Sogneforstanderskaberne som Amtsraadene vilde komme til at bestaae saagodtsom udelukkende af Mænd, der i oeconomisk Henseende vare i en uafhængig Stilling, som altsaa i Reglen deels maatte være istand til at offre Tid og Kræfter i Communens Tjeneste, deels kunde antages med noget større Overblik end dem, der til egen og Families Underhold ere henviste alene til deres Hænders Arbeide, at ville bedømme Hensigtsmæssigheden og Vigtigheden af at fremme de til Communens Tarv sigtende Foranstaltninger, og endelig ikke heller vare i saa høi Grad, som den simple Arbeider, udsatte for Paavirkning af Enkeltmand. Naar man paa den anden Side har meent, at Arbeidernes Interesser maatte savne Talsmænd i de Communalraad, hvor Besiddelse af en ikke ringe Grundeiendom var Betingelse baade for Valgret og Valgbarhed, da strider dette saavel mod Erfaringen som mod den Billigheds- og Retfærdigheds-Følelse, der findes saa almindeligen udbredt hos den danske Bondestand, naar den ikke vildledes af dens saakaldte Venner, der rigtignok længe have benyttet alle Agitationsmidler for at bibringe Bønderne Troen paa, at hvad der stemmer med deres Fordeel ogsaa stemmer med deres Ret. Efter den ikke ringe Erfaring, jeg har havt om Amtsraadenes og Sogneforstanderskabernes Sammensætning ved Valgene efter Frd. af 13de Aug. 1841, holder jeg mig overbeviist om, at man ikke ved nogen Valgmaade vilde have faaet dygtigere, mere retskafne og nidkjære Bestyrelser for Communernes Anliggender, og det har i alt Fald havt sin store Betydning, at hele Institutionen er bragt tillive og en Tidlang har virket under de for Bestyrelsernes Sammensætning dengang gjældende Regler.

Hermed vil jeg vel ingenlunde paastaae, at Valgene efter Loven af 22de Marts 1855 overalt maa falde uheldigen ud; tværtimod maa det indrømmes, at der ved den udstrakte Valgret til Sogneforstanderskabernes mindre Halvdeel, der er indrømmet ved denne Lov, og den saagodtsom uindskrænkede Valgbarhed hist og her vil kunne vindes Kræfter til Communernes Bestyrelser, som forhen vare udelukkede; men denne Lovgivning giver efter min Formening ingenlunde den samme Garanti for, at Valgene i det Hele skulle faae et saa tilfredsstillende, en retfærdig og upartisk Forretningsforelse betryggende Udfald som efter de ældre Forskrifter. Men hvad der endda forekommer mig det Betænkeligste ved denne Lovgivningsforandring er, at det, efterat man engang har erkjendt Enhversomhelst, der yder endog det mindste Bidrag til Communen, berettiget til at deeltage i Valgene til Communens Bestyrelse, vil være saare vanskeligt, om ikke umuligt, i Tidens Længde at holde denne Valgret indskrænket saaledes, at den kun angaaer den mindre Halvdeel af Communalbestyrelsen. Naar det forst ved Erfaringen iagttages, at den Valgret, der saaledes er indrømmet hele Massen af samtlige Bidragydende, er mere Skin end Virkelighed, efterdi den storre Halvdeel, valgt af den mere formuende Femtedeel af de hoist Beskattede, i alle Principspørgsmaal maa faae en afgjørende Overvægt over hiin mindre Halvdeel, saa vil Consequentsen af den Idee, der ligger til Grund for Indrømmelse af Valgret til enhver Bidragydende, føre til, at denne Valgret ogsaa gives en virkelig Betydning ved at indrømme det storre Antal Vælgere Besættelsen af det storre Antal Pladser i Communens Bestyrelse. Skulde dette nogensinde skee, vil det efter min fulde Overbeviisning blive umuligt at give Communal-

bestyrelserne en saadan Udvikling med Hensyn til Omfanget af de Sager, der overdrages dem, og den Myndighedsgrad, der anbetroes dem, som jeg ellers anerkjender at være et nødvendigt Skridt til at give den egentlige Regjeringsmyndighed en mindre Udstrækning, men en større Kraft. Embedsmændene ere nu overlæssede med løbende Forretninger, hvoraf maaskee ikke saa ganske faa trøstigen kunde overlades Communernes Bestyrelse; til disse Forretningers forsvarlige Bestridelse hengaaer Tid og Arbeidskraft, der kunde anvendes bedre i den egentlige Statstjeneste. Jeg erindrer endnu den Forbauselse, der greb mig, da der ved Stiftamtmandsembedets Overlevering til mig bragtes, bogstavelig talt, en heel Sæk fuld af uaabnede Breve, med Bemærkning om, at dette vare de siden sidste Postdag (man havde for de løbende Sager 2 Postdage om Ugen) indkomne Breve, der altsaa stode til Expedition med næste Post den paafølgende Dag, og da mit Spørgsmaal, om dette ikke var et usædvanligt stort Antal Breve, blev besvaret benægtende. Vel lærte jeg snart, at det, naar Embedsmanden og hans Contoirbetjente først ere localiserede, just ikke er noget Hexeri et Par Gange om Ugen at faae en saadan Sækfuld expederet videre ud i Verden; men der udfordres dog alene til at holde hele dette for en stor Deel maskinmæssige Arbeide i ustandset Gang en Paapasselighed og vedholdende Flid, som i Tidens Længde let berøver Embedsmanden Lyst og Kraft til med Iver at tage sig af de af og til indløbende vigtigere og vidtløftige Sager.

Efterat jeg var bleven nøiere fortrolig med hele Forretningsgangen i Stiftamtmandsembedet og bekjendt med Amtets Embedsmænd og Beboere, fandt jeg en høi Grad

af Tilfredsstillelse ved en ufortroden Opfyldelse af mine Embedspligter; den Tillid, hvormed man fra alle Sider kom mig imode, satte mig ogsaa istand til — troer jeg — at udrette Adskilligt til Amtets Tarv. Den exceptionelle Stilling, hvori Amtmændene i Fyens Stift dengang vare satte ved det bestaaende Gouvernement for Fyen, var ifolge det noie Bekjendtskabsforhold, hvori jeg stod til Gouverneuren, for mig ikke til nogen væsentlig Besvær, hvilket en saadan, mellem de sædvanlige Autoritets-Instantser indskudt Ovrighedsmyndighed ellers let kan medfore. Det var mig endog meget kjært derved at faae Leilighed til at bidrage, hvad jeg formaaede, til at gjore Kronprindsen nærmere bekjendt med Forretningsforholdene. For disse lagde han en ikke ringe Takt for Dagen; paa sine Inspectionsreiser, der foretoges een Gang om Aaret til samtlige Kjobstæder i Stiftet, fik han snart et godt Greb paa at forhandle med Kjobstædernes Autoriteter og Borgere om de Anliggender, der især laae dem paa Hjerte; ved sit jevne, ligefremme Væsen og sin Fordringsloshed i Henseende til alt Ceremoniel erhvervede han sig derhos allerede i denne sin Stilling en ikke ringe Popularitet, uagtet han dog ogsaa i denne Periode af sit Liv vedblivende frembod den mærkelige Blanding af Godt og Ondt, hvormed han til sine Tider, naar det Gode var fremherskende hos ham, kunde drage sine Omgivelser nær til sig og til andre Tider, naar det Onde havde Overhaand, endog med Glæde kunde tilfoie dem saa smertelige Krænkelser, at disse for Flere havde vidtrækkende, sorgelige Folger. Naar Yttringer af den sidstnævnte Art i de senere Aar endog ere gaaede ud over hans ældste, trofaste og mest uegennyttige Venner, saa kan tilvisse hans ubetingede Hengivelse i sin tredie

Hustru's Villie formilde Dommen derover, men dengang endnu ikke saaledes paavirket viste han en ikke undskyldelig Svaghed ligeoverfor sin dobbelte Naturs onde Udslag. I Forbindelse hermed voxede hans Slovhed og Ligegyldighed for alt Andet end hans egne personlige Interesser, og hele denne foruroligende Side af hans Characteer blev imod Slutningen af hans Ophold i Odense saa iøinefaldende, at de, der stode ham nærmest, ja endog hans Livlæge, nærede Tvivl om, hvorvidt han nogensinde vilde blive istand til at føre Regjeringen under de vanskelige Forhold, der allevegne viste sig i Landets indre Anliggender i de sidste Aar af Kong Christian den Ottendes Regjeringsperiode. Uagtet jeg saa godt som Nogen kjendte hans Svagheder, havde jeg i hiin Tid, forinden hans Forhold til Jfr. Rasmussen havde antaget en tidligere uforudseelig Styrke, ikke opgivet Haabet om, at han i Regjeringsanliggender vilde være tilbøielig til at skjænke kyndige og retskafne Mænd sin Tillid, og at han derfor endog tilfredsstillende vilde kunne fortsætte det Værk, som jeg haabede, at hans Fader forinden sin Død skulde have grundlagt. De høist mærkelige Forhold, under hvilke det blev hans Lod i de første Aar af hans Regjering at føre Sceptret, synes endog langt over Forventning at ville forskaffe ham en hæderlig Plads i Historien; gid ikke paafølgende Tider maa svække den Glands, der har skinnet over hans Krone ved Undertrykkelsen af det længe ulmende Opror, som i 1848 brød ud i lyse Flammer! Een Egenskab hos ham, der efter min Formening vilde blive af ganske særlig Betydning, og som ogsaa heldigviis senere har viist sig rodfæstet hos ham, er hans gode danske Sindelag, som ved enhver Leilighed har bragt ham til at hævde den danske Krones og den danske Nationalitets Rettigheder lige=

overfor de anmasende slesvigholsteenske og tydske Overgreb, der i Aarene 1846—1850 naaede deres Hoidepunkt.

Jeg skal dog ikke foregribe Begivenhedernes Gang, da jeg i disse Optegnelser af mine Erindringer endnu ikke er naaet til den Malstrom, der i 1848 kuldkastede de endog bedst anlagte og begrundede Beregninger over, hvad Tiden vilde udrette med Hensyn til vort Fædrelands indre og ydre Stilling, dersom denne Udvikling havde faaet Tid til at gaae sin jevne, normale Gang. Vel hang temmelig morke Uveirsskyer rundt om paa Horizonten, der lode befrygte mere end sædvanlig stærke Rystelser i den politiske Atmosphære; men man kunde dog haabe, at den klartseende, med sjeldne Aandsevner udrustede Mand, der dengang holdt Roret i sin Haand, vilde vide at fore Skibet sikkert gjennem endog usædvanlig Storm og Bolgegang. I min Stilling som Stiftamtmand havde jeg, som ovenberort, naaet Maalet for mine Onsker, og en sjelden huuslig Lykke fuldendte min Tilfredshed med de Forhold, hvori Skjæbnen havde stillet mig. Tvende Afbrydelser i disse mine lykkelige Kaar, men som dog ikke vare uden en vis tiltrækkende Interesse for mig, kan jeg ikke lade uberorte. Efterat Kongen ved Forordningen af 8de Marts 1843 havde oprettet det islandske Althing, fandt han det tillige onskeligt, at en med de islandske Forhold noie bekjendt Mand, som dog tillige stod ganske udenfor de forskjelligartede Interesser, der gjore sig gjældende ved adskillige af de for Islands Velfærd vigtigste Sagers Forhandling, overtog Posten som Kongelig Commissarius ved Althingets forste Mode, og jeg blev derfor af Kongen opfordret til at overtage dette Hverv paa en saadan Maade, at jeg ikke let kunde unddrage mig derfra.

Det var nemlig at forudsee, at Forhandlingerne paa det første Møde vilde blive af stor Betydning for Institutionens fremtidige Bestaaen og Islands hele Udvikling, og det ikke alene ifølge Beskaffenheden af de Sager, der vilde komme under Drøftelse, men især fordi der var al Grund til at befrygte, at Althingets Medlemmer, forledede ved de Uafhængigheds-Anskuelser, som i den senere Tid vare udbredte især gjennem de i Kjøbenhavn udkommende islandske Tidsskrifter, skulde skeie ud fra det formelle og retlige Grundlag, hvorpaa Althingsinstitutionen var bygget. En senere Erfaring har tilfulde godtgjort, at en saadan Frygt ikke var ugrundet, og man vil, naar man er nærmere bekjendt med hele den islandske Udviklingshistorie, ikke heller ganske undre sig over, at en stærk Følelse for Islands Uafhængighed af det danske administrative og legislative Maskineri mere og mere udviklede sig jevnsides med den Tendents, der i Danmark viste sig hen imod Indførelsen af egentlige constitutionelle Former. Erindringen om de fordums Tider, da det ved Forordningen af 11te Juli 1800 ophævede Althing havde været ikke alene den øverste dømmende, men ogsaa den øverste lovgivende Myndighed paa Island, var endnu levende hos Landets Beboere og knyttede sig, med Rette eller med Urette, til Forestillingen om langt lykkeligere Tider for Landet. Ubekjendte med hele den Udviklingsidee, der laa til Grund for den danske Stænderindretning, uvante til en streng Overholdelse af Former, saavel i det private som i det offentlige Liv, vilde Islænderne, endog støttede i en urigtig Opfattelse af Forholdene ved det Navn, der var tillagt den nye islandske Stænderforsamling, være fristede til at fremkomme med Fordringer eller endog forsøge at tillliste sig et Myndigheds-

omfang, der laa udenfor Lovens Tanke. At der i alt Fald let vilde kunne opstaae Collisioner mellem Althinget og den Kongelige Commissarius som Regjeringens Repræsentant laa i Forholdenes Natur, og det kunde ikke ansees ønskeligt, at nogen høiere Embedsmand paa selve Island, navnlig Stiftamtmanden, der saa ofte maa staae som de islandske Interessers Talsmand hos Regjeringen, skulde bruges i en saadan Stilling, der for Landets Beboere kunde sætte ham i et for hans Embedsforhold mindre ønskeligt Lys.

I Mai Maaned 1845 afreiste jeg, nogenlunde helbredet efter et heftigt Sygdomsanfald, med Cadetcorvetten til Reikjavig, ledsaget af min kjære Ven, Baron Chr. Bille-Brahe, som havde ønsket at benytte denne Leilighed til at gjøre en for sit Helbred gavnlig Reise, der tillige frembød Udsigt til at stifte flere interessante Bekjendtskaber med et Land og dets Indvaanere, der ere saa nært knyttede til og dog saa forskjellige fra Hovedlandet og dets Beboere. Jeg skal ikke dvæle ved Enkelthederne under Udførelsen af mit Hverv; for den, der kunde ønske nærmere Underretning om det islandske Althings første Skridt paa dets nye Bane, vil Althingstidenden fra hiin Samling indeholde fuldstændig Oplysning; for de Fleste vil en Udvikling af, hvad der tildrog sig, ikke have nogen væsentlig Interesse. Understøttet af daværende Sysselmand, senere Amtmand i Vesteramtet, Melsted, der var mig tilforordnet som Medhjælper, tør jeg maaskee haabe at have bidraget ikke uvæsentligt til, at Forhandlingerne i denne første Session antoge en i det Hele meget besindig og maadeholden Tone, at der dannedes Grundlaget til et Tillidsforhold mellem Regjeringen og Landets Repræsentation, hvoraf baade strax fremgik og for

Fremtiden endnu kunde ventes at ville fremgaae gavnlige Resultater for den islandske Lovgivning. Det var mig iøvrigt en stor Tilfredsstillelse, at ikke faa af de Lovgivningsarbeider, der tilendebragtes, netop i sin Tid vare bragte i Bevægelse af mig som daværende Stiftamtmand.

Da jeg i Slutningen af August Maaned 1845 atter forlod Landet efterat have tilendebragt mit Hverv i bedste Forstaaelse med Althinget i det Hele og under særdeles venskabelige Forhold med de Fleste af dets enkelte Medlemmer, troede jeg ganske vist, at jeg for sidste Gang i mit Liv betragtede denne store, alvorlig-skjønne Natur. Skjæbnen havde imidlertid bestemt det anderledes; thi da den næste Althingssession i 1847 forestod, blev jeg atter af Kongen indtrængende opfordret til endnu engang at overtage Commissarii Hverv. Overfor det sikkre Løfte, at en saadan Anmodning ikke oftere skulde blive rettet til mig, for hvem saadanne Afbrydelser paa næsten et halvt Aar ad Gangen fra min Embedsdont i Fyen og fra de mig som Familiefader paahvilende Pligter vare yderst trykkende, troede jeg ikke heller denne Gang at kunne unddrage mig Opfyldelsen af denne Anmodning, der i alt Fald var mig et kjært Vidnesbyrd om, at ogsaa Regjeringen var tilfreds med min Virksomhed under den første Session. Det var at forudsee, at de fra Althingssessionen i 1845 henliggende og efter Overeenskomst i foreløbig Bero stillede Forslag fra Islændernes Side om Forandringer i Althingsinstitutionen maatte bringes under Discussion i Thingets kommende Session, og at der herved vilde kunne opstaae alvorlige Rivninger, naar ikke Regjeringens Organ fremtraadte med Maadehold og Besindighed, men paa den anden Side ogsaa med Klarhed og Bestemthed afviiste saadanne uberettigede

Fordringer, der kunde ventes at ville fremkomme til Forrykning af det bestaaende retlige Grundlag for Islands Forhold som Biland til Hovedlandet. Ogsaa ved denne min Sendelse lykkedes det mig i det Hele at opretholde en rolig og saglig Forhandling, skjøndt jeg i flere af de principielle Divergentspunkter forgjæves bestræbte mig for at overbevise Thinget om Uholdbarheden af de Grunde, hvorpaa de islandske Fordringer støttede sig, og om Umuligheden af at disse kunde indrømmes. Skjøndt en langt større Deel af Forhandlingerne i denne Session end i 1845 dreiede sig om saadanne Sager, der henhørte til Politikens Gebeet, hvilke Forhandlinger overhovedet vare temmelig ufrugtbare, især da de senere indtrufne revolutionaire Frihedsbevægelser i Europa dog gjorde det utilraadeligt paa dette Tidspunkt at give Althingsinstitutionen nogen yderligere Udvikling, bleve dog adskillige for Landets Tarv vigtige Sager fremmede saaledes, at Lovgivningsarbeider derpaa kunde føres til Ende.

Ogsaa paa hele denne Session herskede en god Forstaaelse og for største Delen et venligt Forhold mellem mig og Althingets Medlemmer, saa at jeg efter Sessionens Slutning kunde forlade Landet med den Bevidsthed at have bidraget Mit til at undertrykke den Spire til Tvedragt og Adsplittelse, der unægteligen havde Rodfæste i Althingsinstitutionen, saaledes som den oprindeligen indstiftedes. Tildannet, som den var, efter de danske Provindsialstænders Mønster, vare Grændserne for dens Virksomhed ikke tilstrækkeligen skarpt betegnede. Ved en snevrere og strengere Begrændsning i Alt, hvad der berørte politiske og statsretlige Forhold, og en udvidet Myndighed i Dens egne exclusivt indre Anliggender, vilde Institutionen sandsynligviis i længere Tid

kunne have udrettet endeel Gavn for Landet uden at skeie ud. Med oprigtig Erkjendtlighed maa jeg iøvrigt mindes de Mænd, hos hvem jeg fandt en ufortroden Bistand under min Virksomhed paa Island saavel som Stiftamtmand, som i Egenskab af Kongelig Commissarius. Biskopperne Steingrim Johnsen og Thordersen, Amtmændene Thorsteinson og Melsted, Justitiarius i Overretten Conferentsraad Sveinbjørnsen have maaskee især Krav paa at nævnes som dem, der ved deres alvorlige Besindighed, store Arbeidsdygtighed og anerkjendte Retsind og Fædrelandskjærlighed udøvede en stor Indflydelse paa Sagernes Gang. Ogsaa bevarer jeg i uforgængeligt Minde den store Velvillie og det Venskab, hvormed den senere Amtmand i Sorø, daværende Stiftamtmand paa Island, Kammerherre Hoppe kom mig imøde under mine Ophold paa Island i Somrene 1845 og 1847; i hans elskværdige Familiekreds, hvor hans fortræffelige, altfor tidligt afdøde Hustru dengang vidste at udbrede Tilfredshed og huuslig Glæde, aabnedes mig saagodtsom et andet Hjem, hvor Sindet kunde finde Hvile og Forfriskning efter de undertiden temmelig aandsanstrengende Arbeider, som min Stilling medførte. Og hermed vil jeg da for disse Blades Vedkommende sige mit Levvel til det minderige, i saa mange Retninger interessante Øland, hvis Forhold og Velfærd i mange Timer, Dage og Aar have udgjort Gjenstanden for mine uafladelige Forskninger og Bestræbelser; ligesom Mindet om dets mægtige Naturforhold altid vil forblive dybt indpræget i min Erindring, saaledes ville ogsaa mine varmeste Ønsker for dets Beboeres lykkelige Udvikling og vedvarende Fremadstriden mod Civilisation og Velvære aldrig svækkes hos mig.

Jeg vender nu tilbage til de Forhold, hvorunder jeg, med de nu berørte Afbrydelser, bevægede mig i Fyen. Ligesom Indholdet af de alt her nedskrevne Linier er det, saaledes havde ogsaa min Livsbane hidtil været saagodtsom fritagen for at paavirkes af de politiske Bevægelser, der fra en ringe Begyndelse omtrent et Decennium for Frederik den Sjettes Død efterhaanden havde arbeidet sig saaledes frem, at der henimod Slutningen af hiin Periode i mit Liv syntes at opstaae alvorlig Fare for en voldsom Omvæltning i de bestaaende Samfundsforhold og for Rigets Sønderlemmelse. Jeg tilstaaer, at jeg en Tidlang kun lidet bekymrede mig om disse politiske Bevægelser; det forekom mig at være enhver local Embedsmands Pligt først og fornemmeligen med Samvittighedsfuldhed at røgte sin Embedsgjerning, og dermed lader det sig for den, der beklæder et saa vidtløftigt Embede som det, jeg forestod, ikke let forene at fordybe sig i de Embedet uvedkommende politiske Forhandlinger. Den største Deel af den danske Embedsstand havde desuden gjennem flere Generationer vænnet sig til at overlade Regjeringen eller rettere den absolute Konge hele Omsorgen og Bekymringen baade for Hævdelsen af Rigets Selvstændighed udadtil og for Opretholdelsen af den indre Statsorganisme. Denne omsluttede saa uligeartede Dele, at der i Reglen hos Embedsstanden i den ene Landsdeel herskede et stort Ubekjendtskab med de personlige og retlige Forhold i de øvrige. Der var dog derved den Forskjel, at medens en stor Deel af Hertugdømmernes ved Universitetet i Kiel og andre tydske Universiteter uddannede Embedsstand ved sin forberedende Ansættelse i Collegierne i Kjøbenhavn havde Leilighed til at erhverve sig et om end

ofte overfladisk Bekjendtskab med Forholdene i Kongeriget, fandt det omvendte Forhold slet ikke Sted. Det kan ikke heller nægtes, at hine tydskdannede Embedsmænd for en Deel med stor Flid og Dygtighed benyttede den Leilighed, der saaledes aabnede sig for dem, til at gjennemstudere, tilegne sig og paa en med deres Anskuelser stemmende Maade udlægge de historiske Actstykker, der dannede Grundlaget for den statsretlige Forbindelse mellem Rigets forskjellige Dele, medens de danske Jurister i Reglen — idetmindste tilstaaer jeg, at det gik mig saaledes — lode sig nøie med den i ældre Tider ved Kjøbenhavns Universitet givne og sædvanligen korte Fremstilling af disse Forhold, hvorefter den danske Thrones Successionsbestemmelser efter Kongeloven ansaaes aldeles utvivlsomt gjældende for hele Monarchiet, i alt Fald med Undtagelse af de Dele af Holsteen, paa hvilke den gottorpske Linie muligen, skjøndt ikke med tilstrækkelig Føie, kunde reise Pretensioner ved den kongelige Mandsliniês eventuelle Uddøen.

Med stor Modbydelighed betragtede jeg derfor i sin Tid den, især ved Uve Lornsens ivrige Bestræbelser, reiste Agitation for en nærmere constitutionel Forbindelse mellem Hertugdømmerne og disses formeentlige Ret til en eventuel særlig Arvefølge. Gik end paa den anden Side de constitutionelle Bevægelser, der ogsaa i Kongeriget efterhaanden vandt flere og flere Tilhængere, ikke just i Hovedtanken ud fra hiint statsopløsende Grundlag, saa ansaae jeg dog ogsaa dem for at indeholde en Spire til at løsne de Baand, der sammenbandt Monarchiet. Jeg indsaae ikke, hvorledes det under de da bestaaende Forhold skulde blive muligt at tilveiebringe en constitutionel Forfatning med en fælleds

Lovgivningsmagt for hele Monarchiet. Ikke alene i Henseende til civilretlige Institutioner, Retspleie, Communalvæsen o. s. v., men ogsaa med Hensyn til Beskatning, baade den directe og den indirecte, havde der, vistnok ved store Misgreb fra Regjeringens Side, efterhaanden udviklet sig en forskjellig Tilstand og en forskjelligartet Lovgivning indenfor Monarchiets Grændser: og det Værste herved var endda det, at den skarpest marquerede Grændselinie for disse Forskjelligheder var ved Kongeaaen. Det skal vel ikke nægtes, at der ogsaa sonden for Kongeaaen vare saa mange Variationer i de der bestaaende Tilstande med Hensyn til Sprog, Rets- og Afgifts-Forhold, at man ikke med Foie kunde betragte Hertugdommerne som en Heelhed ligeoverfor Kongeriget, men snarere som et Kaleidoscopbillede ved Siden af en jevn eensfarvet Flade. Men den tydeligst fremspringende Grændselinie var dog ved Kongeaaen: her var Consumtions- og tildeels Toldgrændse, her ophorte den danske, i Formerne simple og eensartede Retspleie med Forligelses-Institutionen, og her var Grændsen for en velordnet, let overskuelig Communal-Ordning.

Medens den uindskrænkede monarchiske Statsform tilsteder Udviklingen af locale Forskjelligheder i de Institutioner, der ordne det borgerlige Samliv, er det derimod den constitutionelle Statsforms væsentligste Egenskab, at den stræber efter at udviske Forskjellighederne og indbringe de enkelte mindre Dele under de samme Regler, som gjælde for de storre: thi denne Statsforms Princip er, at Mindretallet skal underkaste sig Fleertallets Afgjorelse. Det var derfor ganske naturligt, at der samtidigen med de constitutionelle Bestræbelser maatte indenfor det danske Monarchie vaagne

aldeles forskjellige, hinanden for en stor Deel ganske modsatte Interesser med Hensyn til Ordningen af Lovgivningsmagten. De holsteenske Magnater, hele den tydskdannede Embedsstand i Hertugdommerne tilligemed det store Tilhæng blandt disse Landsdeles Indvaanere, som en efter de hidtil bestaaende Forhold meget indflydelsesrig Embedsstand altid veed at forskaffe sig, maatte efter Sagens Natur bestræbe sig for at sammenknytte alle de Landsdele, som hidtil i saa væsentlige Henseender havde havt, om ikke i det Hele eensartede, saa dog fra Kongerigets Institutioner saa forskjellige Administrations- og Lovgivningsforhold. Hertugdommerne Holsteen og Lauenborg vare for smaa til under en constitutionel Samordning at udgjøre et selvstændigt, med Kongeriget og Hertugdommet Slesvig jevnbyrdigt Rige; de nøie Forbindelser og eensartede Forhold, der næsten i alle Retninger sammenknyttede idetmindste den sydlige Halvdeel af Slesvig med Holsteen, indeholdt naturligviis den stærkeste Opfordring for Holstenerne til at drage hele Slesvig ind i Forbindelsen. Men netop heri maatte enhver Dansk øine den største Fare for Monarchiets fremtidige Bestaaen som en selvstændig Stat. En constitutionel Samordning, hvori Kongeriget paa den ene Side og Hertugdommerne tilsammen paa den anden Side stode med en særskilt udviklet, selvstændig Lovgivningsmagt, vilde ikke i lang Tid kunne bestaae; de tydske Sympathier vilde drage Hertugdommerne mod Tydskland, de scandinaviske Kongeriget mod Sverrig-Norge, en Adsplittelse vilde have været den uundgaaelige Følge: og da Grændsen mellem Jylland og Hertugdommet Slesvig ikke frembyder strategiske Forsvarspunkter, er der endog al Sandsynlighed for, at hele den cimbriske Halvø efterhaanden vilde være bleven afsondret

fra Kongerigets øvrige Provindser, der naturligviis vilde have været aldeles ude af Stand til at bestaae selvstændigen, om man end ikke med nogen Sikkerhed kunde forudsee, for hvilken anden Magt disse skjønne Øer vilde være blevne et kjærkomment Bytte.

Den simple Selvopholdelsesdrift maatte derfor paa det Kraftigste tilskynde enhver Dansk til, naar Indførelsen af constitutionelle Former stod i sikker Udsigt, da at arbeide hen til, at idetmindste Hertugdømmet Slesvig saa fast som muligt sammenknyttedes med Kongeriget under een fælleds Lovgivningsmagt i alt Fald under Iagttagelse af saadanne Cauteler, der uden Skade for Forbindelsen kunde tages, for at de provindsielle Særegenheder ikke aldeles undertryktedes. Den strenge, paa statsretlige Actstykker og Garantier begrundede Ret, som Danmark havde til en uadskillelig Forbindelse med Slesvig, maatte synes at give tilstrækkelig Hjemmel hertil. Vare Forholdene end ikke de samme med Hensyn til Holsteen, maatte man dog haabe, at ogsaa dette Hertugdømme, naar Statsforbindelsen mellem Kongeriget og Slesvig var urokkeligen betrygget, vilde slutte sig til dette Statscomplex, selv om det skulde blive nødvendigt at indrømme dette Hertugdømme en noget større Lempelse med Hensyn til Omfanget af de Gjenstande, der skulde drages ind under den fælleds Lovgivningsmagt. Dette var noget nær den Betragtning, der ledede ikke alene de saakaldte Eiderdanske — og hertil henregner jeg dem, der netop ønskede en saadan Statsform, der kunde medføre en skarpere Adskillelse mellem Danmark-Slesvig paa den ene Side og de tydske Forbundslande Holsteen-Lauenborg paa den anden — men ogsaa dem, der ingenlunde ønskede eller vilde medvirke til en saadan Adskillelse, men dog troede, at

man, naar det først var givet, at en egentlig constitutionel Statsform skulde indføres, snarere maatte underkaste sig de med hiin deelvise Adskillelse forbundne Ulemper, end udsætte hele Monarchiet for Adsplittelse og Opløsning ved den mindste Eftergivenhed mod den slesvigholsteenske Theori om Hertugdømmernes Sammensmeltning.

En tredie Udvei forelaa endnu, nemlig at lade den constitutionelle Forbindelse indskrænke sig til udelukkende at angaae de for hele Monarchiet anerkjendte fælleds Anliggender, saaledes at de særlige Landsdeles provindsielle Anliggender derved slet ikke berørtes. At der dog herved ikkun meget negentligen kunde siges at blive tilveiebragt en constitutionel Forfatning, maatte i hine Tider ligge saa meget klarere for Dagen, som end ikke Toldlovgivningen var fælleds for hele Monarchiet, og de fælleds Anliggender derfor egentlig indskrænkede sig til Kongehuset, Diplomatien, Militairvæsenet og en Deel af Finantsvæsenet, navnlig Statsgjælden, hvilke Gjenstande kun gave liden Anledning til Udøvelsen af en fælleds Lovgivningsmagt. De, som antoge, at denne Udvei burde forsøges, endog uden forudgaaende dybtindgribende Forberedelser ved Udjevningen af de bestaaende Forskjelligheder, navnlig i Beskatningsvæsenet, maatte vel derfor snarest henregnes blandt dem, der aldeles ikke erkjendte Muligheden af, at virkelige constitutionelle Former kunde trives i vort af saa mange forskjelligartede Dele sammensatte Fædreland.

Jeg kan ikke frikjende mig selv for en meget lang Tid at have henhørt til de Sidstes Tal; lige indtil Aaret 1846 havde jeg ikke nogen Tro til, at der endnu i lang Tid til Statens Tarv vilde kunne skee nogen væsentlig Forandring i den bestaaende Statsform. De Bestræbelser, der

ogsaa fra dansk Side vedbleve at gjøre sig gjældende hos et ikke lidet talrigt Parti for at fremme den constitutionelle Sag, ansaae jeg for separatistiske, om end ikke i deres Udspring saa i deres Følger. Min Anskuelse var den, at Regjeringen af al Magt burde bestræbe sig for at udjevne de mellem Landsdelene bestaaende Forskjelligheder, for at Forfatningsværket, naar dets Udførelse engang blev nødvendig, ikke skulde forefinde en altfor ubekvem Jordbund. Det syntes endog aabenbart, at en saadan Udjevning langt lettere maatte kunne gjennemføres af den absolute Konge, end naar de forskjelligartede Interesser, der bleve berørte ved Udjevningen, skulde have Leilighed til at gjøre sig gjældende under en i constitutionel Retning mere udviklet Statsform. At Kong Christian den Ottende ogsaa paatænkte en saadan Fremgangsmaade, derom gave enkelte Data nogen Formodning. Saaledes forblev det ikke ubekjendt for mig, at Kongen havde fra Generaltoldkammeret forlangt Forslag om, hvorledes Told- og Consumtionsgrændsen ved Kongeaaen kunde hæves, og at dette Arbeide var overdraget den Mand, der i disse Forhold besad den største Sagkundskab, og som tillige vilde være istand til med ubetvingelig Energi at gjennemføre en saadan Plan, daværende Deputeret i General-Toldkammer og Commerce Collegiet, Grev Sponneck. Ogsaa havde man ved forskjellige Leiligheder seet Kongens Ønske om at tilveiebringe et Sammenholdselement mellem alle Rigets forskjellige Dele. Allerede et Par Aar efter Kongens Thronbestigelse var der jo for de 4 Stænderforsamlinger fra Regjeringens Side fremsat Forslag om de saakaldte Stændercomiteer, hvorved man haabede at tilveiebringe en Samvirken mellem Deputerede fra alle Landsdele, uden at der dog endnu derved

kunde tilsigtes en snarlig Gjennemførelse af en egentlig constitutionel Forfatning. Ogsaa ved det aabne Brev af 8de Juli 1846, hvori Kongen udtalte sin faste Forvisning om, at Kongelovens Arvefølgeorden utvivlsomt var gjældende for Kongeriget, Hertugdømmerne Slesvig og Lauenborg, og at der kun med Hensyn til enkelte Dele af Hertugdømmet Holsteen vare Forhold tilstede, som hindrede Kongen fra med samme Bestemthed at udtale sig om Arvefølgen for dette Hertugdømme, havde Kongen aabenbart til Hensigt at styrke det Foreningspunkt, der under den monarchiske Regjeringsform var det væsentligste Bindemiddel mellem Landsdelene.

Imidlertid laa det i Kong Christian den Ottendes hele Aandsretning og i den Synsmaade, der kunde ventes at gjøre sig gjældende hos hans fornemste Raadgivere, at man ikke kunde gjøre Regning paa særdeles kraftige Forholdsregler i nogen Retning, saalænge ikke en aabenbar Fare var forhaanden. Der var en vis Halvhed i næsten alle de Forholdsregler af nogen politisk Betydning, som bleve tagne af Kongen i hiin Periode. Saaledes synes f. Ex. allerede den Form, hvori Forslaget om Stændercomiteer fremtraadte fra Regjeringens Side at vidne om, at der ikke hos Regjeringen var nogen fast Villie til at gjennemføre det. Da det aabne Brev af 8de Juli 1846 havde vakt en stor Misfornøielse i Hertugdømmerne, søgte Kongen ved den allerhøieste Bekjendtgjørelse af 18de September s. A. at formilde dette Indtryk ved en nærmere Forklaring, der uden at kunne hæve den egentlige Grund til Misfornøielsen kun tjente til at svække Kongens Stilling ligeoverfor den reiste Modstand. Saalænge imidlertid Kong Christian den Ottende endnu stod i sin fulde Kraft, saa-

længe endnu ikke ethvert Haab var ganske udsluttet om, at Kronprindsen kunde efterlade sig mandlige Arvinger, saalænge endelig Forholdet mellem de forskjellige Landsdele endnu ikke havde antaget nogen truende Characteer, kunde den hele Retning, hvori Forholdene udviklede sig, vel ikke andet end vække alvorlige Bekymringer hos mig saavelsom hos enhver opmærksom Sagttager af, hvad der tildrog sig, men jeg opgav dog ikke Haabet om, at den saa skarptseende og erfarne Konge Christian den Ottende vilde vide at finde de rette Midler til i rette Tid at løse den politiske Knude, der rigtignok var isærd med at drage sig sammen paa en saadan Maade, at den for det uindviede Øie maatte synes at ville blive næsten uløselig.

I Efteraaret 1846 og den paafølgende Vinter tog Sagernes Gang imidlertid en saa foruroligende Vending, at Kronprindsen selv ikke troede at kunne forblive en uvirksom Tilskuer, og de af hans Omgivelser, med hvem han nærmest raadførte sig om deslige Anliggender, ikke heller meente at kunne forsvare at tilraade ham dette. Kronprindsens Ægteskab med den hidtilværende Kronprindsesse var i October Maaned bleven endeligen hævet, og medens enhver Udsigt til den Oldenborgske Mandsstammes Fortsættelse saaledes var saagodtsom forsvunden, havde Jomfru Rasmussen allerede meget hurtigen vidst at erhverve sig en saadan Indflydelse hos og Magt over Kronprindsen, at det ikke var let at overse de ulykkelige Følger, der kunde indtræde, hvis en uindskrænket Kongemagt pludseligen skulde overgaae i Kronprindsens Hænder. Samtidigen begyndte man ikke ganske uden Grund, som Erfaringen desværre altfor snart bekræftede, at frygte for, at Kong Christian den Ottendes Helbred ikke længere stod saa fast, at man

kunde gjøre Regning paa, at der endnu forestod ham en lang Regjeringstid. De almindelige europæiske Forhold begyndte allerede paa den Tid at forvikle sig mere og mere. Misfornøielsen gjærede stærkt i de sydlige Lande, især i Frankrig, hvor de i Forholdene nærmere Indviede allerede imødesaae en Gjentagelse af Revolutionen i 1830, hvis Udstrækning og Følger ikke kunde beregnes. Havde vort lille Fædreland staaet enigt og roligt, tilfreds med sine Institutioner som med den Velstand og lykkelige materielle Udvikling, der under Christian den Ottendes Regimente havde gjort saa store Fremskridt, da vilde man vel have kunnet haabe, at de sandsynligviis forestaaende politiske Storme i Europa skulde have ladet Danmark, som oftere forhen, uberørt. Men hvorledes var Tilstanden her? De ovennævnte allerhøieste Kundgjørelser af 8de Juli og 18de September 1846 tjente istedetfor til at berolige og forsone Gemytterne kun til at ophidse dem og bestyrke Haabet hos de slesvig-holsteenske Partiførere om ved en fortsat Modstand at kunne gjennemføre deres Planer om Hertugdømmernes Adskillelse fra Kongeriget. Begge Stænderforsamlingerne i Hertugdømmerne opløste sig selv uden Regjeringens Samtykke under Paastand af, at Hertugdømmernes Rettigheder vare krænkede. Prælater og Ridderskab gik saa vidt i en Adresse til Kongen at udtale, at det aabne Brev af 8de Juli 1846 var blottet for al historisk og retlig Sandhed; oprørske og truende Demonstrationer hørte til Dagens Orden, saa at det endog kunde skee ustraffet, at Advokat Beseler og Consorter ved et Festmaaltid i Slesvig i Anledning af nye Stændervalg, ved hvilke Hertugen af Augustenborg og hans Sønner vare tilstede, udbragte disses Skaal som tilkommende Regenter over Slesvig-Holsteen. Opretholdelsen af

den lovlige Orden syntes ikke længe mulig uden ved Anvendelsen af overordentlige Midler, og at Kongen ogsaa betragtede Forholdene fra dette Standpunkt, fremgaaer deraf, at han i Januar Maaned 1847 gav Kronprindsen Befaling til at holde sig færdig til at overtage Overcommandoen over de Tropper, som i fornødent Fald vilde være at sammendrage i Hertugdømmerne. Desuden var det en almindelig Mening, at Kongen var besluttet paa at ville yderligere udvikle Stænderinstitutionen til en virkelig constitutionel Forfatning, og uagtet det syntes uundgaaeligt, at en saadan Forfatningsforandring vilde end yderligere udvikle det imellem Landsdelene allerede bestaaende Adsplittelsesstof, saa var det dog ikke umuligt, at Regjeringen derved endnu vilde kunne erhverve sig et saa stort Medhold i den offentlige Mening hos den langt overveiende Deel af Rigets Beboere, at den vilde faae en betydelig forøget Styrke til at overvinde den separatistiske Modstand.

Maatte det end beklages, at den gunstige Tid til at gjøre de forberedende Skridt, der kunde have lettet Indførelsen af en omfattende Fællesforfatning for hele Monarchiet, var henrunden under Betænkeligheder og ufrugtbare Forhandlinger, saa syntes det dog ligefuldt uundgaaeligt, at man snart vilde blive nødsaget til at vove det afgjørende Skridt. Men Faren ved denne Stilling, dersom Christian den Ottende skulde forlade det Jordiske, forinden dette Anliggende var bragt i Orden, var for Kronprindsens Omgivelser saa iøinefaldende, at vi troede at maatte bestyrke ham i den af ham yttrede Tilbøielighed til at udtale sig for Kongen om Nødvendigheden af at skride til afgjørende Foranstaltninger. Kronprindsens daværende Stabschef og senere Generaladjutant, Kammerherre, Major

Scholler, hans Cabinetssecretair, Justitsraad Linding, og jeg vare de Mænd, med hvem Kronprindsen saagodtsom udelukkende raadførte sig om disse Anliggender. Naar vi — en af de første Dage i Februar Maaned 1847 — bleve enige om at tilraade Kronprindsen at søge at gjøre sin Indflydelse gjældende hos Kongen for at formaae ham til at skride kraftigen fremad med Ordningen af Rigets Forfatningsforhold, saa vil det vistnok ikke nogensinde kunne lægges os til Last, at dette Raad skulde være letsindigen givet eller udsprunget af en ubetimelig Tilbøielighed til at fremme en Forandring i den Forfatning, under hvilken den danske Stat havde udviklet sig i et Par Aarhundreder. Skjøndt alle Tre efter vor Opdragelse, Udvikling og hidtidige Stilling maaskee meest tilbøielige til at ansee den uindskrænkede monarchiske Regjeringsform som den, der i og for sig bedst var skikket til at sammenholde det af saa forskjelligartede Dele sammensatte Monarchie, vare vi dog ved en rolig Overveielse af hele Stillingen og navnlig ifølge vort nøie Bekjendtskab til Kronprindsens baade gode og slette Egenskaber, komne til fuld Overbeviisning om, at det vilde være vanskeligt, om ikke umuligt, for Kronprindsen, dersom han under disse forviklede Forhold kaldtes til Thronen, at styre Riget som uindskrænket Enevoldskonge, uden at man med Rette maatte befrygte saadanne store Ulykker for Landet, som et vankelmodigt Regimente i bevægede Tider maatte føre med sig; fremdeles at man i høi Grad var udsat for, at Forfatningsværket, dersom det ikke var grundlagt forinden Kronprindsens Regjeringstiltrædelse, vilde blive hovedkulds fremmet i en fordærvelig Retning, og at det derfor var baade i Kronprindsens egen velforstaaede Interesse og til

Rigets Tarv, om Kong Christian den Ottende kunde formaaes til kraftigen at lægge Haand paa Værket.

Ligesom Kronprindsen som ovenberørt allerede tidligere havde udtalt for os sin Tilbøielighed til skriftligen at opfordre Kongen til at skride til kraftige Foranstaltninger for at gjøre Ende paa den uhyggelige, faretruende Stilling, hvori den indre Usamdrægtighed havde bragt Riget, saaledes var han, da vi ved den ommeldte Leilighed i Forening søgte at fremstille de bestaaende forviklede Forhold for ham i deres virkelige Skikkelse, aldeles enig med os i, at det for Landet og for ham selv var lige ønskeligt, om Kongen kunde formaaes til ikke alene med Kraft at imødegaae de næsten oprørske Demonstrationer, der i den senere Tid vare blevne gængse i Hertugdømmerne, men især til at fremme Indførelsen af den Forfatning, der dog nu snart, om lidt kortere eller lidt længere Tid, vilde vise sig at være uundgaaeligen nødvendig, og samtidigen at ophæve og formindske de Uligheder i Lovgivning og Beskatning, der lagde de væsentligste Hindringer iveien for alle Landsdelenes nøiere Sammenknytning under een Forfatning. Kronprindsen anmodede os derfor alle Tre om, hver for sig, at udarbeide en Concept til en Skrivelse til Kongen, hvori Hovedresultaterne af vore Overveielser bleve fremsatte, hvorefter han ønskede sig disse Concepter forelagte snarest muligt, for at han ved en yderligere Conference med os kunde beslutte sig til Valget. Af de 3 Concepter, som ifølge heraf en af de paafølgende Dage bleve ham forelagte, tiltraadte Kronprindsen med de to andre Herrers ubetingede Billigelse den af mig affattede; og efter dens Reenskrift blev den underskreven af Kronprindsen den 6te Februar og derefter indsendt til Kongen. Da dette Actstykke ikke alene turde have

nogen Interesse som Oplysning om de Anskuelser, der paa den Tid gjorde sig gjældende hos Kronprindsen, men tillige kan tjene til at forklare og nærmere oplyse den Grundtanke, der senere ledede mig ved min Deeltagelse i de efter Kronprindsens Tronbestigelse forefaldne skjæbnesvangre Begivenheder, kan jeg ikke ansee mig ubeføiet til her at gjengive det. Det lød saaledes:

„Deres Majestæt!

Den betænkelige Vending, som Hertugdømmernes Forhold til Kongeriget forekommer mig at have taget, og som navnligen de slesvigholsteenske Prælaters og Ridderskabs nyligen til Deres Majestæt indgivne Adresse synes at have givet en endnu bestemtere Modstands Characteer, gjør det til Pligt for mig, baade som Deres Majestæts Søn og som nærmeste Thronfølger, for Deres Majestæt underdanigst at yttre mine Anskuelser om, hvilke Skridt jeg anseer nødvendige, naar der skal være Haab om atter at tilveiebringe Enighed inden vort elskede Fædrelands Grændser, eller i alt Fald for at forebygge en endnu alvorligere Splid og den deraf i sin Tid muligen flydende Sønderlemmelse af Riget. Denne min Pligt opfylder jeg desforuden saa meget hellere, som jeg vover at gjøre Regning paa Deres Majestæts fulde faderlige Tillid, hvorpaa jeg navnligen i den seneste Tid har erholdt et for mig dyrebart Beviis ved det Hverv, Deres Majestæt har anbetroet mig i det mulige Tilfælde, at Hertugdømmernes Beroligelse maatte udfordre Anvendelsen af Troppemagt; men denne Tillid, hvis Bevaring altid vil være Gjenstanden for mine varmeste Ønsker, vilde jeg ikke troe at fortjene, dersom jeg ikke under et for Deres Majestæts Riges Fremtid saa critisk Tidspunkt gjorde mig Rede

for mine Anskuelser og frimodigen udtalte dem for Deres Majestæt. Uagtet jeg derhos tilfulde indsaae Nødvendigheden af den største Forsigtighed ved det Skridt, jeg saaledes ansaae det for min Pligt at gjøre, troede jeg dog først derom at burde conferere med de tre Mænd, som jeg med Hensyn til disse Forhold ansaae at staae mig nærmest, og paa hvis Taushed, Retsind og Hengivenhed for mig jeg veed ubetinget at kunne gjøre Regning, nemlig Kammerherre, Stiftamtmand Bardenfleth, som jeg derhos maatte ansee nærmest bekjendt med oplyste Mænds Anskuelser her i Provindsen, Kammerherre, Major v. Scholler, der ved sin Stilling og flerehaande private Forbindelser har havt særegen Leilighed til at underrette sig om den i Jylland herskende Stemning, og endeligen min Cabinetssecretair, Justitsraad Lunding, hvis Bistand ved Udførelsen af dette Skridt jeg ifølge hans Stilling hos mig naturligviis nærmest maatte afbenytte.

Det Overblik, hvoraf Deres Majestæt fremfor nogen Anden er i Besiddelse over de forskjellige Udviklingsperioder, vort Fædreland har maattet gjennemgaae for at komme til sit nuværende Standpunkt, vilde gjøre det overflødigt for mig med noget Ord at berøre det Forbigangne, dersom det ikke for at begrunde min Formening om, hvad der bør gjøres i Fremtiden, var mig nødvendigt at hentyde paa den senere Tids Begivenheder. Indstiftelsen af Provindsialstænderne og den vistnok som en nødvendig Følge deraf senere paafulgte Organisation af Communalvæsenet har for hele Monarchiets Indvaanere visseligen medført mangt et stort og uvurdeerligt Gode; thi den Bevidsthed hos Nationen, at ikke alene Bestyrelsen af og Tilsynet med enhver Communes egne Velfærdsanliggender nu for en langt større

Deel, end forhen, er betroet de Communen selv tilhørende Mænd, men at derhos Mænd af alle Stænder deeltage i Forhandlingerne om Landets vigtigste Anliggender, har overalt udbredt en større Selvfølelse, en Eftertanke og Drivtighed i alle Retninger, som ikke har kunnet være uden en høist betydende Indflydelse paa hele Folkets aandelige Standpunkt og materielle Velvære.

I Stænderinstitutionen, der deelte Monarchiet i 4 Dele, hver med sin Forsamling, laa imidlertid tillige unægteligen en Spire til Adsplittelse, som ved Indstiftelsen vistnok heller ikke er bleven overseet, men hvoraf man i alt Fald i Begyndelsen neppe kunde have nogen væsentlig Fare at befrygte. Men hiin Spire er nu voxet frem til en saadan mægtig Plante, at den truer med at fordunkle Landets Fremtid og gjøre Regjeringens Standpunkt vaklende. Ved de hinanden modsatte, aldeles uforenelige Anskuelser, der paa den ene Side hos Kongerigets, paa den anden Side hos den største Deel af Hertugdømmernes Indvaanere have rodfæstet sig angaaende Hertugdømmernes Forhold til Kongeriget, kunde det ikke være anderledes, end at Deres Majestæts Commissarier, der dog efter Principet begge burde repræsentere en Eenhed, allerede forlængst i Stænderforsamlingerne traadte op paa ganske forskjellig Maade, hver Gang Talen var om hine Forhold. Men denne forskjellige Fremtræden, den deraf følgende Ulighed i Sagernes Behandlingsmaade, har dog neppe nogensinde været saa iøinefaldende, som ved de sidste Stænderforsamlinger; thi uagtet der ikke nu hos Deres Majestæts Commissarier fandtes den personlige Meningsforskjel med Hensyn til Hertugdømmernes Forhold til Danmark, som hos Commissarierne ved de tidligere Forsamlinger, hvilken Meningsforskjel vistnok for

en Deel var Skyld i deres heelt forskjellige Optræden, saa tilveiebragtes der dog ingen Eensformighed i Commissariernes Fremtræden, ja endog ikke ved de 2 danske Stænderforsamlinger indbyrdes ligesaalidet som ved Hertugdømmernes tvende Forsamlinger. Deres Majestæts Commissarius ved de danske Stænderforsamlinger maatte saaledes i Viborg med langt større Bestemthed afskjære Behandlingen af Constitutionsandragendet end i Roskilde, og det medens lignende Andragender ved Hertugdømmernes Forsamlinger kom til Forhandling uden at derimod fra Commissarii Side nedlagdes noget lignende Forbud; og Deres Majestæts Commissarius ved Hertugdømmernes Stænderforsamlinger paabød i Slesvig en heelt anden Forretningsorden end den, der upaatalt havde været fulgt saavel ved den nys sluttede Stænderforsamling i Itzehoe, som ved alle de øvrige Stænderforsamlinger. Hermed er det ingenlunde min Mening at udtale nogen Misbilligelse af hine Mænds Fremgangsmaade, idet jeg tvertimod erkjender, at der vistnok vare fuldgyldige Grunde tilstede for dem til at gaae frem, som de gjorde; men jeg anfører det kun som Hjemmel for, hvad jeg nys har tilladt mig underdanigst at fremføre om den vaklende Stilling, hvori Regjeringen sættes ved Stænderforsamlingernes Adskillelse. Det er formeentligen denne vaklende Stilling i Forbindelse med den hos hele Folket netop ved Stænderinstitutionen vakte Selvfølelse, som har bidraget til at føre det derhen, at hele det slesvigholsteenske Ridderskab nu vover at fremtræde med en bestemt Erklæring om Ugyldigheden af Deres Majestæts i aabent Brev af 8de Juli f. A. udtalte Anskuelser, med en Række af Bebreidelser over Indgreb i Hertugdømmernes Rettigheder og med en ikke tvivlsom Hentydning paa de Følger, der vilde

kunne indtræde, saafremt Deres Majestæt ikke indrømmer deres Fordringer. At lade nændset hengaae en saadan Demonstration fra denne anseete og indflydelsesrige Corporation, der fortiden vel endnu maa ansees som Hovedet for det Parti, som attraaer Hertugdømmernes fuldkomne Adskillelse fra Kongeriget, gaaer visseligen ikke an; med hver Dag, der hengaaer efterat denne Adresse er indgiven og offentliggjort, uden at Deres Majestæt kraftigen træder den imode, ville de i Adressen udtalte Anskuelser vinde mere Fodfæste, saa at det senere maaskee bliver umuligt at imodegaae og udrydde dem. Og jeg tor derfor underdanigst henlede Deres Majestæts Opmærksomhed paa, hvorvidt det kan tænkes muligt, at Fremtiden nogensinde, naar den overlades til sin egen Udvikling, skulde kunne medføre en Udjevning af Forholdene, en saadan Overeensstemmelse mellem Regjeringen og Stænderforsamlingerne, uden hvilken det ikke vil være muligt at holde Statsorganismen i sin naturlige Virksomhed, eller om der ikke er al Sandsynlighed for, at endog Forholdet mellem Regjeringen og de danske Stænderforsamlinger vil fremtidigen stille sig paa en langt vanskeligere Fod, end hidtil, og at i alt Fald den langt overveiende Majoritet i de slesvigske og holsteenske Stænderforsamlinger, navnlig alle Repræsentanter for Prælater og Ridderskab, opflammede og understøttede af intelligente Advocater og med Hertugen og Prindsen af Augustenborg i Spidsen, ville fremtræde med en saadan Kraft og Energi til Gjennemførelsen af deres statsadsplittende Hensigter, at den saagodtsom eneståaende Commissarius, om han endog er nok saa talentfuld og paalidelig, maa blive aldeles overvældet, og enhver Samvirken mellem ham og Stænderforsamlingerne blive umulig. Men paa den anden Side

indseer jeg fuldtvel, at der optaarner sig maaskee uovervindelige Vanskeligheder ved at imodegaae Ridderskabets Adresse ad den sædvanlige Vei. Ved historiske og videnskabelige Deductioner at overbevise Ridderskabet om deres Uret og om Regjeringens gode Ret, er vel aldeles utænkeligt. At behandle hele Ridderskabet som Fjender af den gode Orden, at straffe dem for deres aabne Fremtræden mod den af Deres Majestæt tilligemed de eventuelle Thronfølgere og Statsraadet udtalte bestemte Anskuelse, gaaer formeentligen heller ikke an; derved vilde Opinionen hos Hertugdømmernes Beboere ikke forbedres. Under disse critiske Forhold seer jeg ikke nogen Mulighed til atter at tilveiebringe Orden og Enighed mellem Regjering og Folk uden ved saadanne indgribende Forholdsregler, som jeg vistnok maa ansee som meget betænkelige, men som jeg dog har troet at burde fremsætte for Deres Majestæt, idet jeg derefter maa henstille til Deres Viisdom at bedømme, om de ikke turde være nødvendige.

De i de senere Aar ikke alene i Bladlitteraturen og offentlige Petitioner, men endog i Stænderforsamlingerne ideligen fremsatte og stedse med mere Kraft fremtrædende Ønsker og Andragender om Indførelsen af en constitutionel Forfatning i vort Fædreland kunde vistnok ikke andet end hos enhver sin Konge og sit Fædreland hengiven Undersaat vække alvorlige Betragtninger over, hvorvidt en saadan Forfatning kunde ansees for mulig, hensigtsmæssig eller nødvendig. Jeg har tidligere været af den Anskuelse, at en Forfatning her i Landet, om den end ingenlunde kunde ansees for umulig, dog ikke heller var nødvendig, saalænge man kunde haabe ved Hjælp af andre Midler at undertrykke den fremspirende Adsplittelsestendents, og at det derfor vilde

være at foretrække at anvende disse Midler fremfor at skride til en saa gjennemgribende Foranstaltning, hvis endelige Følger vistnok ligge skjulte for det menneskelige Øie. Med inderlig Glæde maatte jeg derfor følge de af Deres Majestæt efter Udstedelsen af det aabne Brev af 8de Juli f. A. tagne kraftige Forholdsregler til at overholde dets Consequentser. Den Jubel, hvormed disse Forholdsregler bleve modtagne her i Kongeriget, den Ængstelse, som jeg dog har al Grund til at troe derved at være bibragt de slesvig-holsteenske Partiførere, meente jeg at være Borgen for, at Deres Majestæt, ved kraftigen at forfølge denne Bane, vilde have overvundet den mod Deres Majestæts Hensigters Opfyldelse allerede dengang stærkt fremrykkede Modstands Elementer. Jeg vovede at haabe, at Deres Majestæt fremdeles ved, alle modende Hindringer uanseete, at ophæve Toldgrændsen mellem Danmark og Slesvig, ved at aabne Leilighed til en saadan Uddannelse af slesvigske Embedsmænd, at de ikke allerede fra Universitetet maatte medbringe Overbeviisningen om de slesvigholsteenske Anskuelsers Ufeilbarhed, maaskee ved Paabydelsen af de alt eengang i Forslag bragte Stænder-comiteer, kort sagt ved overhovedet at nedbryde Skillevæggen mellem Danmark og Hertugdømmerne, navnligen Slesvig, og ved tillige om muligt at tilveiebringe et Foreningspunkt for de hele Monarchiet vedkommende Interesser, vilde have været istand til atter at tilveiebringe Eenhed og Orden i Rigets Styrelse uden væsentligen at afvige fra de nu bestaaende Former. Vægten af de Forhindringer, der have stillet sig iveien for en uafvigelig Fremadskriden paa denne Bane, anstaaer det ikke mig at bedømme, ligesaalidet som jeg, fraværende fra Regjeringens Sæde, dertil vilde være istand. Men jeg vover i al Underdanighed at

ytre den Overbeviisning, at det nu ikke længere er muligt at skride frem paa denne Bane med noget Haab om Opnaaelsen af Oiemedet. Den Jubel, der fra Danmarks Side ledsagede Deres Majestæts Foretagender under Deres Ophold i forrige Sommer i Holsteen, er forsvunden og har vel snarere givet Plads for en Mistvivlen om, at deslige Skridt vilde kunne udrydde den overhaandgribende Adsplittelsesaand; den Ængstelse, den Tilbageholdenhed, som ved Deres Majestæts Optræden i Holsteen paafortes det statsoplosende Parties Forere, har nu givet Plads for en forhen ukjendt, aabenbar og almindelig Trods, der er saa meget mere alvorlig, som endog Deres Majestæts tvende Svogre deri deeltage. En Tilbagevenden til de i forrige Aar mulige og anvendte Forholdsregler vilde nu vel ikke kunne fore til Andet end haandgribelig Modstand.

Naar derfor Blikket vender sig mod Muligheden af ved en constitutionel Forfatning atter at tilveiebringe Eenhed i Rigsstyrelsen og en Samvirken mellem Regjeringen og Folket, hvilken tildeels allerede er afbrudt og synes at true med aldeles at ville ophore, saa mode derimod vistnok særdeles store Vanskeligheder, fornemmeligen begrundede netop i Kongerigets og Hertugdommernes indbyrdes Forhold. At give Kongeriget een og Hertugdommerne en anden særlig Forfatning er visseligen utænkeligt; thi derved vilde det endelige Skridt være gjort til Hertugdommernes totale Adskillelse fra Danmark. At lade Hertugdommet Slesvig, som et med Danmark uadskilleligen forenet Land, inddrages under en eventuel Forfatning for Danmark, men give Hertugdommet Holsteen sin særlige Forfatning, er vistnok ligesaa ugjorligt; thi dertil vilde det i alt Fald have været uundgaaeligen nodvendigt i en lang Periode at

træffe forberedende Skridt ved Nedbrydelsen af den Forskjellighed i Lovgivning og Beskatningsforhold, som adskiller Slesvig fra Danmark, medens Slesvig i saa Henseende fortiden er nøie sammenknyttet med Holsteen, hvorfor ogsaa en slig Udvei vilde møde en novervindelig Modstand hos den baade i Tal, Intelligents og Anseelse langt overveiende Pluralitet af begge Hertugdømmernes Beboere. Og disses Modstand turde vel ventes saa meget mere at ville blive kraftigen understøttet ogsaa udenfra, som sandsynligviis endogsaa Forbundsdagen vilde ansee Hertugdømmet Holsteens ideligen paaberaabte Ret til at blive uadskilleligen forbundet med Slesvig som derved krænket. Der staaer da vel alene den Udvei tilbage at sammenfatte alle Rigets Dele under een fælles Forfatning. Jeg indseer meget vel, at der ogsaa herimod vil optaarne sig betydelige Vanskeligheder. Forskjelligheden i Sprog, Lovgivning og Beskatningsmaade i Forbindelse med Hertugdømmet Holsteens Stilling som en Forbundsstat, vilde maaskee gjøre det nødvendigt, at Forfatningen organiseredes paa en særegen, fra andre Staters Exempel afvigende Maade. Men det forekommer mig dog unægteligt, at Rigets vigtigste almindelige Anliggender, hvis Bestyrelse hidtil have været fælleds, — jeg behøver kun at nævne Finantserne, Forsvarsvæsenet, Rigets Forhold til Udlandet — turde afgive tilstrækkelige Støttepunkter for en fælleds Forfatning, hvor da muligviis tillige de for hver Rigsdeel særegne Institutioner og Lovgivningsarbeider kunde komme til Forhandling ved særskilte Sectioner.

Det vilde baade føre mig for vidt, og jeg vilde paatage mig et Hverv, der oversteeg mine Kræfter, om jeg vilde gaae ind i Detaillen med Hensyn paa Organisationen af en slig Forfatning, som jeg har vovet her at antyde

for Deres Majestæt, men netop den Overbeviisning, at Deres Majestæt med et klarere Blik end nogen Anden vil vide at vurdere og overvinde Vanskelighederne ved en slig for Deres Riges Fremtid afgjorende Foranstaltning har ledet mig til for Deres Majestæt at udtale min Anskuelse om, at det turde være paa Tide at gjennemføre den nu, imedens dette kan skee under Deres Majestæts vise Ledelse, imedens Regjeringen endnu har frie Hænder til baade i Henseende til Form og Udstrækning at fastsætte Betingelser, der kunne sikkre Institutionens Fasthed og betrygge mod Rigets fremtidige Adsplittelse. Det kan, efter hvad der er foregaaet i Stænderforsamlingerne, og efter hvad jeg ellers har kunnet erfare om den almindeligt herskende Stemning, vist ikke betvivles, at Ønsket om en slig Forfatning har gjort sig gjældende hos den langt overveiende Majoritet blandt Folkets oplyste Mænd, og dette Ønske vil nu ikke længere kunne holdes tilbage fra at fremtræde paa en altid mere og mere indtrængende Maade. Benyttes ikke det nuværende Øieblik, turde den Tid kunne komme, da Regjeringen sandsynligviis under langt mindre gunstige Forhold, nødsagedes til at give efter for et sligt Ønske. At Hertugdømmernes Befolknings Pluralitet skulde være gunstig stemt for en slig for hele Riget fælleds Forfatning, kan man jo ikke vente; men den Begeistring, en slig Forholdsregel vilde vække i hele Kongeriget og i en, skjøndt maaskee ikke stor, Deel af Slesvig, vilde dog vist give Regjeringen en saadan Støtte, at alvorlig Modstand blev umulig for Hertugdømmerne. Den Pligtforsømmelse, hvori disses Stænderforsamlinger have gjort sig skyldige, den aabenbare Modarbeiden mod Deres Majestæts udtalte Villie, som Ridderskabet har lagt for Dagen, kunde da vistnok afgive fuldgyldige

Motiver til ved denne Leilighed at give de af det slesvig-holsteenske Parti og Ridderskabet ideligen paaberaabte Privilegier og Rettigheder den Modification, som maatte blive en nodvendig Betingelse for Gjennemforelsen af hiin Forfatning paa en hensigtssvarende Maade. Og naar saaledes Slesvig vedblev at være forenet gjennem Danmark med Holsteen ved en fælleds Forfatning, da vilde vel Holsteens Forhold til det tydske Forbund ikke kunne give dette nogensomhelst tilstrækkelig Grund til at indskride; i alt Fald vilde Deres Majestæt vistnok ogsaa udenfra, navnlig fra Englands og Frankrigs Side, kunne gjore Regning paa den Bistand, der vilde være tilstrækkelig til at hæve de mulige Indsigelsers Betydning, forsaavidt der iovrigt, hvorom jeg naturligviis ikke kan være tilfulde underrettet, maatte overhovedet være Grund til at befrygte, at der fra fremmede Magters Side skulde kunne ventes Demonstrationer mod en Foranstaltning, der alene angaaer Deres Majestæts Rige, og hvorved den Deel af Riget, som tillige staaer i Forhold til det tydske Forbund, snarere synes at gives, end at berøves saadanne Rettigheder, hvorpaa det maatte kunne have Krav.

Jeg har saaledes i al Underdanighed og efter modent Overlæg vovet at fremsætte mine Anskuelser, og maa nu indstændigen bede Deres Majestæt i Naade optage disse mine Yttringer, der kun ere fremgaaede af min Overbeviisning om, hvad jeg efter min Stilling skyldte Deres Majestæt og mig selv, idet jeg derhos maa overlade til Deres Majestæts Viisdom at beslutte, hvorvidt De vil kunne finde Dem foranlediget til dertil at tage Hensyn under de Foranstaltninger, De maatte agte at træffe til Sikkring af Rigets i Fare svævende Udelelighed og Fremtids Held, og

behøver jeg ikke at forsikkre Deres Majestæt om, at jeg, hvad De end maatte beslutte, altid henlever ikke alene som Deres Majestæts første og troeste Undersaat, men ogsaa som Deres uforanderligen hengivne Søn

Frederik K. P."

Efter Forløbet af nogle Dage, der tilbragtes i en noget spændt Forventning om, hvorledes Kongen vilde optage denne directe Opfordring fra sin Søn til at fremme Forfatningsværket, indløb en Meddelelse fra Kongen til Kronprindsen, hvoraf fremgik, at Kongen ogsaa var tilbøielig til at ansee Tidspunktet kommet til at lægge Haand paa Grundlæggelsen af en Forfatning for Monarchiet; det nærmere Indhold af denne Meddelelse, der kun een Gang har været i min Haand til flygtig Gjennemlæsning, er undsluppet min Erindring, dog troer jeg ikke at feile, naar det forekommer mig, at den stillede i Udsigt, at Kronprindsen senere kunde vente at blive kaldet til Kjøbenhavn, naar Forhandlingerne om Sagen skulde tage deres Begyndelse. Imidlertid skeete der, saavidt mig bekjendt, i Foraaret 1847 ikke noget bestemt Skridt i den Retning; de mangehaande Forretninger, der snart efter kom til at paahvile mig i Anledning af det Hverv, der, som ovenberørt, blev mig overdraget som Commissarius ved det islandske Althing i Sommeren 1847, droge mig bort, saa at jeg ikke personlig fik nogen Underretning om de Forhandlinger, der senere fandt Sted om denne Sag, hvilke dog ikke ledede til noget Resultat i Kong Christian den Ottendes Levetid. Ved min Hjemkomst fra Island i September 1847 stod Alt endnu omtrent paa samme Standpunkt, som da jeg om Foraaret var reist derhen. Jeg kom netop tidsnok for at

være paa min Post i Fyen, da Kongen besøgte Odense og foretog en Udflugt til Bogense og den nordlige Deel af Odense Amt. Kongens Helbred var endnu dengang tilsyneladende ret godt, og han deeltog med sædvanlig Interesse og Sagkundskab i Forhandlingerne om de locale Anliggender.

Det blev imidlertid den sidste Reise, Kongen foretog sig. I October Maaned indfandt jeg mig efter Kongens Befaling paa Sorgenfri for at foredrage ham Udfaldet af de paa Althinget forhandlede Sager. En Upasselighed hindrede ham dengang fra at forlade sine Værelser; han forekom mig i det Hele angreben og legemlig svag, og skjøndt han med stor Livlighed og fortsat Opmærksomhed havde fulgt de af mig refererede Forhandlinger og dertil knyttet sine Bemærkninger, kunde jeg, da han om Aftenen tog Afsked med mig med sin sædvanlige Venlighed, uvilkaarligen ikke tilbageholde den Tanke, at da jeg for omtrent 10 Aar siden første Gang havde talt med Kong Frederik den Sjette om islandske Anliggender, var det sidste Gang, jeg saae denne Konge; ved dette Foredrag hos Kong Christian den Ottende om islandske Sager, hvormed jeg saa at sige afsluttede denne Deel af min Virksomhed, vilde det maaskee være sidste Gang, jeg saae Kong Christian den Ottende. Og dette blev desværre ogsaa Tilfældet.

Det Tidspunkt nærmede sig, da der i mit Liv skulde indtræde et nyt Afsnit, fuldt af Bekymringer og Anstrengelser, under hvilke jeg ofte maatte befrygte, at de Formaal, jeg havde stillet mig, slet ikke vare til at opnaae og stedse maatte opleve, at de ikke opnaaedes fuldstændigen saaledes eller ad den Vei, som jeg havde ønsket eller tilsigtet. Efteraaret 1847 var en for mig i høi Grad alvor-

lig Tid. Vel havde jeg ingen Vished for, at jeg, naar Kronprindsen i sin Tid besteg Thronen, vilde blive kaldet til at tage Sæde blandt hans nærmeste Raadgivere; han havde aldrig udtalt sig til mig derom. Men efter den Fortrolighed, han havde skænket mig i alle sit Livs vigtigere Momenter, var der ingen Sandsynlighed for, at han ikke heller ved denne Leilighed vilde undlade at forlange mit Raad og min Bistand. Efterat jeg ved den ovenomtalte Leilighed i Februar 1847 havde raadet Kronprindsen til at udtale sig for Kongen om den critiske Stilling, hvori Riget befandt sig, følte jeg mig stærkt opfordret til at benytte enhver Time, mine Forretninger levnede mig, til at gjøre mig nærmere fortrolig med de Tildragelser, der havde fundet Sted, og overhovedet at klare min Opfattelse af vor Stilling og mine Anskuelser om, hvad der maatte være at gjøre. Skjøndt jeg troer at have en lige saa levende Følelse af Kjærlighed til vort Fædreland, vort Sprog og vor Nationalitets Opretholdelse som Nogen, var jeg dog langt fra at dele den exclusive dansk-nationale Begeistring, som paa hiin Tid ansporede en stor Deel af den offentlige Menings Førere til at lægge Fjendskab og Bitterhed for Dagen imod Alt, hvad der var tydsk; den Forening af dansk-nationale og constitutionelle Bestræbelser, der i hiin Tid fremtraadte overalt i Dagspressen og i næsten alle offentlige Forhandlinger, ansaae jeg mere støttet til en uklar Følelse end til et klogt Overblik over den danske Stats særegne Forhold og den Vei, der maatte følges, naar den constitutionelle Udvikling skulde kunne foregaae paa en fredelig, for Statens Tarv hensigtsmæssig Maade.

Efter mine Anskuelser har vort Fædreland et vigtigt Formaal, en vanskelig Opgave at løse, den at staae som

Mellemmand mellem de scandinaviske og de germaniske Folkestammer, den at forhindre Udbruddet eller i alt Fald de altfor hyppige Udbrud af disse Nabostammers nedarvede Lyst til at bekæmpe hinanden, til at gjøre Overgreb udover Grændsen for det dem anviste Raaderum. Indenfor det danske Monarchies Omraade skulle Dansk og Tydsk mødes og fredeligt boe ved Siden af hinanden; de smaa Rivninger, der idelig en finde Sted ved Grændsen mellem to Nationaliteter, skulle søges udjevnede ved det Fællesskab i Interesser, som deres Indordning under eet Statslegeme medfører. For at dette kan skee, er det paa den ene Side nødvendigt, at Indvaanerne af begge Stammer have hver for sig tilstrækkeligt Raaderum til at bevæge sig og udvikle sig i den for hver især eiendommelige Retning, men paa den anden Side er det ligesaa nødvendigt, at de omfattes af et Baand, der er stærkt nok til at forebygge, at de forskjelligartede Retninger, hvori Udviklingen foregaaer, ikke blive hinanden diametralt modsatte; som altsaa kan sammenholde de ueensartede Elementer til et Hele og forhindre, at ikke hiin Lyst til Overgreb fra nogen af Siderne tilstedes at udvikle sig eller skaffe sig Fremgang saaledes, at de naturlige Forhold forrykkes. Efter lange Kampe, som undertiden bragte Riget sin Undergang nær, have disse Forhold nemlig udviklet sig til det Standpunkt, der upaatvivleligen maa ansees som det med Sagens Natur meest overeensstemmende. Med Hensyn til Udstrækning er Monarchiet sammensat af alle de Lande, der efter deres Grændser, Beliggenhed ved Søen, naturlige og climatiske Forhold synes egnede til at underholde en ved fælleds Interesser som agerdyrkende og handlende Nation sammenknyttet Befolkning; og hvad denne Befolknings Nationalitet angaaer,

da har den egentlig danske Befolkning, scandinavisk af Extraction, Sprog og Tilboielighed, indenfor Monarchiets Grændser en betydelig Overvægt, men støttes udenfra kun af den mindre talrige og mindre mægtige svensk-norske Broderstamme, medens den egentlig tydske Befolkning, som udenfra støttes af den store og mægtige germaniske Folkestamme, indenfor Monarchiets Grændser kun er tilstede i et betydeligt Mindretal. Vare Forholdene i saa Henseende omvendte, saaledes at enten den scandinaviske Race var i Minoriteten indenfor Landets Grændser, eller det tydske Mindretal støttedes af den svagere Folkestamme udenfor, da vilde Ligevægten ikke kunne opretholdes, Majoriteten vilde overvælde Minoriteten, Grændsen mellem Dansk og Tydsk vilde ikke kunne bestaae midt i Monarchiet, men vilde snart henflyttes til Rigets Udkant, og det danske Monarchies Opgave vilde, istedetfor nu at være et Sammenknytningspunkt mellem Scandinavien og Germanien, blive den at stille sig som Forpost for den indenfor Monarchiets Grændser eneveldige Stamme imod den anden, eller med andre Ord, Danmarks Formaal vilde være Krig istedetfor, som nu, Fred.

Men som nu det danske Monarchie er tildeelt denne mæglende Stilling mellem to Stammer, der have deres Hovedsæde og mægtigste Repræsentanter udenfor dette Rige, saaledes er der indenfor Monarchiets Grændser een Landsdeel, Hertugdømmet Slesvig, hvem det særligen er tilfaldet at skulle mægle mellem de 2de Elementer, som der mødes, uden at nogen skarp Grændse sondrer dem ud fra hinanden. Skal det naturlige Ligevægtsforhold ogsaa der kunne opretholdes, da maa, ligesom indenfor Monarchiets Grændser, den svagere Folkestamme have numerisk Overvægt. Det er

den Svageres Lod og Særkjende med Maadehold at benytte den tilfældige Overvægt, hvoraf han kan være i Besiddelse; den Stærkere fristes til at benytte sin overlegne Kraft til ganske at undertrykke Yttringerne af den Svageres Eiendommeligheder. Oprindeligen var ogsaa den danske Befolkning i Slesvig i meget stor Overvægt over den tydske; det kan med Føie lægges den danske Regjering til Last, at den i Aarhundreder, men især i det sidste halve Seculum, har bidraget til at fremme Beboernes aandelige Udvikling i tydsk Retning og har ladet det tydske Element faae Overhaand i administrative, judicielle og kirkelige Forhold endog i de Dele af Hertugdømmet, hvor Beboernes oprindelige Nationalitet gik i fuldstændig modsat Retning. Det ligger saaledes ganske i Sagens Natur, at Germanismen, efterat den ved Kampene med andre Nabomagter i dette Aarhundredes Begyndelse var opvaagnet til Selvbevidsthed og havde udviklet sin Kraft, stræbte ganske at tilintetgjøre Levningerne af den danske Stammes Eiendommeligheder i Slesvig og at indordne dette Hertugdømme under fuldstændigt tydsk Herredømme ved dets Sammenlægning med Holsteen og Inddragning under det tydske Forbund, og det uagtet dansk Sprog, danske Sæder og Tilbøieligheder endnu vare fremherskende hos den overveiende Deel af Hertugdømmets Landbefolkning.

Berettiget ansaae jeg derfor den Bestræbelse at være, som gik ud paa at opretholde det danske Element i Slesvig, tilbagetrænge den Overvægt i Administration og Legislatur, som tydsk Sprog og tydske Anskuelser havde erhvervet sig, og saaledes efterhaanden tilveiebringe det Forhold, som baade efter de oprindelige Tilstande og efter den danske Stats Natur maatte ansees som det rette og naturlige,

nemlig at Dansk i alle umiddelbare Berøringspunkter mellem begge Nationaliteter indenfor Monarchiet har Overvægten over Tydsk. Men medens jeg erkjendte en saadan Tingenes Orden for at være en Betingelse for, at den danske Stat kunde løse sin Hovedopgave at mægle mellem de to Nabo-Folkestammer, og jeg derfor i høi Grad sympathiserede med de Bestræbelser, der i hiin Tid gik ud paa at modarbeide den tydske Embedsstands og den større Deel af den mere dannede Befolknings stærkt fremtrædende Iver for at undertrykke og tilintetgjøre det danske Element, Sprog og Stikke i Hertugdømmet — den videnskabelige Dannelse søgte Slesvigs Beboere jo dengang næsten udelukkende fra Tydskland — kunde jeg paa den anden Side ikke dølge for mig selv, at en fuldkommen Sammenslutning mellem Kongeriget og Hertugdømmet under strengt constitutionelle Former maatte medføre stor Fare for Tilintetgjørelsen af den berettigede Stilling, som tydsk Sprog og Nationalitet ved en Bestaaen gjennem umindelige Tider havde erhvervet sig i den sydlige Deel af Slesvig. At Tydskland ikke med Rolighed vilde finde sig i en saadan Ordning af Statsforholdene, der truede med at sønderrive de Baand, som baade i Henseende til aandelige og materielle Interesser saa nøie sammenknyttede Holsteen med Sydslesvig, var for den Uhildede ikke saa vanskeligt at forudsee. Jeg ansaae det derfor høist uheldigt, at der samtidigen med Bestræbelsen efter at gjenindsætte den danske Nationalitet i den Stilling, hvorfra den var fortrængt i Nordslesvig, havde viist sig lige saa ivrige Bestræbelser efter Indførelsen af en constitutionel Statsform. Begge disse Factorer tilsammen truede aabenbart med at hidføre et voldsomt Sammenstød mellem de to Stammer.

Begik jeg da en Inconsequents ved i Februar 1847 selv at bidrage til at søge den constitutionelle Statsforms Indførelse fremmet? Jeg troer det ikke. Begge Bestræbelser udsprang, det maatte jeg erkjende, af een Rod; den med den større Civilisation og aandelige Udvikling blandt næsten alle Europas Folkeslag udbredte stærkere Bevidsthed om Folkenes Betydning havde siden den første franske Revolution og navnlig under de derpaa følgende krigerske Sammenstød mellem de europæiske Nationer efterhaanden vidst at gjøre sig mere og mere gjældende baade i Folkenes indbyrdes Forhold og i Forholdet til deres Regjeringer. En saadan Folkebevidsthed, der var vækket baade i Tydskland og i Danmark, lod sig ikke tilbagetrænge i lang Tid i den ene Retning, naar den tilstededes at udvikle sig uhindret i den anden. Efterat Provindsialstænder-Institutionen havde givet Mænd af alle Samfundsklasser Ret til at udtale sig frit om Statens vigtigste Anliggender, efterat denne Ret ved Misbrug var bleven udvidet til at gjælde saadanne politiske Anliggender, der ligge langt udenfor raadgivende Provindsforsamlingers principmæssige Raaderum, efterat Regjeringen midt imellem disse Forsamlingers altid mere og mere bestemt fremtrædende, indbyrdes modstridende Fordringer nu en Tidlang havde staaet uvis og vaklende, efterat forskjellige Udtalelser fra Kongens Side endog strax ved hans Thronbestigelse havde fremkaldt Forventning om, at Stænderinstitutionen vilde blive udviklet i constitutionel Retning, saa var Spørgsmaalet ikke længere om, men naar der skulde strides til det Bovestykke, at give Monarchiet en constitutionel Forfatning. Det var derfor aabenbart, at naar derved ikke strax skulde foranlediges et aabent Brud mellem begge Nationaliteter, saa maatte Forandringen

foregaae med største Klogskab og Varsomhed, enhver mulig Forholdsregel, forsaavidt den lod sig forene med det constitutionelle Princip, maatte tages for at forebygge, at ikke den svageste Nationalitet blev overvældet; Repræsentationen maatte sammensættes paa en saadan Maade, at deri indeholdtes den størst mulige Garanti for Forhandlingernes Maadehold og Besindighed, og det var derhos af største Vigtighed, at der paa Thronen sad en Mand med klart Overblik over Forholdene, og hvis Haand var øvet i at føre Regjeringens Tøiler. Om Bovestykket endda kunde lykkes, derom har jeg altid næret nogen Tvivl; at Udsigten til et heldigt Udfald formindskede sig med hver Dag, man nærmede sig Enden af Kong Christian den Ottendes Regjeringsperiode, at ingen større Ulykke kunde tilstøde hans Efterfølger end at skulle overtage Regjeringen, forinden der var tilveiebragt en Løsning paa alle de foreliggende Forviklinger, det var mig ganske klart, ligesaa klart som at, dersom Løsningen tilfaldt den præsumtive Thronfølger, det da maatte befrygtes, at den Vei, der blev valgt, og det Resultat, der opnaaedes, i langt høiere Grad kunde komme til at afhænge af Tilfældighedernes Magt. Under disse Forhold var det vistnok ganske i sin Orden, at jeg, uagtet jeg i og for sig ikke kunde ønske en snarlig Forandring i Statsforfatningen, uagtet jeg havde anseet det tjenligst, at denne Forandring ved et kraftigt Regimente, der navnligen havde vidst at forhjælpe den danske Sag i Slesvig til sin Ret, var bleven trængt tilbage og udsat til en anden beleiligere Tid, dog maatte foretrække, at Kong Christian den Ottende vilde tage Sagen i sin Haand, saa at Værket kunde være fuldbragt forinden hans Bortgang. Hvorledes

Sagen skulde kunne føres til et heldigt, ja endog kun et taaleligt Resultat, var mig endnu altid dunkelt.

Hvor ofte har jeg ikke misundt det liberale Parties Førere den Freidighed, hvormed de efterstræbte deres Formaal, idet de ubetinget ansaae en constitutionel Forfatnings Fremme som deres Hovedopgave, hvilke Følger denne end maatte have saavel med Hensyn til Forfatningens Udstrækning i territorial Henseende, som med Hensyn til Monarchiets Grændser eller i alt Fald til den Form, under hvilken de danske og de tydske Landsdele sammenknyttedes. Vel fremgik det af alle Partiets Bestræbelser, at det med den danske Nationalitets Udbredelse i Slesvig iøvrigen eftertragtede ogsaa at gjøre det muligt at lade Forfatningen omslutte dette Hertugdømme, ja jeg tør vel endog antage, at Mange af dem, der i hiin Tid førte Ordet for dette Parti, virkelig antoge, at man kun paa denne Maade kunde knytte Slesvig ret fast og nøie til Kongeriget; men Forfatningen var dem dog altid Hovedsagen, Forbindelsen mellem de forskjellige Landsdele blev derefter det Underordnede, og navnligen var det dem vistnok lidet magtpaaliggende, i hvilken Art Unionsforhold de under en Forfatning sammenknyttede danske Landsdele kom til at staae med de til Monarchiet henhørende tydske Landsdele. Det kan ikke nægtes, at der saaledes kunde arbeides efter et bestemt, klart Princip, at der tilveiebragtes en Eenhed, en Overeensstemmelse i Bestræbelserne baade i national og i constitutionel Retning, der maatte tiltale den store Mængde af Landets Beboere, der ikke er istand til selvstændigen at danne sig en klar Anskuelse om Forholdene eller forudsee de Vanskeligheder, der kunne møde mod Realisationen af deslige Planer. Det ligger navnligen i Sagens Natur, at saadanne Vanskelig-

heder, der reise sig fra Forhold, som ligge udenfor den hjemlige Sphære, let undervurderes af Mængden. Medens man saaledes i Danmark vistnok ikke i Reglen gjorde Regning paa, at Ordningen af Monarchiets Forhold overeensstemmende med hiin Tanke skulde fremkalde en Indblanding fra tydsk Side i dette, som man antog, reent indre Anliggende, meente det slesvigholsteenske Parties Førere, at det vilde være en let Sag endog uden tydsk Hjælp at gjennemføre deres Planer mod det lille usammenhængende danske Folk.

Men det var hele den saaledes antydede Grundvold for det danske liberale Parties Bestræbelser, paa hvilken jeg ikke kunde ansee det retfærdigt, klogt eller endog muligt at bygge Ordningen af det danske Monarchies Statsforhold. Ikke at tale om, at man fra slesvigholsteensk Side arbeidede paa samme Maade, men i omvendt Retning, med Hensyn til de nationale Forhold, og at det, naar det nationale Hensyn skulde gjøre Udslaget ved hele Forholdets Ordning, dog altid var meget tvivlsomt, til hvilken Side Vægtskaalen dengang vilde synke i Slesvig, saa vilde en nøie Sammenslutning af dette Hertugdømme under een Forfatning med Kongeriget med Udelukkelse af Holsteen medføre en Tilintetgjørelse af den for en Deel berettigede tydske Nationalitet i Sydslesvig, især jo mere denne Forfatning udvikledes i democratisk Retning. At dette vilde være en Uretfærdighed, som ikke heller kunde ventes at ville gaae nændsæt hen fra tydsk Side, forekom mig dengang klart: og at jeg senere under ganske andre Forhold, efterat Oprøret og Krigen med Tydskland vare blevne uundgaaelige, troede at kunne gaae ind paa en Anskuelse, der havde den formelle Ret for sig, og af hvilken man nu eene kunde vente sig at faae et Holdepunkt for den danske Stats Forsvar og fremtidige

Bestaaen, har ikke kunnet rokke min Overbeviisning om Rigtigheden af det Synspunkt, hvorfra jeg i hiin Tid gik ud, da der under roligere og regelmæssigere Forhold var Tale om Tilveiebringelsen af en retfærdig constitutionel Forbindelse mellem det danske Monarchies forskjellige Landsdele. Og indvendes der herimod, at naar man ikke saaledes kunde faae hele Hertugdommet Slesvig inddraget under den danske Forfatning, saa maatte man dog, da Forfatningen var Hovedsagen, hellere end at opgive denne, finde sig i, at dens territoriale Omraade indskrænkedes saaledes, at der kun medtoges den Deel af Hertugdommet, hvor den danske Nationalitet var overveiende — hvilken Tanke iøvrigt først paa et senere Stadium fik en vis Betydning — da maa jeg svare, at ligesom denne Tankes Udførelse vistnok ikke heller lod sig forene med Retfærdighed, allerhelst da der ingen skarp Grændse kan paavises, hvor den danske Nationalitet ophører, og den tydske begynder, saaledes var der neppe nogen Vei, paa hvilken man med større Sikkerhed kunde arbeide paa det danske Monarchies Opløsning. Thi foruden at man derved aldeles vilde opgive den historiske Ret, ifølge hvilken hele Hertugdommet Slesvig, og ikke enkelte Dele af samme, var indlemmet i den danske Krones Besiddelser, vilde deraf ligefrem følge, at den sydlige Deel af Slesvig kom til at staae som nøie sammenknyttet med Holsteen og Tydskland. Ved det første Udbrud af Fjendtligheder med Tydskland, for hvilke der maatte blive langt større Fare, naar Monarchiets tidligere berørte Mæglerrolle mellem Scandinavien og Tydskland opgaves, vilde Danmark da komme til bittert at fortryde, at det havde afgivet den sidste holdbare Forsvarslinie mod en sydfra indtrængende,

fjendtlig Hær, thi naar Stillingen ved Dannevirke opgaves, laa hele den jydske Halvo aaben for en overlegen Fjende.

For mig stillede Sagen sig ganske anderledes; Hovedsagen var for mig, at Monarchiet ogsaa i Fremtiden kunde vedblive at bestaae med det samme Formaal som hidtil; Forfatningens Form var efter min Anskuelse det Secundaire; den maatte lempes efter, hvad hiint Formaal krævede. Jeg maa overhovedet aabenhjertigen tilstaae, at jeg aldrig har kunnet komme til Erkjendelse af, at een Regjeringsform skulde være ubetinget bedre end en anden; den Regjeringsform, som til en given Tid passer bedst ind i de i en given Stat bestaaende Forhold, er efter min Mening den bedste, uden at Valget kan træffes a priori efter theoretiske Speculationer. Der gives dog egentlig kun to Former, hvorunder et bestemt, klart Princip træder frem: den absolut monarchiske, hvor hele Regjeringsmyndigheden er lagt i en Enkelts Haand, og den republicanske, hvor Folkets Majoritet udover Magten paa en mere eller mindre middelbar Maade. Den constitutionelle eller indskrænket monarchiske Regjeringsform omfatter alle de utallige Gradationer, der kunne udtænkes mellem hine to Principer; man søger ved enhver Indskrænkning i den absolute Kongemagt at forebygge de ulykkelige Følger, en enkelt Mands Vilkaarlighed, Ukyndighed eller Svaghed kan tilføie Staten, medens man dog tillige vil undgaae den Bevægelse og Uro, hvorunder de af en republicansk Statsform vakte politiske Lidenskaber jevnligen bringe Statens Borgere til at staae fjendtlige ligeoverfor hverandre. Det er imidlertid kun sjeldent, at en constitutionel Forfatning ganske undgaaer at forfalde til en af Yderlighederne, og den opnaaer saaledes ikke tilfulde sit tilsigtede Øiemed. Den er i ethvert Tilfælde efter sit

Princip baseret paa at tilveiebringe en Overeenskomst mellem Landsherren og Folkets Repræsentanter, og naar denne ikke kan tilveiebringes, opstaae Collisioner, hvor Magten kan komme til at gjore Udslaget. Jo mere democratisk Forfatningen er, desto nærmere ligger denne Fare. Jo mindre Forfatningen indlader sig paa at gribe ind i de bestaaende borgerlige Samfundsforhold, jo mere det overlades Tiden at tildanne Forfatningen i Overeensstemmelse med disses efterhaanden foregaaende Udvikling, desto mere Sandsynlighed bliver der for Forfatningens Bestaaen.

Det er dog ikke min Hensigt her at gaae ind paa en nærmere udforlig Undersogelse af den hele Materie om de forskjellige Forfatningers Fortrin og Mangler eller endog kun paa en Drøftelse af de mangfoldige Sporgsmaal, som frembod sig, da der, medens den absolute monarchiske Regjeringsform endnu bestod hos os, var Tale om dennes Overgang til en indskrænket monarchisk eller constitutionel Regjeringsform. Jeg har kun i korte Træk villet betegne det Standpunkt, hvorfra jeg betragtede hele vor Stilling, dengang den Periode var nær forestaaende, da jeg ved Omstændighedernes Magt kom til at tage Deel i de Begivenheder, der skulde medfore saa betydelige Forandringer i det danske Monarchies indre Forfatningsforhold og i de forskjellige Landsdeles indbyrdes Stilling.

V.

Geheimestatsminister — Martsdagene 1848.

Efter henved 14 Dages Sygdom døde Kong Christian den Ottende den 20de Januar 1848. Ligesom Budskabet herom overalt i Landet vakte stor Sorg, som jeg i høi Grad deelte, saaledes medførte det for mig desforuden mangehaande Bekymringer baade med Hensyn til den Indflydelse, dette Dødsfald kunde udøve paa vort Fædrelands fremtidige Forhold, og i Henseende til den Forandring, det rimeligviis vilde medføre i min Embedsstilling og mine huuslige Forhold, i hvilke ingen Forandring kunde blive Forbedring. Natten mellem den 22de og 23de Januar indtraf Kongens Adjutant, Major Irminger, til Odense og overbragte mig en skriftlig Ordre, udfærdiget gjennem Cabinetssecretairen, om snarest muligt at indfinde mig i Kjøbenhavn og melde mig hos Kongen. Efter i faa Timer at have ordnet det Fornødne med Hensyn til mit Embedes midlertidige Bestyrelse, hvilket Hverv jeg foreløbigen overdrog daværende Herredsfoged, Kammerjunker Lüttichau, senere Overpræsident i Kjøbenhavn, afreiste jeg om Morgenen tidligt den 23de, var heldig nok til at komme over Beltet med et Dampskib, som endnu den Dag arbeidede sig gjennem

Isen — hvorefter Overfarten for længere Tid var standset eller yderst besværlig og langsom — og ankom den 24de Januar om Morgenen til Kjøbenhavn, hvor jeg forefandt min under 22de s. M. udfærdigede Udnævnelse til Geheime-statsminister, indtil videre uden Portefeuille, men med Bibehold af mit Embede som Stiftamtmand i Fyen. Forhandlingerne om de Skridt, der strax skulde foretages til Indførelsen af en Forfatning, vare ved min Ankomst allerede i fuld Gang. Foruden at det allerede i det aabne Brev af 20de Januar, hvorved Kong Frederik den Syvendes Thronbestigelse kundgjordes, var udtalt, at det skulde være Kongens første og vigtigste Formaal at tilendebringe den af den afdøde Konge paatænkte Ordning af Statens offentlige Forhold, vare de Hovedtræk, der skulde lægges til Grund for den Forfatning, der paatænktes, allerede foreløbigen vedtagne, og jeg fik gjennem Cabinetssecretairen, Kammerherre Tillisch, en skriftlig Meddelelse om disse Grundtræk. Ved denne Leilighed kom det ogsaa først til min Kundskab, hvad der forinden Christian den Ottendes Død var foretaget i Forfatningsanliggendet. Ved et allerhøieste Reskript af 22de Juli 1847 havde Kongen udtalt sin Formening om, at Forholdet burde ordnes ved Oprettelsen af et udvidet Statsraad; men ved at drøfte de Betænkninger, der ifølge dette Reskript saavelsom senere allerhøieste specielle Befalinger vare indkomne over denne Sag, var han kommen til den Anskuelse, at en Forfatningsforandring vel kun kunde retfærdiggjøres, naar den af Hensyn til Folkets Vel blev en bydende Nødvendighed, men ogsaa at en saadan Nødvendighed nu maatte erkjendes at være tilstede. Dog var han af den Formening, at Kongemagten, til hvilken en saa stor Deel af Folket saae hen som sit

tryggeste Palladium, ved en saadan Forandring ei burde lide større Afbræk end høist nødvendigt. De Forhandlinger, der dernæst i Slutningen af 1847 og Begyndelsen af Januar 1848 i Kronprindsens Overværelse vare førte om denne Sag, bleve vel afbrudte ved Kongens derefter paafulgte Sygdom og Død; men Kongen havde dog i sin sidste Villieserklæring af 9de Januar udtalt det Raad til sin Søn, at han burde give Folket en fri constitutionel Forfatning.

De ovenberørte Grundtræk, der formeentligen vare Resultatet af de saaledes pleiede Forhandlinger, gik ud paa, at der for hele Monarchiet skulde dannes en Fælledsrepræsentation, bestaaende af to Kamre, hvilke, under Forbehold af et absolut Veto for Kongen, skulde tildeles Skattebevillingsret med en tilsvarende Finantscontrol, forsaavidt de i ethvert Budget normerede Hovedsummer maatte være overskredne, samt besluttende Deeltagelse i Lovgivningen om det hele Monarchies fælleds Anliggender. Forend Folkerepræsentationen traadte i Virksomhed, vilde Kongen dog forbeholde sig at ordne det indirecte Skattevæsen paa en lige Maade over hele Monarchiet og at fastsætte et Normalreglement, som derefter ingen Forandringer kunde underkastes uden Kongens Samtykke. Den bestaaende Provindsialstænder-Institution skulde forblive aldeles uforandret. Med Hensyn til Maaden, hvorpaa Forfatningsudkastet efter disse Grundbestemmelser skulde tilveiebringes, var det endvidere foreløbigen besluttet, at Kongen vilde udnævne en Commission af 3 Medlemmer*) til at udarbeide

*) Denne Commission kom som bekjendt til at bestaa af Geheimeraad A. S. Ørsted, Grev C. Moltke og Etatsraad P. G. Bang. (U. A.)

et fuldstændigt Lovudkast, som efter at være drøftet i Geheimestatsraadet og foreløbigen approberet af Kongen skulde forelægges en Forsamling af de indflydelsesrigeste Mænd fra de forskjellige Landsdele til Overveielse og Betænkning. Disse Mænd skulde vælges deels af Kongen, deels af Folket gjennem de Stænderdeputerede. Disse Grundtræk vare ogsaa Grundlaget for et, saavidt vides, af Grev Carl Moltke udarbeidet Udkast til den Bekjendtgjørelse, der udgik under 28de Januar, hvilket Udkast udgjorde den egentlige Gjenstand for Forhandlingerne i de i Mellemtiden afholdte Statsraadsmøder, til hvilke foruden Geheimestatsministrene vare tilkaldte enkelte andre Mænd, saaledes Grev Otto Moltke og daværende Etatsraad P. Bang.

Jeg skal her gjøre en almindelig Bemærkning angaaende Alt, hvad jeg i det Følgende vil nedskrive. Jeg anseer mig ikke berettiget til at optegne Enkelthederne af, hvad der har tildraget sig i Statsraadsmøderne under de mange vigtige Forhandlinger, i hvilke jeg har deeltaget, men dog tilstrækkeligen beføiet til at meddele, hvad der ved et Tilbageblik paa de historiske Begivenheder, der i hiin Tid tildrog sig, fremstiller sig som vitterlige Kjendsgjerninger, tilligemed det Synspunkt, hvorfra jeg opfattede disse Begivenheder, og den Betragtningsmaade, jeg søgte at gjøre gjældende. Det blev iøvrigt strax af Kongen befalet, at der skulde føres en Protocol over Forhandlingerne i Statsraadet; naar denne hjemfalder til Benyttelse af Historieforskerne, vil den levere mangt et værdifuldt Bidrag til en rigtig Opfattelse af Datidens Begivenheder, skjøndt det er en Selvfølge, at det Billede, der ved Nedskrivning paa Stedet kan gives af en livlig, undertiden endog meget bevæget,

mundtlig Forhandling, kun er en svag og ofte mangelfuld Fremstilling af det virkeligen Foregaaede.

Det er bekjendt, at Statsraadet i hiin Tid foruden af Arveprindsen bestod af Geheimestatsministrene Stemann, Grev A. W. Moltke-Bregentved, A. S. Ørsted, Grev Reventlow-Criminil, Grev Carl Moltke og mig. At den Forstnævnte, Geheimeraad Stemann, ved Sygdom forhindredes fra at overvære Møderne og aldeles ikke kom til at indtage sin Plads i Statsraadet efter Kong Christian den Ottendes Død, anseer jeg for en stor Ulykke. Uagtet jeg snart kom til den fulde og faste Overbeviisning, at alle hine Mænd med den udmærkede Begavelse og Embedsdygtighed, som vel er tilstrækkeligen anerkjendt hos dem, forbandt den mest levende Iver for at virke til Fædrelandets Tarv og Monarchiets Sammenhold, saa varede det dog ikke heller længe, inden jeg erfarede, hvorledes der i Henseende til den Fremgangsmaade, der vilde være at følge ved de mangfoldige, overordentlig vigtige Spørgsmaal, som Tiden medførte med Hensyn til Ordningen af Forholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, saavelsom om Rigets Stilling ligeoverfor Tydskland, var en væsentlig Meningsforskjel mellem mig og Fleertallet af mine Colleger, medens jeg, dersom Geheimeraad Stemann havde været tilstede, kunde have ventet, at han, Grev A. W. Moltke og jeg havde staaet sammen i de allerfleste Spørgsmaal og idetmindste tilveiebragt Ligevægt i Anskuelserne. Det vil vistnok ogsaa erkjendes, at min Stilling var overordentlig vanskelig. Lige bortkaldt fra en omfangsrig practisk Virksomhed, der kun levnede mig ringe Stunder til at beskjæftige mig med saadanne videnskabelige Studier, der kunde forberede til den egentlige høiere Statsstyrelse, pludseligen stillet sammen med Mænd, hvis Opgave

det i lang Tid havde været at staae Kongen bi med deres Raad i Statens vigtigste Anliggender, og som vare noie fortrolige med og havde havt Tid til fra alle Sider at drøfte de Spørgsmaal, der nu forelaae til hurtig Afgjørelse, var det vel naturligt, at jeg i høieste Grad maatte føle Trykket af det Ansvar, jeg vilde paadrage mig ved at stille mig i en skarp Modsætning til mine Colleger. Mit Formaal maatte være, ved en saa klar Fremstilling, som jeg formaaede at give af mine afvigende Anskuelser, at søge at bevirke saadanne hertil svarende Modificationer, som ikke krævede Systemforandringer, hvorpaa jeg ikke kunde vente, at mine Colleger vilde gaae ind. Ved en saadan Fremgangsmaade vilde jeg ogsaa kunne haabe at finde Understøttelse hos Grev A. W. Moltke, der med sin høist elskelige Personlighed og Godmodighed forbandt et jevnt og sundt Blik paa Forholdene. Jeg kunde vente altid at finde ham beredt til at mægle imellem de afvigende Anskuelser og til at bevirke et Resultat, der, om det end ikke fuldkomment tilfredsstillede nogen af Siderne, dog ikke heller stod i altfor skarp Modstrid med nogen af Anskuelserne; men til bestemt at stille sig i Spidsen for et andet System end det, der havde ligget til Grund for den hidtidige Statsstyrelse, vilde han neppe findes villig, saalænge der ikke forelaa en øiensynlig Fare for Statens Existents. Iøvrigt gjorde jeg mig strax til Regel, at jeg ikke i mindste Maade benyttede mit tidligere noie Kjendskab til Kongen for ad privat Vei eller udenfor Statsraadsforhandlingerne og min officielle Stilling til ham at søge at paavirke hans Anskuelser over de Gjenstande, der forelaae til Forhandling.

Jeg vender nu tilbage til de Forhandlinger, der fandt Sted over Udkastet til den Bekjendtgjørelse, der udkom den

28de Januar 1848 under Form af to Cancellie-Placater. Hvad der ved Udkastets første Gjennemlæsning meest stødte mig, var den deri bestemte uforandrede Opretholdelse af Provindsialstænder-Institutionen, saaledes som denne var fastsat ved Forordningen af 28de Mai 1831 og 15de Mai 1834. Jeg havde hidtil altid tænkt mig, at man ved Indførelsen af en hele Monarchiet omsluttende Forfatning vilde hæve eller i alt Fald betydeligen indskrænke det Adsplittelses-element, der nu mere end tilstrækkeligen havde viist sig at være rodfæstet ved Oprettelsen af de 4 Stænderforsamlinger; jeg havde ventet, at man ved at forene alle Repræsentationerne, om end under en anden Form, og lade de Anliggender, der ikke kunde blive Gjenstand for fælleds Forhandling, afgjøres i særlige Sectioner, vilde kunne have berøvet den hidtil stærkt fremtrædende seperatistiske Tendents sin Braad. At man endog fremdeles vilde lade Kongerigets særlige Anliggender forhandle i 2 Stænderforsamlinger, var mig ubegribeligt. At de fælleds Stænder (denne Benævnelse blev endeligen vedtaget, Udkastet havde foreslaaet „Landsstænder“, jeg meente, at de kunde benævnes „Rigsstænder“) skulde forsamles afvexlende i Kjøbenhavn og paa Gottorp (eller som det slutteligen vedtoges, afvexlende i Kongeriget og i Hertugdømmerne) syntes mig en aldeles unødvendigt fremtrædende Consequents af Tanken om en Dualitet i Staten, som jeg ikke kunde anerkjende. At Prælaterne og Ridderskabet i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen i Udkastet kaldtes en Corporation — hvilken Benævnelse iøvrigt ogsaa bortfaldt i Bekjendtgjørelsen — ansaae jeg for at være en Feil, der vilde blive tagen til Indtægt som en Erkjendelse af deres Stilling som en grundlovmæssig anerkjendt, politisk Corporation. Disse vare de væsentligere Punkter, i Henseende

til hvilke jeg troede at burde udtale og udførligen motivere min fra Udkastet afvigende Anskuelse. Imod eet Hovedpunkt, nemlig forsaavidt der bestemtes, at Kongeriget og Hertugdømmerne skulde sende et lige Antal Deputerede — i Udkastet var endog foreslaaet, at de skulde vælges i lige Antal fra hver Landsdeel — antog jeg, at det vilde være spildt Møie at arbeide, da det vistnok af en overveiende Majoritet i Statsraadet antoges som en af Forfatningsudkastets Grundpiller, og uden hvilken man i ethvert Fald aldrig kunde vente, at de til Forfatningens Istandbringelse fra Hertugdømmernes Side fornødne Skridt virkeligen skulde blive foretagne. Jeg indskrænkede mig derfor til af bedste Evne at understøtte et af Etatsraad Bang fremsat, meget veludtænkt Forslag om en Valgmaade, som vilde have sikkret den danske Minoritet i den slesvigske Stænderforsamling imod at udelukkes fra Indflydelse paa Valgene; men ikke heller dette Forslag kunde trænge igjennem.

Iøvrigt kan jeg ikke nægte, at jeg senere har gjort mig store Bebreidelser over ikke allerede ved denne Leilighed skarpt at have udtalt mig imod en Bestemmelse, der saa aabenbart var begrundet i og maatte bidrage til at befæste Tanken om Ligeberettigelsen af den slesvigholsteenske Opfattelse af Hertugdømmernes Stilling i det danske Monarchie med den danske, paa Forholdenes sande Natur begrundede, Anskuelse. At jeg ved en saadan Opposition ikke vilde have opnaaet en Tøddels Forandring i Bekjendtgjørelsen, saaledes som den i dette Punkt endeligen redigeredes, er vist; at jeg vilde have forøget min Stillings Vanskelighed i andre Discussioner, er sandsynligt; men jeg vilde have havt den Beroligelse, hvormed jeg i saa mange andre Tilfælde har maattet lade mig nøie, at jeg kunde sige til mig selv: dixi

et liberavi animam meam. Den aldeles uforholdsmæssig korte Tid, der var mig levnet til at gjennemgaae og fra alle Sider overveie en Sag af saa overordentlig stor Betydning, den legemlige Udmattelse, jeg paadrog mig ved de Anstrengelser, jeg i forskjellige Retninger havde maattet underkaste mig siden det Dieblik, da jeg kaldtes til Kjøbenhavn, har jeg maattet lade tjene mig til Undskyldning for, at jeg ved denne Leilighed ikke udtalte og af yderste Evne forsvarede en Anskuelse, hvis fulde Retmæssighed rigtignok senere er kommen til at staae langt klarere og bestemtere for mig.

Efter disse faa Dages Forhandling udgik altsaa Bekjendtgjørelsen af 28de Januar. Dersom det havde været under almindelige, rolige Forhold, vilde den Maade, hvorpaa Bekjendtgjørelsen modtoges overalt i Landet, have tjent som godt Forvarsel for dens Fremtid: man var nemlig overalt, i alle Landsdele og i alle Stænder, lige misfornøiet med den. Det var ganske vist et Arbeide, der overgik menneskelig Viisdom, at udfinde Grundtræk for en Forfatning, der under de da bestaaende Forhold kunde tilfredsstille alle Mennesker eller endog kun den store Pluralitet i alle Landsdele. Medens jeg vel vil troe, at saalænge der kun i Almindelighed var Spørgsmaal om det Ønskelige i Indførelsen af en Forfatning, vilde de Fleste slutte sig sammen og besvare Spørgsmaalet bekræftende, saa kunde man dog være overbeviist om, at naar det gjaldt at præcisere Hovedtrækkene af Forfatningen, da vilde der fremstaae saa mange forskjellige Anskuelser om, hvad der var rettest og hensigtsmæssigst, at hver enkelt af disse kun vilde kunne samle en lille Minoritet. Iøvrigt vare de Spørgsmaal, der ved denne Leilighed forelaae som Forfatningsudkastets Hoved-

opgave, af en væsentlig anden Beskaffenhed, end de, der senere udgjorde Hovedæmnet ved Udarbeidelsen af Grundloven og Fælledsforfatningen. Ved disse laa Hovedvægten paa, hvorvidt Forfatningens Aand i det Hele burde træde frem i en mere conservativ monarchisk eller i alt Fald aristocratisk og bureaucratisk Form, eller hvor langt man skulde give efter for de Aarene 1848 og 1849 med Kæmpeskridt udviklede democratiske Anskuelser. I Slutningen af 1847 og Begyndelsen af 1848 var Opgavens Tyngdepunkt endnu altid at søge i den Maade, hvorpaa man skulde gjøre Ret og Skjel mellem de to Nationaliteter, det gjaldt om at forene under een Forfatning. At man herved ikke fuldt ud kom til at fyldestgjøre nogen af de allerede med saa stor Heftighed mod hinanden kæmpende tvende Hoved-Anskuelser, der hver for sig neppe holdt sig indenfor den strenge og fulde Rets og Billigheds Grændser, er aabenbart.

Naar man nu, adskillige Aar efter hiint Tidspunkt, med et uhildet Blik betragter Hovedtrækkene i Bekjendtgjørelsen af 28de Januar 1848, vil man vanskeligt kunne nægte, at der deri blev gjort ubillige Indrømmelser til den paa hiin Tid saa ivrigen forsvarede Theori om Hertugdømmernes Selvstændighed og samlede Ligeberettigelse ligeoverfor Kongeriget. Den mellemliggende Tid har lykkeligviis bidraget til overalt herom at opklare Begreberne saaledes, at vel endog Enhver i Hertugdømmerne maa erkjende, at de Bestemmelser, Bekjendtgjørelsen i denne Retning indeholdt, vidnede om den størst mulige Iver for ikke at støde an mod noget Krav fra Hertugdømmernes Side, der paa mindste Maade kunde ansees for velbegrundet. At man under disse Omstændigheder i Kongeriget modtog hiin Bekjendtgjørelse med stor Betænkelighed og Bekymring,

var naturligt; det danske Folks store Besindighed og Maadehold bleve ved denne Leilighed satte paa en stærk Prove, som de dog ogsaa viste sig at kunne bestaae. I Hertugdommerne, for hvis Skyld man havde optaget de i og for sig unaturlige Tilsagn om, at der fra dem skulde vælges et lige saa stort Antal Repræsentanter som fra Kongeriget, at Repræsentationen skulde forsamles afvexlende i Kongeriget og i Hertugdommerne, og at den daværende Forbindelse mellem Hertugdommerne skulde vedblive, viste Misfornoielsen sig alligevel strax i en langt stærkere fremtrædende Grad, saa at det snart maatte blive meget tvivlsomt, hvorvidt de i Bekjendtgjorelsen foreskrevne Valg til den forberedende Forsamling af indsigtsfulde og erfarne Mænd vilde blive fuldbyrdede. Agitationen i Hertugdommerne havde allerede faaet for stor Indgang, til at Beboerne nu skulde have været tilfredse med hine Indrommelser; de oprorske, statsadsplittende Anskuelser vare allerede saa visse paa deres Seir, at de ikke længere lode sig noie med en saa langsom, skjondt vistnok sikker Udsigt, som Bekjendtgjorelsen indeholdt, til en stadig Fremadskriden mod deres Maal, et selvstændigt Slesvigholsteen, midlertidigt forenet med Danmark ved en reen Personalunion. At dette vilde være blevet Resultatet af en under fredelige Forhold udviklet Forfatning af den Beskaffenhed, som Bekjendtgjorelsen af 28de Januar 1848 gav Omridsene til, derom troer jeg, at man med den Erfaring, der nu foreligger om de slesvigholsteenske Anskuelsers indgroede Haardnakkethed, om den Trods mod den Kongelige Myndighed, hvormed de i fornodent Fald ikke have undseet sig ved at træde frem, og om den Understottelse, de kunne regne paa at erholde udenfra, ikke længere kan være i Tvivl. Hvor

store Ulykker, der end ere overgaaede Monarchiet i de senere forløbne Aar, hvor store Offre det danske Folk end har maattet bringe af Alt, hvad der er det dyrebart, Offrene have dog ikke været for store for at afværge en Statsordning, der maatte ende med Monarchiets Opløsning. Om jeg erindrer ret, var det Frederik den Anden af Preussen, der engang sagde om vort Fædreland, at hver Gang det truedes med Undergang, havde Vorherre altid en lille Djævel i Lommen, som Han slap løs til dets Frelse. At det lille Danmark ofte næsten paa en vidunderlig Maade har reddet sig ud af saadanne Farer, der øiensynligen truede med Rigets Opløsning, er jo tilstrækkeligen bekjendt; men i den lille Djævel, som Frederik den Anden troede at kunne give Anviisning paa, seer jeg den Fædrelandskjærlighed, det Sammenhold og den Tapperhed, som den danske Nation hidtil, Gud være lovet, altid har lagt for Dagen, naar Faren var for Døren; og saaledes haaber jeg, at det skal altid blive, hvilke Tilskikkelser end Fremtiden maatte have forbeholdt vort af Naturen saa rigt velsignede Fædreland, der, skjøndt lille, dog har en ikke ringe Opgave at løse i de europæiske Staters Samfund.

Skjøndt det, efterat Bekjendtgjørelsen af 28de Januar var udgaaet, og især da Februar-Revolutionen udbrød i Frankrig og forøgede Haabet for alle Misfornøiede rundtomkring i de europæiske Stater om ved forøget Trods at kunne gjennemføre deres statsomvæltende Planer, ikke varede ret længe, inden man med en temmelig høi Grad af Sikkerhed kunde forudsee, at ogsaa den danske Regjerings Arbeide paa Tilveiebringelsen af en fastere, hele Monarchiet sammenbindende Statsorden vilde møde haandgribelig Modstand fra Hertugdømmernes Side, saa hengik der dog et

Par Maaneder, forinden denne Modstand viste sig ved aabenbare Voldsgjerninger, i hvilket Tidsrum Statsforretningerne i det Hele gik deres tilvante Gang. Uagtet der ikke forefaldt Begivenheder eller Forhandlinger, der efterlode sig væsentlige Følger for Fremtiden, kan jeg dog ikke ganske overspringe denne Periode, hvori jeg efterhaanden blev yderligere bestyrket i den Overbeviisning, at om jeg end stod paa et væsentligt andet Standpunkt end de Fleste af mine Colleger med Hensyn til Beskaffenheden af de nødvendige Foranstaltninger til Forberedelsen af en nærmere forfatningsmæssig Forbindelse mellem Monarchiets forskjellige Landsdele, saa burde jeg dog anvende den yderste Varsomhed for ikke at sætte mig i en bestemt affondret Stilling, hvori jeg enten maatte miste al Indflydelse paa Sagerne, eller uden overhængende Nødvendighed kunde komme til at paadrage mig Ansvaret for at berøve Kongen de af ham valgte og i Statstjenesten graanede Raadgiveres Bistand.

Adskillige ikke ganske uvigtige Sager vare ogsaa i hiin Tid paa Bane. Saaledes var det allerede den Gang under Overveielse at meddele Concession til en Jernbane i Slesvig, og medens jeg bestræbte mig for at gjøre de Grunde gjældende, der dengang talte for en Tverbane, navnlig fra Flensborg til Husum, var Stemningen i Statsraadet iøvrigt stærkest for en Længdebane i Forbindelse med den holsteenske Jernbane, der netop i hiin Tid fuldendtes til Rendsborg. Ved Spørgsmaalet om Besættelsen af Forstanderposten for Seminariet i Vonsbæk søgte jeg at bidrage, hvad jeg formaaede, til at Valget skulde falde paa en danskdannet og danskfindet Mand blandt de flere dygtige Aspiranter, der havde meldt sig til denne Post, medens der fra anden Side arbeidedes paa at faae en yngre tydst-

dannet Mand ansat, der rigtignok skal have været i Besiddelse af usædvanlig Dygtighed, men hvis Indflydelse paa den danske Skolelærerstand i Nordslesvig derfor turde være bleven lidet gavnlig for den danske Sag. Ogsaa i et andet Spørgsmaal vedkommende det slesvigske Underviisningsvæsen søgte jeg at virke efter Evne for det for den danske Nationalitets Opretholdelse i Nordslesvig gunstigste Resultat. Etatsraad Estrup til Kongsdal havde tilbudt at skjænke Kjøbenhavns Universitet et Legat paa omtrent 8000 Rd., hvoraf Renten skulde tilfalde en juridisk Docent ved Kjøbenhavns Universitet for at docere den slesvigske Ret, men paa Betingelse af, at de slesvigske Studerende kunde sættes istand til her at tage en for dem afpasset juridisk Embedsexamen, og at denne Prøve skulde give dem samme Adkomst til Embeder i Hertugdømmet Slesvig som de for Hertugdømmet hidtil gjældende Prøver. Skjøndt Universitetsdirectionen havde fundet overveiende Betænkeligheder ved at modtage dette Tilbud, hvis Gjennemførelse antoges at ville være forbunden med væsentlige Ulemper og Bekostninger deels for Universitetet deels for de Studerende, fandt jeg dog, at man ikke burde lade denne Leilighed gaae ubenyttet bort til at opdrage en Stamme af paalideligere juridiske Embedsmænd for Slesvig, end der dengang havdes, og ved Siden af dette vigtige Formaal forekom de paapegede Ulemper og Bekostninger mig at være af aldeles underordnet Betydning.

Da alle de Spørgsmaal, der staae i Forbindelse med de saaledes berørte Sager, senere have faaet en tilfredsstillende Løsning paa en ganske anden Maade, end man paa hiin Tid kunde forudsee, har jeg naturligviis ikke villet gaae nærmere ind paa disses Realitet, men kun villet

nævne dem for at antyde, hvorledes der ikke ganske sjeldent forelaa Anledning til, at den forskjellige Maade, hvorpaa Forholdene opfattedes, maatte frembringe Divergentser under Statsraadets Forhandlinger. Det Samme var ogsaa Tilfældet med Spørgsmaalet om Bekræftelsen af Ridderskabets Privilegier, i hvilken Henseende der efter de senere Aars Tildragelser og Sagernes daværende Standpunkt forekom mig at være al Grund til ikke at forhaste sig, men hellere see Tiden og Begivenhedernes nærmere Udvikling noget an, forinden Beslutning toges; paa den anden Side, og jeg nægter ikke med nogen Føie, gjordes det gjældende, at Regjeringen aldrig havde erkjendt, at der ved disse Privilegiers Confirmation var indrømmet Ridderskabet nogen politisk Stilling eller Berettigelse, og at man fra Regjeringens Side skulde vogte sig for enten ved positive Skridt eller ved Undladelser at puste til den stærkt ulmende Ild, for at denne ikke skulde bryde ud i lys Lue.

Denne Meningsforskjel fremtraadte dog bestemtest ved Forhandlingerne om en Sag, hvis Udfald maaskee har bidraget ikke lidet til at indvirke paa Begivenhedernes Gang idetmindste strax efter Krigens Udbrud. Som Sagerne stode i Februar og Begyndelsen af Marts Maaned 1848, kunde det naturligviis ikke undgaae Regjeringens Opmærksomhed, at der navnlig i Holsteen med hver Dag blev større og større Sandsynlighed for Udbrud af saadanne Uroligheder, at det til Ordens Opretholdelse vilde være nødvendigt at have en større militair Magt til Disposition end den sædvanlige Garnisonsstyrke. Indberetninger baade fra de militaire Autoriteter og fra de civile Øvrigheder, navnlig fra den daværende Regjeringspræsident, senere Geheimeraad Scheel, gjorde Nødvendigheden af den

militaire Styrkes Forøgelse Dag for Dag mere indlysende, ligesom der ogsaa fra det tydske Forbunds Side var indløbet Forlangende om, at det holsteen-lauenborgske Contingent skulde holdes beredt i sin fulde Styrke. Kongens Generaladjutant, Oberst Schøller, der endnu dengang, forinden Krigsministeriets Oprettelse, havde den øverste Styrelse af alle militaire Anliggender i sine Hænder, foredrog ogsaa forskjellige Gange for Statsraadet, hvilke Foranstaltninger der efter hans Formening burde træffes. Han nærede herom aldeles de samme Anskuelser som jeg, at det nemlig vilde være nødvendigt, at den større Troppestyrke, der behøvedes navnlig i Rendsborg, burde tilveiebringes ved at forlægge nogle Troppeafdelinger fra Kongeriget til Rendsborg. En saadan Foranstaltning ansaae derimod de Medlemmer af Statsraadet, der maatte antages at være nærmest fortrolige med Tilstanden i Hertugdømmerne, for at være farlig, idet den kunde fremkalde Udbruddet af et Oprør, hvorfor de foretrak, at Troppestyrkens Forøgelse tilveiebragtes ved at indkalde det permitterede Mandskab fra de i Rendsborg garnisonerende Troppeafdelinger, der recruteredes fra Hertugdømmerne, idet de ikke tvivlede om, at man vilde kunne stole paa Armeen ligesaafuldt fra den ene som fra den anden Landsdeel. Dette Spørgsmaal gav Anledning til meget levende Forhandlinger, under hvilke jeg atter i høieste Grad maatte beklage Geheimeraad Stemanns Fraværelse fra Statsraadet. Jeg veed, at han fuldkomment deelte min Anskuelse om, at dersom Udbruddet af et Oprør virkelig var saa nært, at det kunde fremkaldes ved nogle danske BataillonERS Forlæggelse til en anden Garnison indenfor Monarchiets Grændser, saa maatte man ikke af Frygt for at fremskynde det berøve sig selv Midlerne

til i rette Tid at bekæmpe det. Det syntes meget rimeligt, at netop de første Begivenheder under et eventuelt Udbrud vilde kunne faae en overordentlig betydelig Indflydelse paa hele Sagens Udfald; thi medens vistnok Intet vilde kunne bidrage mere til at lokke en Mængde tydske Frivillige, gjennemdrukne af den tydske Friheds- og slesvigholsteenske Selvstændigheds-Ruus, til Hjælp for Oprorerne, end naar disse i Opstandens første Dieblik begunstigedes ved et eller andet Vaabenheld, var der derimod langt større Grund til at haabe, at Sagen vilde kunne blive hurtigen afgjort som et reent indre Anliggende, naar en tilstrækkelig Troppemagt oieblikkeligen undertvang enhversomhelst Demonstration, der kunde have en oprorsk Characteer. Efter en Samtale, jeg engang havde med Geheimeraad Stemann om denne Sag, og hvor jeg havde udtalt mine levende Bekymringer for, at jeg imod Statsraadets Pluralitets Anskuelser ikke vilde være istand til at trænge igjennem med min Mening, forinden det blev for sildigt, modtog jeg kort efter et Brev fra ham, hvoraf ogsaa hans Anskuelser om Sagen træde frem. Det lød saaledes:

„Den Maade, hvorpaa Sagen angaaende Contingentets oieblikkelige Formering skal være betænkt at afgjøres, er efter min Overbeviisning saa høist fordærvelig for den danske Stats Interesser, at hver retsindig, Kongen tro hengiven, ærlig dansk Mand bør gjøre Alt, hvad der staaer i hans Magt for at give den en for Danmarks Vel heldigere Vending. Jeg vilde derfor ønske, at Deres Excellence kunde formaae Hans Majestæt til, forinden videre om denne Sag forhandles, at sende Oberst Scholler eller Deres Exc. selv

til mig for at erfare og til Hs. Majestæt at referere mine Indvendinger og Bemærkninger. — Sagen er et Livs-Spørgsmaal for Danmark og vil, afgjort paa den paatænkte Maade, snart her virke den dybeste Forbittrelse mod Raadgiverne. Hvilken fornuftig Mand kan dog falde paa at reise en Armee til sin erklærede Fjendes Idrætters Fremme!

Gjør, min kjære Excellence, af disse Linier ethvert Brug, som De finder, der kan gavne Danmarks Sag.

hengivenest

Stemann.

Geh.-Statsminister
Bardenfleth."

Denne Skrivelse er udateret, men, om jeg ikke feiler, er den fra en af de første Dage i Marts. Alle mine Bestræbelser i denne Sag førte dog ikke til videre, end at der strax indkaldtes et saa stort Antal af de i Hertugdømmerne garnisonerende og recrutterede Troppeafdelingers Permitterede, at Forbundscontingentet, hvis jeg mindes ret 3500 Mand, blev fuldtalligt, men at der til samme Tid udgik de fornødne Ordrer til alle Vedkommende i Kongeriget til at have Alt parat til en øieblikkelig Indkaldelse af alt i Kongeriget disponibelt Mandskab. Skjøndt denne sidste Foranstaltning vistnok ikke har været uden stor Betydning og gavnlige Følger, idet det snart derefter oprettede Krigsministerium efter Oprørets Udbrud forefandt alle Forberedelser fuldfærdige til en øieblikkelig Sammenkaldelse af den Troppemagt, der sendtes mod Insurgenterne og tilbageslog dem ved Bau, er det nu ikke til at oversee, om ikke Sagerne vilde have faaet en ganske anden Vending,

dersom man i rette Tid, overeensstemmende med mine indtrængende Raad, havde kastet et tilstrækkeligt stærkt dansk Troppecorps til Rendsborg for at forebygge denne Fæstnings Overrumpling.

Den af den danske Regjering hidtil fulgte, medierende, frygtsomme Politiks Tid maatte, saaledes som Forholdene i Hertugdømmerne hurtigen havde udviklet sig, nu være forbi; ikkun en bestemt og kraftig Optræden vilde, derom var jeg overbeviist, være istand til at forebygge eller eventuelt undertrykke de oprørske Bevægelser, hvis nære Udbrud hver Dag forkyndtes med større og større Sikkerhed. Men dertil kom, at hele Stillingen i Tydskland havde antaget en saadan Characteer, at det, saalænge ikke en væsentlig Forandring deri indtraadte, forekom mig at være umuligt at gjennemføre den hele hidtil fulgte Plan for Monarchiets Forening under een constitutionel Forfatning. Kongen af Preussen tilligemed flere tydske Fyrster havde alt tidligere indbudt samtlige Forbundsmedlemmer til at sende Gesandter til en Conference i Dresden for at enes om de Forholdsregler, der vilde være at tage i Anledning af den fra Frankrig muligen truende Fare og den i selve Tydskland overalt gjærende Utilfredshed og de reiste Forlangender om en for hele Tydskland fælleds liberal Forfatning. Det havde været min Anskuelse, at der ingen Anledning var for den danske Konge til at sende en Gesandt for Holsteen-Lauenborg til denne Conference; Baron Pechlin fra Frankfurt var imidlertid dog sendt derhen og havde, rigtignok meget uforsigtigt, udtalt sin Erkjendelse af Nødvendigheden af det tydske Forbunds Reorganisation. Efter at Kongen af Preussen i sit Patent af 14de Marts havde udtalt, at Conferencens Øiemed var „en virkelig Regeneration af det

tydske Forbund, saa at det tydske Folk derved kunde blive i Sandhed forenet, styrket ved frie Institutioner", opstod der nu her Spørgsmaal om at give Baron Pechlin nærmere Instruction for hans Forhold ved Conferencen. Det af Udenrigsministeren udarbeidede Udkast til Instructionen gik ud paa, at Gesandten skulde sætte sig til Formaal at erindre om de første Betingelser for det tydske Forbunds Stiftelse, at advare imod Fravigelser fra det monarchiske Princips lovmæssige Grundvold, der krævede Kongens ubetingede og bindende Samtykke til enhver Forholdsregel, der maatte findes nødvendig til at opretholde den nu truede Orden, og at protestere mod Tilstedeligheden af de saakaldte folkelige og liberale Ideer, navnlig mod Oprettelsen af et tydsk Parlament. I det skriftlige Votum, som jeg under 20de Marts afgav om denne Sag, udtalte jeg som min Anskuelse, at Instructionen burde indskrænkes til at gaae ud paa at tilsige Conferencen, at Kongen for Holsteens Vedkommende vilde opfylde enhver ham som Forbundsfyrste paahvilende Forpligtelse, saalænge Forbundsraadets Grundlovsbestemmelser opretholdtes uforandrede. Forsaavidt Forandring deri tilsigtedes, maatte Gesandten gjøre de alvorligste Forestillinger med Hensyn til, at Indstiftelsen af en tydsk Folkerepræsentation, hvori Holsteen-Lauenborg inddroges, vilde lægge uoverstigelige Hindringer iveien for Iværksættelsen af den af Kongen lagte Plan til Indførelsen af en repræsentativ Forfatning for det danske Monarchie. Kongen var derfor ikke istand til at give Gesandten Bemyndigelse til at indvilge i deslige Foranstaltninger, men de i saa Henseende fremkommende Propositioner maatte tages ad referendum. Derhos maatte Gesandten udtrykkeligen insistere paa, at det aldrig kunde

forventes, at de Bestemmelser, der i saa Henseende vedtoges for det tydske Forbund, skulde faae nogensomhelst Indflydelse paa Hertugdommet Slesvig.

Ved den Motivering, som jeg afgav til dette Votum, udviklede jeg nærmere, hvorfor jeg ansaae det umuligt, at Gesandten skulde være istand til at opnaae, at Forbundets Grundlovsbestemmelser opretholdtes uforandrede, hvorledes der ingen Mulighed var for at holde Holsteen og Lauenborg frie for at deeltage i den tilsigtede almindelige tydske Folkerepræsentation, at det under disse Omstændigheder nødvendigviis maatte blive Kongens Formaal at forhindre, at Hertugdommet Slesvig inddroges derunder som Følge af de mange Bestræbelser, der vare skete og fremdeles vilde skee i denne Retning, samt at en absolut Vægring ved for Holsteen=Lauenborgs Vedkommende at deeltage i den tydske Folkerepræsentation vilde kunne føre til en Krig med Forbundet, hvis Resultat netop kunde blive, hvad man vilde forhindre, nemlig ogsaa Slesvigs Inddragelse under Forbundet. Vel kunde Kongen efter min Formening ikke forlade den hidtidige Basis for en ved en fælleds Rigsforfatning samlet dansk Stat, forinden den ydre paatvingende Anledning viste sig; men jeg antog, at denne vilde indtræde meget snart; ja man kunde endog ikke vide, hvad de nærmest forestaaende Dage i saa Henseende vilde medføre. En kort Tid var det derfor endnu muligt at see Begivenhederne an, før Kongen ved Conferencen udtalte sig i en bestemt Retning; man kunde ellers, naar man efter Instructionsudkastets Indhold saa kraftigen støttede et Maal, der var umuligt at opnaae, og som alt var forladt af de fleste Forbundsfyrster, gjøre det dobbelt vanskeligt senere, hvis en tydsk constitutionel Forfatning kom istand, at komme ind

paa den i saa Fald eneste Udvei, Holsteen-Lauenborgs Udsondring fra den danske Fælledsforfatning og blotte Forbindelse som en Unionsstat med Kongens øvrige Lande.

Ved nu efter adskillige Aars Forløb at gjennemlæse det saaledes af mig afgivne Votum finder jeg vel at have skuffet mig med Hensyn til Varigheden af de tydsk-nationale Forfatnings-Bestræbelser; de Erfaringer, der ligge imellem, lede mig til at troe, at hele Tydskland aldrig vil blive forenet under en constitutionel Statsform, at fortsatte democratiske Bestræbelser i den Retning (og det er vel ikke umuligt, at disse en anden Gang igjen ville fremkomme med en de bestaaende Statsforhold overvældende Kraft) i alt Fald ville føre til en Adsplittelse, under hvilken det for disse Bestræbelser heldigste, men for det danske Monarchies Sammenhold uheldigste Resultat kun vil blive en parlamentarisk Sammenslutning af den større Deel af Nordtydskland. Men det var ikke heller paa Varigheden af en constitutionel Forfatning for Tydskland, at det i Marts 1848 kom an; Spørgsmaalet var dengang kun, om en tydsk parlamentarisk Repræsentation vilde kunne komme istand, om den saaledes omordnede Forbundsmagt vilde finde sig i, at Forbundslandene Holsteen og Lauenborg holdtes udenfor denne Omorganisation, om ikke en standhaftig og bestemt Vægring imod at lade disse Lande tiltræde den nye Organisation vilde give Tydskland i alt Fald et velkomment Paaskud til med Magt at gjennemføre dets Fordring, og om ikke, naar et saadant Sammenstød først var foranlediget, en høi Grad af Sandsynlighed talte for, at ogsaa Slesvig vilde blive anseet som en passende Priis for den Kraftanstrengelse, der maatte være gjort for at overvinde Danmarks halsstarrige Modstræben mod Holsteen-

Lauenborgs Tilslutning til det omordnede Forbund. Var det først givet, at en tydsk Folkerepræsentation kom istand, da var det tillige aldeles utvivlsomt, at de tydske Regjeringer, navnlig Preussen, vilde benytte endogsaa den svageste Skingrund til at bortlede Folkeherredømmets farlige Strøm derhen, hvor det kunde skaffe sig Luft udadtil, og i saa Henseende laa ingen Udvei nærmere, end at føre Strømmen imod det forhadte Danmark. Af dobbelt Vigtighed var det derfor, at Danmark ved Planerne for Monarchiets Organisation holdt sig udelukkende indenfor det Gebeet, hvor det tydske Forbund efter alle de bestaaende Retsforhold var ubeføiet til at fremsætte nogensomhelst Paastand, og at de danske Landsdeles Forbindelse med Forbundslandene Holsteen og Lauenborg lempedes paa den Maade, som den tydske Forbundsforfatning vilde tilstede det. Vel var det ikke umuligt, ja end ikke usandsynligt, at den ny opfundne slesvigholsteenske Theori om Slesvigs uadskillelige Forbindelse med Holsteen alligevel vilde give et tilstrækkeligt Paaskud til at føre den kamplystne tydske Ungdom over Elben, ja maaskee over Eideren, selv om den danske Regjering indrømmede Holsteen-Lauenborg fri Raadighed til at slutte sig til den tydsk-nationale Udvikling; men naar en Krig i saa Tilfælde var uundgaaelig, vilde Udsigterne til et for Danmark taaleligt Udfald dog aldeles uomtvisteligen blive langt bedre, naar Danmarks Formaal saavel af hele Indlandet som af Udlandet udenfor Tydskland erkjendtes at være ikke alene nødvendigt til dets Selvopholdelse, men ogsaa utvivlsomt overeensstemmende med dets gode, klare Ret.

Baade før og senere har jeg altid været og er endnu stedse af den Overbeviisning, at naar der er Tale om Indførelsen af en constitutionel Forfatning i Danmark, bør

denne søges afpasset for det hele danske Monarchie, om end Forfatningen derved væsentligen bliver af en anden Character, end den, man efter de særlige danske Forhold kunde ønske gjældende i Kongeriget alene. At lade Holsteen-Lauenborg faae sin egen Forfatning under en Personalunion med Danmark-Slesvig, hvilket er Formaalet for den moderate dansk-nationale Politik — thi den egentlige reent nationale Politik vilde helst ganske undvære enhversomhelst Forbindelse med Holsteen — anseer jeg som et farligt Vovestykke, hvortil man ikke skal gribe, før Nødvendigheden tvinger. Faren ligger deri, at Personalunionen ikke giver tilstrækkelig Garanti for, at den Tiltrækningskraft, som Tydskland og navnlig Preussen under saadanne Forhold vil udøve over disse Forbundslande, i Tidens Længde kan modstaaes. Man tænke sig saaledes Forholdet mellem Danmark-Slesvig og Holsteen-Lauenborg ordnet omtrent paa samme Fod som Forholdet mellem Sverrig og Norge, hvilket sidste endda ikke er nogen aldeles reen Personalunion, eftersom der t. Ex. med Hensyn til Diplomatiet ogsaa bestaaer et vist Realitetsfælledsskab. Man tænke sig det dog vistnok ikke aldeles umulige Tilfælde, at Forholdene i Europa udviklede en Krig mellem Rusland og Preussen paa den ene, Frankrig, England og Sverrig paa den anden Side. Holsteen-Lauenborgs Contingent vilde da efter al Sandsynlighed, ifølge Preussens Indflydelse paa Forbundsdagen, blive nødsaget til at marschere under tydsk Fane; Kongen af Danmark vilde længst muligt holde sig neutral, men vilde ved Begivenhedernes Magt dog ogsaa let kunne komme til at tage effectiv Deel i Krigen og være saagodtsom tvungen til at stille sig paa Vestmagternes Side. Troer man, at Personalunionen vilde overleve en saadan Eventualitet?

Og skulde Preussen i Tidernes Løb finde en gunstig Leilighed til at erhverve Holsteen og dermed den bedste østersøiske Krigshavn ved Kiel, da kan man være forvisset om, at den preussisk-østersøiske Marine snart vilde udvikle sig til en saadan Styrke, at Danmarks Selvstændighed, der væsentligen er knyttet til dets maritime Overvægt over Preussen, vil være udsat for idelig Fare; det formindskede Monarchie vil i alt Fald blive nødsaget til at tilveiebringe en betydeligen forøget Søstyrke, der, for at være tilstrækkelig, let kunde komme til at overstige Finantsernes Evner. Bagved denne Tanke ligger derfor tillige Ønsket om en Forening af de tre nordiske Riger, hvorved man haaber at tilveiebringe fornøden Modstandskraft mod Nordtydskland fra Danmarks Side og mod Rusland fra Sverrigs Side. Men nagtet jeg erkjender, at naar Danmark ikke længere kunde beholde Holsteen, der da neppe var anden Udvei tilbage, end at søge en Forening af de tre scandinaviske Riger, saa troer jeg dog derved Danmark-Slesvigs Sammenhæng og Udelelighed langtfra at være betrygget i Tidens Længde. Norge-Sverrig have i Forhold til deres udstrakte Grændser og den Forsvarsbyrde, som Naboskabet til den russiske Colos paalægger dem, ikke saa store militaire og finantsielle Ressourcer, at de vilde kunne afgive en betydelig Hjælp til vedvarende Sikkerhed for Eidergrændsens Forsvar. Skulde uforudseelige politiske Combinationer medføre en langvarig Kamp om Danmarks Fastlandsgrændse, ligger den Sandsynlighed ikke saa fjernt, at Norge-Sverrig vilde troe sig bedst tjente med Besiddelsen alene af de danske Øer og overlade den jydske Halvø til sin Skjæbne. Jeg vil haabe og inderligen ønske, at vort Fædreland aldrig skal blive underkastet en saadan Skjæbne, jeg vil haabe, at

den skjønne Øgruppe, der skiller Østersøen fra Kattegat, aldrig skal følge efter Skaane, Halland og Bleking, medens den cimbriske Halvø paa Ruinerne af Kongeriget Danmark danner et halv- eller heeltydsk Fyrstendømme fra Elben til Skagen; men at den scandinaviske Idee bærer en nær Fare herfor i sit Skjød, det anseer jeg for utvivlsomt.

Det er derfor, at jeg, med den Fare for Øie, der paa den ene Side truer Danmark fra slesvigholsteensk Side — Gjennemførelsen af den slesvigholsteenske Tanke er efter min Mening saagodtsom en umiddelbar Opløsning af den danske Stat — og paa den anden Side fra scandinavisk Side, anseer Forfatningsværket i Danmark hovedsageligen at maatte være lagt an paa, at det tjener til at sammenholde Monarchiets forskjellige Bestanddele. Kan en udstrakt Frihed ikke bestaae med dette Formaal, saa maa man hjælpe sig med en indskrænket Frihed; dersom ogsaa en constitutionel Regjeringsform, der ved Siden af at indrømme de enkelte Landsdele et temmelig udstrakt Spillerum til Udviklingen af de reent særlige Anliggender, dog tillige for alle Fælleds-anliggender tilveiebringer et tilstrækkelig kraftigt Sammen-holdselement, viser sig umulig, da vil ingen anden Regje-ringsform end den absolut monarchiske være skikket for det danske Monarchi. Ligesom man ikke danner Mennesker efter færdigtsyede Klæder, men syer Klæderne til at passe efter Menneskets engang bestaaende Legeme, saaledes maa ogsaa Regjeringsformen afpasses efter de Stater, der skulle regjeres, og ikke Staterne efter Regjeringsformen. Jeg skal dog tilføie, at naar jeg har omtalt den større eller mindre Frihed i et Land som synonym med Forfatningens mere eller mindre udviklede, constitutionelt democratiske Characteer, da holder jeg mig til den Talebrug, der er meest gængse

og maaskee begrundet i de almindeligt gjældende, men vistnok ikke lidet urigtige Anskuelser. En stor Frihed kan trives under en absolut monarchisk Regjeringsform; et stort Despoti kan udoves af den mest democratiske Regjering. Den absolute Monarch, der retteligen fatter sin Opgave, behover ikke at stotte sit Regimente hverken til en Landets Velstand fortærende Luxus, en uforholdsmæssig Militairstyrke eller en i Undersaatternes borgerlige Samqvem ideligen indgribende Politimagt; han kan opretholde Regjeringens Kraft i Indlandet ved Siden af en stor Communalfrihed, Nærings- og Handelsfrihed, kort en udstrakt Frihed i alle saadanne borgerlige Forhold, hvor Indskrænkning væsentligst falder Undersaatterne til Byrde; og til at hævde Statens Anseelse ligeoverfor Udlandet vil der for den absolute Konge efter Sagernes Natur ikke udfordres et storre militairt og diplomatisk Apparat end for den endog mest indskrænkede constitutionelle Regent.

Men naar jeg altsaa forst og fornemmeligen forlanger af en Forfatning, at den skal være afpasset efter hele Riget, hvorledes kunde jeg da i Marts 1848 raade til at forlade den constitutionelle Heelstatspolitik, som under 28de Januar 1848 var kundgjort at være Regjeringens Formaal, og stotte den Frontforandring, Regjeringen foretog ved at indromme Holsteen en særlig Forfatning, altsaa en Eiderpolitik, der har den scandinaviske Tanke i Baggrunden? Jeg svarer dertil, at naar en Mand holder et skarpt Sværd oploftet over mit Hoved og truer med i næste Oieblik at afhugge dette, saa soger jeg at give hans Hug en anden Retning, selv om jeg derved udsætter mig for, at han afhugger mig en Arm eller et Been, ikke fordi jeg i og for sig tragter efter at blive saaledes lemlæstet, men fordi jeg dog altid

har det Haab, at et saadant Hug bliver mindre ulægeligt, og jeg i alt Fald foreløbigen redder min Existents. Vore Statsmænd af den ældre Skole, der tilligemed mig ansaae Monarchiets udeelte Sammenhold som den sikkreste Betryggelse for dets vedvarende Existents, havde i den Tro, at Sammenholdet derved befæstedes, ikke taget i Betænkning at indrømme en altid nøiere Forening af Hertugdømmerne i administrativ og judiciel Henseende og forudsaae ikke, at hvis Begivenhedernes Udvikling i Europa maatte medføre Nødvendigheden af, at constitutionelle Statsformer indførtes hos os, da maatte der af hiin Forening uundgaaelig opstaae Fordringer om Hertugdømmernes Forbindelse ogsaa i constitutionel Henseende, og at Indrømmelsen af saadanne Fordringer vilde bevirke en politisk Tvedeling af Monarchiet, der saagodtsom umiddelbart indeholdt dettes Opløsning. Faren herfor laa nu forhaanden. Under sædvanlige Forhold vilde der have været tre Udveie til at bekæmpe denne Fare: enten kunde de constitutionelle Bestræbelser i hele Monarchiet tilbagetrænges; eller man maatte strengt opretholde Grundsætningen om ikke at tilstede nogensomhelst egentlig constitutionel Samfundsordning (med besluttende Medvirkning for Repræsentationerne), undtagen forsaavidt en saadan Ordning kunde finde Anvendelse for hele Monarchiet med een samlet Repræsentation; eller endelig kunde man tilstede Holsteen-Lauenborg at deeltage i Tydsklands constitutionelle Omdannelse og derimod forbeholde en særstilt Ordning af Forholdene i Danmark og Slesvig. Om det første Alternativ kunde der ikke være Spørgsmaal, saaledes som Sagerne i Marts 1848 stode baade i Danmark, hvor et høitideligt Tilsagn var givet Undersaatterne om Indførelsen af en Forfatning, og i hele Europa, hvor den

større Deel af Thronerne rystedes ved Undersaatternes Raab om democratiske Forfatninger. Man havde altsaa kun Valget mellem de to sidste Alternativer. Af disse var det første aabenbart det consequenteste, men hvorvidt det var muligt at gjennemføre, og hvorvidt et Forsøg paa at gjennemføre det ikke kunde udsætte Monarchiets Existents for endnu større Farer end Valget af det tredie Alternativ, det var Spørgsmaal, hvis Afgjørelse maatte beroe paa Opfattelsen af de øieblikkeligt bestaaende Forhold.

Jeg har ovenfor anført, hvorledes jeg i Bedømmelsen af disse Forhold afveg fra mine Colleger, og hvorfor jeg, da Oprøret i Hertugdømmerne, støttet af Tydskland, truede med at forskaffe den statsopløsende slesvigholsteenske Tanke Overhaand, ikke skræmmedes tilbage fra at søge Redning der, hvor den ene syntes mig mulig, i Eiderpolitiken. Men deraf følger ikke, at jeg, naar hiin nærliggende Fare var overvunden, naar den tydske constitutionelle Eenhed havde viist sig at være en uigjennemførlig Chimaire, ikke skulde vende tilbage til Heelstatstanken. I et saa lille Land som Danmark, der efter sin geographiske Beliggenhed, sin med Beboere af forskjellig Nationalitet og efter sine eiendommelige dynastiske og internationale Forhold er udsat for forskjelligartede Farer, vil ingen Statsmand blindt kunne forfølge eet Formaal uden Hensyn til Forholdenes Udvikling ogsaa udenfor Landet, uden at han derved udsætter Staten for Onder, som ville være langt større end de Goder, der kunne flyde af hans Formaals Opnaaelse. Ligeoverfor hine Statsmænd af den ældre Skole, der med stor Urette kaldtes slesvigholsteenske, men som ikke saae Farerne ved Slesvigs og Holsteens administrative Sammenknytning, stode de national-eiderdanske Politikere, der ved

Holsteen-Lauenborgs Udskillelse i constitutionel Henseende fra det øvrige danske Monarchie haabede at befrie dette fra det Tryk, som Tydskland udøvede paa Danmarks indre Forhold. At troe Danmark sikkret mod et saadant Tryk, endog om Holsteen-Lauenborg var aldeles udskilt fra Monarchiet, er efter min Formening en stor Feiltagelse. Den mægtigere Nabo vil altid finde tilstrækkelige Grunde og Paaskud til at beskytte de til dens egen Nationalitet henhørende Beboere i det svagere Naboland. Saalænge Slesvig med dets deelvise tydske Befolkning ligger umiddelbart op til Tydskland, vil dette ikke aflade med sine Bestræbelser for at gjøre sig til Herre der; opnaaer Tydskland nogensinde at incorporere en Deel af Slesvig, vil det sandelig ikke vare længe, inden den tydske Udvidelseslyst vil udstrække Haanden efter den øvrige Deel, og dernæst efter Nørrejylland. Danmark vil ifølge sine eiendommelige Forhold til evig Tid blive nødsaget til af og til at kæmpe for sin Existents, hvad enten Grændsen ligger ved Elben, ved Eideren eller ved Kongeaaen, kun med den Forskjel, at enhver Grændse norden for Elben i Tidens Længde gjør Forsvaret vanskeligere. Eiderpolitiken kan, anvendt i rette Tid, befrie os fra Slesvigholsteinismen; anvendt i urette Tid og uden tilbørligt Hensyn til den hele europæiske Situation, vil den, i Forbindelse med Scandinavismen, mod hvilken den altid tenderer, kunne medføre det danske Monarchies Deling og Udslettelse af Staternes Række.

Jeg vender tilbage til Tildragelserne i hine skæbnesvangre, for vort Fædrelands Fremtid saa vigtige Dage, hvor Forholdene medførte, at jeg kom til at øve en ikke ringe Indflydelse paa Begivenhedernes Gang, skjøndt denne Indflydelse vel ligesaa ofte har været overvurderet som

miskjendt. Den 20de Marts indløb til Kjøbenhavn Efterretningen om den i Rendsborg den 18de s. M. afholdte Forsamling af de Stænderdeputerede baade fra Holsteen og fra Slesvig — med Undtagelse af nogle faa nordslesvigske — i hvilken Forsamling det var blevet besluttet at sende en Deputation til Kongen med visse Fordringer, blandt Andet om begge Stænderforsamlingers forenede Sammenkaldelse til Raadslagning om en fælleds slesvig-holsteensk Forfatning, om Slesvigs Optagelse i det tydske Forbund, om Kammerherre Scheels Afskedigelse som Regjeringspræsident o. s. v. Det var vitterligt, at et Afslag paa denne Deputations Fordringer vilde medføre Oprorets Udbrud i Hertugdømmerne under en selvvalgt Regjering. Denne var saagodtsom udpeget, idet man i hiin Forsamling tillige havde overdraget Grev Reventlow-Preetz, Beseler og Bargum atter at sammenkalde en lignende Fællедsforsamling af begge Hertugdømmers Stænderdeputerede, saasnart Saadant fandtes nødvendigt. Naar man erindrer, at Stænderforsamlingerne end ikke hver for sig kunde lovmæssigen sammentræde uden at være indkaldte af Kongen, og at begge Stænderforsamlinger allerede tidligere havde stillet uopfyldte Andragender om Forening, saa var man vistnok aldeles berettiget til at antage, at der i denne Fremgangsmaade af Stænderforsamlingerne og i de i den fælleds Forsamling tagne Beslutninger indeholdtes en aaben Erklæring om, at Hertugdømmerne, naar de stillede Fordringer ikke bleve opfyldte, vilde tiltrodse sig samme, eller med et andet Ord, en Oprorserklæring. Dersom man kunde have havt mindste Tvivl herom, vilde denne være fuldstændigen bortfalden ved det fra Prindsen af Augustenborg den 22de Marts om Morgenen indløbne Brev til Kongen,

hvori han indtrængende advarede Kongen mod længere at modsætte sig Hertugdommernes Fordringer — der af ham angaves omtrent paa samme Maade, som de i Rendsborg vedtagne — og foreslog en provisorisk Regjering af de tre ovennævnte Mænd i Forbindelse med ham selv som Statholder og commanderende General. Kun naar disse Fordringer bleve opfyldte til den 24de, vilde han indestaae for Rolighedens Opretholdelse. Da Prindsen skrev dette Brev, hvori han saa at sige forudsiger Oprørets Udbrud til den 24de Marts, kunde han naturligviis ikke endnu være underrettet om eller forudsee, hvad der tildrog sig i Kjøbenhavn den 20de s. M.

Oprøret var altsaa nu uundgaaeligt; thi der kunde under ingen Omstændigheder være nogen Tvivl om, at Deputationen, der ventedes til Kjøbenhavn den 22de, vilde blive afviist, men om Maaden, hvorpaa Afviisningen burde skee, derom dreiede sig det Spørgsmaal, der forekom mig at kunne faae en afgjørende Indflydelse paa Danmarks Fremtid. Fastholdt man i Svaret til Deputationen den samme Tanke, der gjorde sig gjældende i Instructions-udkastet til Baron Pechlin, forbød Kongen Holsteen-Lauenborgerne at deeltage i den tydske Forbundsforfatning, der nu allevegne stærkt forberededes, da vilde efter min Formening det sidste Fodfæste, som Kongen havde tilbage for under de da bestaaende europæiske Forhold at forskaffe Danmarks Sag Erkjendelse som lovlig, være bortkastet. Ved tvertimod at samtykke deri kunde man endnu haabe at afvende de tydske Regjeringers Bistand til Oprøret; selv om dette ikke lykkedes, vilde efter min ovenudviklede Formening den danske Sags Stilling i saa Fald være ulige bedre baade i Indlandet og i Udlandet, end naar Regje-

ringen vedblivende havde stillet sig et under de daværende Forhold uopnaaeligt Formaal, der stod i directe Strid med hele det tydske Folks og de fleste tydske Regjeringers Fordringer. Jeg var overbeviist om, at Kongen personlig vilde være mest tilboielig til at gaae den af mig betegnede Vei: jeg haabede, at Grev A. W. Moltke ogsaa vilde finde denne mest overeensstemmende med Statens Tarv, og jeg var ikke ganske uden Haab om, at ikke heller Grev Carl Moltke vilde unddrage Kongen, naar han besluttede sig til at gaae denne Vei, sin Tjeneste, der under disse farefulde Omstændigheder vilde være saa meget mere værdifuld, som Ingen kunde sættes ved Siden af ham i Energi og Kjendskab til Forholdene i Hertugdommerne. At Geheimeraad Stemann endnu altid var sengeliggende med lidet Haab om nogensinde atter at kunne tage personlig Deel i Statssagernes Forhandling, maatte jeg ogsaa her ansee som en stor Ulykke, men at Grev Reventlow-Criminil og Geheimeraad Orsted, i hvor hoit jeg end havde lært at skatte disse Mænds skarpe Forstand, Retsind og ædle Sindelag, skulde være at formaae til at gaae ind paa en Politik, der stod i Strid med de af dem hidtil forsvarede Anskuelser, var aldeles usandsynligt. Jeg maatte overhovedet nære Tvivl om, at disse to Mænd, hvor udmærkede Tjenester de end havde viist Kongen og Staten under fredelige Forhold, vilde være skikkede til at sidde i Kongens Raad og forestaae vigtige Regjeringsbrancher under et Sammenstod mellem den danske og den tydske Nationalitet under de overordentlige Forhold, der nu truede Riget, og hvor enhver Betænkelighed, enhver Vaklen kunde medfore de storste Ulykker.

Uagtet jeg ellers uden Undtagelse strengt havde iagttaget den Regel ikke at benytte mit personlige Kjendskab og

min Adgang til Kongen for at influere paa hans Mening eller for udenfor Statsraadsforhandlingerne at drøfte Statsanliggenderne med ham, troede jeg dog under de da bestaaende overordentlige Forhold at skylde ham at bidrage, hvad jeg formaaede, til at gjøre ham Stillingen klar, for at han i de faa Dage, der stode tilbage, forinden den forventede slesvigholsteenske Deputation skulde have Svar, kunde have Tid til først selv modent at overveie Sagen, derefter lade den forhandle i Statsraadets ordentlige Møde den 22de Marts og saa tage sin endelige Beslutning derom. Desværre blev Sagen fremskyndet paa en af mig uforudseet Maade. Det er bekjendt nok, hvorledes den stærke Spænding, som Begivenhederne i Holsteen frembragte i Kjøbenhavn, gav Anledning til, at der i Casino efter Indbydelse af Etatsraad Hvidt og andre blandt Kjøbenhavns Beboere indflydelsesrige Mænd afholdtes adskillige meget talrigt besøgte Møder. En saadan Forsamling var berammet til Onsdagen den 22de Marts; paa Grund af de i Løbet af den 20de indløbne Efterretninger fra Holsteen, navnlig om Mødet i Rendsborg den 18de, sammenkaldtes den alt denne Dags Aften. Her bekjendtgjordes det, at Kjøbenhavns Borgerrepræsentation havde besluttet den næste Dags Middag at begive sig til Kongen med en Adresse, hvori der androges om Ministrenes Afskedigelse, og hele Forsamlingen i Casino vedtog da at ville møde ved Raadhuset for at ledsage Borgerrepræsentationen til Slottet. Uagtet jeg paa Grund af et stærkt legemligt Ildebefindende, som vistnok var foranlediget ved de foregaaende Dages Bekymringer og aandelige Anstrengelser, havde havt til Hensigt først den næste Morgen at søge Adgang til Kongen, besluttede jeg mig, saasnart jeg havde faaet Underretning om, hvad der

var foregaaet paa Casinomødet, til at søge Kongen for i alt Fald at forvisse mig om, at han var bekjendt med det Passerede og forberedt paa, hvorledes han vilde forholde sig ligeoverfor Borgerrepræsentationen. Ved min Ankomst til Slottet seent Mandag Aften den 20de lod Kongen mig strax komme ind til sig, og idet han iøvrigt alt forud var underrettet om, hvad der var foregaaet, raadførte han sig med mig om, hvorledes han havde at forholde sig. Jeg udtalte min Mening aabent for ham, overeensstemmende med de Anskuelser, hvoraf jeg var gjennemtrængt, og som jeg ovenfor har udviklet; iøvrigt raadede jeg ham til at sammenkalde Statsraadet til den næste Morgen, Tirsdag, for at der efter fælleds Overveielse og Drøftelse af den hele Stilling kunde tages en Beslutning, forinden denne paavirkedes af eller i alt Fald fik Skin af at paavirkes af Borgerrepræsentationens Adresse.

Ligesom de øvrige forhaandenværende Omstændigheder og navnlig den forventede Deputations forestaaende Ankomst syntes at gjøre et saadant extraordinært Statsraadsmøde uundgaaeligt, maatte jeg ogsaa af den Grund ønske dette Statsraadsmøde afholdt forinden Borgerrepræsentanternes Ankomst, fordi jeg ifølge Kongens sædvanlige Forhold og hyppigen meget uforsigtige Udtalelser ligeoverfor Deputationer maatte nære den meest grundede Frygt for, at han paa en eller anden uforudseelig Maade skulde udtale sig saaledes til Borgerrepræsentationen, at de personlige Spørgsmaal, der først burde behandles i Statsraadet, bleve afskaarne fra her at finde deres frie Afgjørelse. Iøvrigt var Kongen aldeles enig med mig i den Anskuelse, at det, saaledes som Sagerne nu stode, vilde være umuligt at fastholde en Ordning af Heelstaten paa den under 28de Januar 1848

kundgjorte Maade, og at Forviklingerne med Tydskland muligen kunde formindskes og Modstanden mod Oproret i alt Fald betydeligen styrkes ved at samtykke i, at Holsteen-Lauenborg deeltog i den tydske national-politiske Udvikling. De Folger, en saadan Forandring i den hidtil fulgte Politik vilde kunne medføre i Henseende til Statsraadets Sammensætning, frygtede han ikke saa meget, idet han navnlig stolede paa, at forsaavidt Grev Carl Moltke ikke maatte være villig til at vedblive at bestyre det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellie, saa kunde Præsidiet heri da overtages af Etatsraad Francke, som han efter et Bekjendtskab, han havde gjort med denne under Opholdet i Franzensbad i Sommeren 1842, ansaae som sig personlig særdeles hengiven og i Besiddelse af udmærket Forretningsdygtighed. Til Forhandling med Statsraadets Medlemmer om Sagen forinden Statsraadets Mode fandt Kongen, at der ikke vilde være Tid, ligesom han ikke heller var tilboielig dertil.

Resultaterne af det den næste Morgen afholdte Statsraadsmode ere tilstrækkeligen bekjendte. Kun hos Grev A. W. Moltke yttrede sig ikke nogen afgjort Utilboielighed til at vedblive at staae Kongen bi med sine Raad uagtet den forandrede Politik, Kongen vilde slutte sig til. At denne Sindsstemning hos Grev A. W. Moltke ikke strax blev benyttet af Kongen til at sikkre sig denne i saa mange Henseender udmærkede Mands vedvarende Bistand, var vistnok det storste Misgreb, der ved denne Leilighed blev begaaet; og dette vilde neppe være skeet, dersom ikke hele Sagens Behandling var bleven fremskyndet og Kongens Sind i en vis Grad paavirket ved den nær forestaaende Demonstration fra Borgerrepræsentationens Side. Medens jeg saaledes ikke kan andet end i hoieste Grad beklage, at

Kjøbenhavns Befolkning og Borgerrepræsentanter paatoge sig at søge at indvirke directe paa Kongens Beslutninger i disse skjæbnesvangre Dage, og jeg efter det Nysberørte erkjender, at denne Demonstration ikke har været uden Indflydelse i en vis Retning, maa jeg paa den anden Side udtale det som min bestemte Formening, at Kongen i Realiteten med Hensyn til de Forholdsregler, han vilde tage ligeoverfor det saagodtsom allerede udbrudte Oprør, ikke i nogensomhelst Maade er bleven paavirket deraf. Hele det Æventyr om Kongens Ufrihed, hvormed Oprørerne søgte at besmykke deres Handlinger, og som i lang Tid gik igjennem alle tydske Referater om Sagernes Stilling, er et fuldkomment Hjernespind. Med stor Freidighed gik Kongen endnu dengang det truende Uveir imøde. Dersom iøvrigt Nogen maatte troe, hvad der er blevet nævnt, at Ærgjerrighed eller Lyst til at hæve mig paa mine Collegers Bekostning ved denne Leilighed har havt den mindste Indflydelse paa min Fremgangsmaade, da feiler han storligen: baade mit foregaaende og hele efterfølgende politiske Liv haaber jeg vil være tilstrækkelig Borgen for, at jeg kun handlede saaledes, som jeg holdt det for at ville være i Kongens og Fædrelandets Tarv. Med min Sjæls hele Styrke maatte jeg tvertimod søge at neddæmpe den indre Uro og Bekymring, hvormed jeg saae Kundens Opløsning og Begivenhedernes videre Gang imøde.*)

*) Det er ligeledes blevet paastaaet, at den store Folkedemonstration den 21de Marts var sat i Scene efter Aftale med min Fader (jfr. Breve fra Geheimeraad P. G. Bang til Provst With, Hist. Tidsskrift, 3die Række, 6te Bind, p. 119); hvor ugrundet denne Paastand er, og hvor lidet han sympathiserede med denne Bevægelse fremgaar klart af det her Nedskrevne. U. A.

Kort efterat hiint Statsraadsmøde var tilende, i hvilket samtlige øvrige Ministre indgave deres Demission, hvorefter Kongen anmodede mig om at foreslaae ham et nyt Ministerium, ankom Borgerrepræsentationen, ledsaget af Magistraten, til Slottet. I den Adresse, som Repræsentationens Formand, Etatsraad Hvidt, oplæste, fandtes Udtryk, der, hvis Kongen ikke forud havde taget sin Bestemmelse, vistnok havde fortjent en skarp Revselse og vilde have været skikkede til at tilveiebringe en Conflict mellem Regjeringen og Kjøbenhavns Befolkning. Ikke tilfreds med at udtale Folkets Mistillid til de fra Kongens Forgænger nedarvede Raadgivere, hvis Regjeringssystem skulde have undergravet enhver Tro paa, at de besade Indsigt og Kraft til at frelse Landet, ikke tilfreds med at forudsige, at Staten vilde opløses, dersom Kongen ikke uopholdeligen omgav Thronen med Mænd, der vare Opgavens Storhed voxne og kunde tilføre Regjeringen en energisk Villie og Nationens Bistand, anraabte Adressen Kongen om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp. Som Sagerne stode, var der nu vistnok ingen Anledning for Kongen til saa skarpt, som disse Yttringer fortjente, at tilbagevise saavel denne umotiverede Domfældelse af det af Kongen hidtil fulgte Regjeringssystem som den dertil knyttede Trudsel; imidlertid var det, som ogsaa Erfaringen kort efter skulde lære, meget uheldigt, at Kongen i sit Svar til Borgerrepræsentationen yttrede, at det glædede ham at kunne meddele, at han alt havde opfyldt det fremsatte Ønske. Forsaavidt dette er blevet forstaaet, som om Kongen havde følt nogen Glæde ved at skille sig ved sine hidtidige Raadgivere, troer jeg iøvrigt ogsaa, at der ligger en Misforstaaelse til Grund derfor. Uagtet Kongen var aldeles bestemt paa at ville forsøge det

Yderste for med Magt at modsætte sig de slesvigholsteenske statsopløsende Fordringer, og for at kunne gjøre dette med desto større Eftertryk var besluttet paa ikke at modsætte sig Holsteen-Lauenborgs Tilslutning til de gjærende tydske Eenheds-Ideer, saa holder jeg mig dog overbeviist om, at Kongen ikke har fremhyklet den Beklagelse, jeg personligen har hørt ham udtale over nu ved Sagernes Stilling at være nødsaget til at skilles fra sine Raadgivere. Om denne Følelses Oprigtighed havde jeg saa meget mindre Grund til at tvivle, som jeg selv, uagtet jeg flere Gange i de vigtigste Anliggender havde troet at maatte sætte mig i bestemt Modstrid med de Anskuelser, der gjorde sig gjældende hos Statsraadets Pluralitet, dog var dybt gjennemtrængt af Bekymring over den indtraadte Crisis, der maatte bringe mig ud af Forbindelse med de Mænd, hvis Humanitet, Fædrelandskjærlighed og Embedsdygtighed jeg uagtet de mellem os bestaaende Meningsforskjelligheder, ja maaskee netop paa Grund af disse, havde faaet saa rig Leilighed til at lære at kjende og paaskjønne.

Tiden var imidlertid kostbar. Et nyt Ministerium skulde dannes, de nødvendigste Forberedelser til at skaffe Regjeringens Beslutninger Eftertryk ligeoverfor den allerede organiserede Modstand maatte hurtigst muligt træffes. Der udfærdigedes Ordre til, at de Permitterede af Linien samt Infanteribataillonernes og Jægercorpsernes 5-Aars Mandskab uopholdeligen skulde møde ved Troppeafdelingerne. Ved Sammensætningen af det nye Statsraad maatte det blive uundgaaeligt at tage Hensyn til de Mænd, der af den almindelige Mening udpegedes som de dygtigste, paalideligste og meest energiske: de umaadelige Offre, som det var at forudsee, at den danske Nation maatte bringe, for at der

kunde levnes noget Haab om, at Staten skulde gaae seirrig ud af den truende Kamp om sin Existents, kunde ikke ventes ydede med fornøden Hurtighed og Beredvillighed, naar ikke hele Nationen var gjennemtrængt af Overbeviisningen om, at Landets Kraft anvendtes paa den hensigtsmæssigste Maade. Foruden med Grev Sponneck, som jeg formedelst hans skarpe Forstand, energiske Characteer og store Forretningsdygtighed ansaae som den, der maaskee bedst af Alle egnede sig til at indtage en fremragende Plads i Kongens Raad, troede jeg det tillige nødvendigt om dettes Sammensætning at conferere med daværende Magister Monrad, der ved sin Virksomhed som politisk Skribent og udmærkede Talegaver havde vidst at forskaffe sig en overveiende Indflydelse hos den store Majoritet af Befolkningen, ikke alene i Hovedstaden, men ogsaa i Provindserne. Ved disse to Mænds Bistand haabede jeg, der selv personlig ikke havde havt Leilighed til at blive bekjendt med de Mænd, som under de senere Aars politiske Bevægelser havde indtaget de forreste Pladser, at blive sat istand til at foreslaae Kongen en til hele Situationen passende Sammensætning af hans Statsraad, skjøndt jeg vel forudsaae, at Monrads Deelagtighed i Regjeringen vilde kunne føre denne hen mod en mere democratisk Retning ved Udviklingen af vore forfatningsmæssige Forhold, end jeg kunde ansee ønskelig.

Foruden Grev Sponneck og Monrad maatte endnu, som ovenberørt, Etatsraad Francke tages med paa Raad, da Kongen ønskede og ventede, at han vilde overtage Bestyrelsen af Hertugdømmernes Forretninger, saalænge det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellie, hvis Dage rigtignok syntes at være talte, endnu bestod. Efterat have meddeelt

Kongen min Hensigt at conferere med disse tre Mænd, hvilket han aldeles billigede, lod jeg dem endnu om Formiddagen den 21de anmode om at indfinde sig paa Slottet. I den Conference, jeg her havde med dem, hver for sig, udviklede jeg korteligen mine Anskuelser om Dieblikkets Situation og om den forandrede Politik, der ligeoverfor Hertugdømmerne vilde være at følge, idet Regjeringen formeentligen ikke længere burde modsætte sig Holsteens constitutionelle Tilslutning til Tydskland, af hvis Forfatnings eventuelle Beskaffenhed det altsaa vilde afhænge, hvorledes dette Hertugdømmes Forhold til Danmark for Fremtiden kunde blive organiseret, medens den paatænkte forfatningsmæssige Forbindelse mellem alle Landsdelene maatte indskrænkes til Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig. Imedens Regjeringen hidtil ved forskjellige Leiligheder havde, navnlig i administrativ og judiciel Henseende, tilstedet en Sammenknytning af Hertugdømmerne, hvorved disses Sammenhold styrkedes, og Forbindelsen med Kongeriget udsattes for Opløsning, maatte det i Fremtiden være Regjeringens Formaal at knytte Slesvig uadskilleligen fast til Danmark: var dette skeet, maatte man haabe, at ogsaa Holsteen, hvis Interesser i saa mange Henseender vare fælleds med Slesvigs, vilde søge en nærmere Forening med Danmark, end den nu attraaede.

Hverken fra Grev Sponneck eller Etatsraad Franckes Side yttredes nogen Betænkelighed imod denne Plan eller nogen Utilbøielighed til at indtræde i Regjeringen under disse forandrede Forhold. At Magister Monrad, hvem jeg ved denne Leilighed saae for første Gang*), Intet kunde

*) Det maa altsaa bero paa en Feiltagelse, naar der i Geheimeraad Bangs Breve (H. T., 3die R., 6te B., p. 121), saavelsom i Ge-

have at erindre imod den af Kongen bifaldte Forandring i Regjeringens Politik, var en Selvfølge. Derimod yttrede han kun liden Tilbøielighed til at indtræde i Statsraadet, idet han foretrak en Ansættelse som Medhjælper, Departementschef eller i en anden lignende Stilling hos en af Ministrene. Hans Tilbageholdenhed i denne Retning maatte jeg efter samtlige Omstændigheder ansee nærmest begrundet derpaa, at han, hvad han dog, saavidt jeg erindrer, ikke dengang ligefrem udtalte, kun ønskede at indtræde i Statsraadet, naar een eller flere af hans politiske Meningsfæller tillige erholdt Sæde i Kongens Raad. Dette kunde jeg imidlertid ikke ønske; hvorvidt Saadant maatte vise sig nødvendigt, vilde være afhængigt af de yderligere Forhandlingers Gang.

Resultatet af de saaledes stedfundne foreløbige Samtaler med disse tre Mænd gav mig godt Haab om, at det vilde lykkes mig at enes med dem om den yderligere Sammensætning af Statsraadet og om de vigtige Forholdsregler, der alt skulde iværksættes i den allernærmeste Fremtid. For i Fællesskab at træffe den fornødne Aftale herom anmodede jeg dem samtligen om at mødes hos mig samme Dags Eftermiddag. Ved dette Mødes Begyndelse var Etatsraad Francke endnu aldeles enig med os Andre om den Politik, den danske Regjering havde at følge. Det var

heimeraad M. Rosenørns „Løsrevne Blade" (p. 33 og 46) anføres, at min Fader alt forinden Statsraadsmødet havde konfereret med Monrad. Dette Punkt har særlig Betydning, thi det feilagtigt Antagne er blevet benyttet fra de afgaaede Ministres Tilhængeres Side til ugrundede Beskyldninger imod min Fader for at have lagt Raad op med de saakaldte Folkeledere imod de Mænd, der endnu vare hans Kolleger i Geheimestatsraadet. (U. A.)

først efter længere Tids Forløb, da det blev bragt paa Bane, hvorledes man havde at forholde sig ligeoverfor den forventede slesvigholsteenske Deputation, og overhovedet naar og hvorledes Regjeringens forandrede Politik skulde fremtræde udadtil, at en væsentlig Meningsforskjel fremstod. Francke holdt paa, at man skulde give Deputationen undvigende Svar, at man skulde lade de i Kundgjørelsen af 28de Jan. nævnte „erfarne Mænd" komme til Kjøbenhavn for at forhandle med dem; vi Andre ansaae det uundgaaeligt allerede i Svaret til Deputationen at udtale Regjeringens bestemte Hensigt at holde fast paa Slesvigs uadskillelige Forbindelse med Kongeriget, men at tilstede Holsteen-Lauenborg Deeltagelse i den tydske Forfatning. Efterhaanden gik denne Meningsforskjel om Tid og Form over til at blive en fuldkommen Adskillelse i Henseende til Realiteten, idet Francke tvertimod den Grundtanke, der hidtil havde ligget til Grund for Forhandlingen, udtalte sig for Hertugdømmernes vedvarende uformindskede Forening og en Revision af den tilsagte Forfatning paa dette Grundlag.

Da denne Anskuelse mere og mere hævdedes af Francke i hans forskjellige Udtalelser, hvoriblandt ogsaa fremkom et Forslag om, at Kongen uopholdeligen burde reise til Hertugdømmerne, indsaae jeg Umuligheden af at arbeide sammen med ham. Ogsaa med Hensyn til de personlige Spørgsmaal vedkommende Ministeriets yderligere Sammensætning viste der sig Vanskeligheder: at Grev Knuth egnede sig til at indtræde i Ministeriet, vare vi alle enige om; men forsaavidt Monrad nu stillede Etatsraad Hvidts Indtræden i Ministeriet som Betingelse for sin Deeltagelse og endvidere henpegede paa Capitain Tscherning som skikket til Krigsminister, da antog jeg, at en saa demokratisk Sammen-

sætning af Ministeriet ikke vilde tjene til at give Regjeringen den Kraft og Holdning ligeoverfor Udlandet, der var nodvendig. Disse Vanskeligheder vilde imidlertid vel have været at overvinde, dersom ikke hiint Omsving af Francke havde fundet Sted. At det, naar denne Mand svigtede, turde blive umuligt at faae en Anden blandt de herværende hoiere Embedsmænd ved Hertugdommernes hidtidige Administration til at træde i Spidsen for Forretningsforelsen efter den Ordning, de indtraadte Forhold maatte medfore, derom kunde jeg ikke have nogen Tvivl. Det er vel ganske naturligt, at jeg ved denne Leilighed stærkt har bebreidet Francke dette hans Omslag, der ikke alene medforte Skuffelse af mit Haab om Sagernes Ordning ad den indslaaede Vei, men ogsaa havde medfort, at hele denne Dag — paa hvilken hver spildt Time var af uberegnelig Vigtighed — var hengaaet med unyttige Forhandlinger, og skjondt jeg ikke mindes de Udtryk, jeg ved denne Leilighed betjente mig af, vil jeg gjerne troe, at jeg har ladet falde de Ord, som berettes i Droysen og Samwers i 1850 udkomne Skrift: „Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark“ p. 304, hvor det fortælles, at jeg, kastende mig tilbage i min Stol, udraabte: „Francke, in welche schreckliche Lage haben Sie mich gebracht.“ Skriftets Beretning om hine Dages Begivenheder er iovrigt fordreiet paa saa væsentlige Punkter, at det har været mig magtpaaliggende i Fortællingen herom at meddele den virkelige Sammenhæng, saaledes som jeg med fuldkommen Sikkerhed erindrer samme, skjondt jeg, da jeg ikke har skriftlige Optegnelser at stotte mig til, ikke er istand til at gjengive de enkelte Ord, der faldt fra de forskjellige i Begivenhederne deeltagende Personer. Som et

enkelt Exempel paa de mangfoldige aabenbare Usandheder i Droysen og Sammers Bog, der iøvrigt for de herom-handlede Begivenheders Vedkommende ikke kan være med-deelt af Andre end Francke selv, skal jeg blot anføre Be-retningen om, at jeg ved Slutningen af Conferencen skulde have erklæret mig fuldkommen enig med Franckes An-skuelser og i, at Kongen strax burde tiltræde Reisen til Hertugdømmerne. Det er vel ikke ganske umuligt, at jeg, hvis Stilling i hiin Conference naturligviis maatte gjøre det til mit Formaal at mægle mellem de forskjellige An-skuelser, kan have ladet falde Yttringer om, at jeg, naar Forholdene kunde ordnes fredeligen, Intet fandt at erindre mod, at Kongen, saasnart Omstændighederne tillode det, foretog en Reise til Hertugdømmerne; men at jeg i det Hele skulde have erklæret mig enig i Franckes Anskuelser, og deriblandt ogsaa i, at Kongen ufortøvet burde foretage hiin Reise, staaer i den meest aabenbare Strid med hele den Forudsætning, hvorfra jeg ved alle de Skridt, jeg havde foretaget, var gaaet ud, nemlig at Hertugdømmerne allerede ved Afsendelsen af den forventede Deputation havde paabegyndt et Opror, der nødvendigviis maatte udbryde i lys Lue, naar Deputationens Fordringer bleve afviiste: at disse Fordringer skulde og maatte afviises, derom har end ikke Francke beskyldt mig for at have yttret nogen Tvivl. Heldigviis staaer ogsaa Franckes Fortælling om min Over-gang til hans Anskuelser i fuldkommen Modsætning til hans eget Referat om min ovenberørte Bebreidelse til ham om den skrækkelige Stilling, hvori han havde bragt mig.

Saasnart jeg var kommen til den Overbeviisning, at ingen Enighed var at opnaae, og at navnlig Francke ikke vilde tiltræde de Anskuelser og paatage sig de Foranstalt-

ninger, som af os Andre ansaaes rigtige og nødvendige, maatte det være min Pligt at underrette Kongen om denne Sagens Stilling, og om at jeg neppe vilde være istand til at opfylde det mig af ham overdragne Hverv. Jeg anmodede de øvrige Herrer om at følge med mig til Slottet for det Tilfælde, at Kongen maatte ønske personligen at conferere med dem. Da min Vogn var tosædig, kjørte kun Grev Sponneck og Francke med mig; Monrad begav sig derhen tilfods og ankom, medens jeg var hos Kongen. Om han kom tilligemed Etatsraad Hvidt, saaledes som af Droysen og Sammer fortælles, veed jeg ikke: overhovedet har jeg ikke havt nogen Deel i Budsendelsen efter Hvidt, der, saavidt jeg veed, blev directe fra Kongen anmodet om at komme paa Slottet. Efterat jeg havde forklaret Kongen, hvorledes Sagen stod, bad jeg ham om Tilladelse til at henvende mig til Grev A. W. Moltke med Anmodning fra Kongen om at paatage sig Dannelsen af et Ministerium. Jeg havde hertil en dobbelt Grund, deels at Grev Moltke dog i hvert Fald snarere end jeg vilde være istand til, om saadant overhovedet var muligt, at erholde Bistand af en af de ved Hertugdømmernes hidtidige Bestyrelse ansatte Mænd, deels at dersom Regjeringsmaskineriet for Hertugdømmerne, saaledes som det var at befrygte, skulde gaae aldeles istaa, og Kongen derefter kunde blive nødsaget til under den da let forudseelige Kamp med Oprøret at søge sin væsentligste Støtte hos det danske nationale Partis Førere, Monrad, Hvidt, Lehmann og Tscherning, det da vilde være af stor Betydning, at der i Spidsen for Regjeringen stod en af Kongens ældste Raadgivere af saa anerkjendt Retskaffenhed, Humanitet og Besindighed, med saa anseet et Navn og saa store Besiddelser, som Grev A. W. Moltke.

Kongen bifaldt ogsaa ganske dette Forslag og anmodede mig om indstændigen at bede Greven paatage sig dette Hverv. Jeg kjørte strax til Grev Moltke og blev i hans Hjem underrettet om, at han var i et Familieselskab hos Overhofmarschal Levetzau, hvor jeg derefter søgte og traf ham. Mine indtrængende Anmodninger til ham vare forgjæves. Han paaberaabte sig hovedsaligen det Referat af Formiddagens Begivenheder, der fandtes i den udkomne Berlingske Tidende. At Kongen havde sagt til Borgerrepræsentationen, at han glædede sig ved at kunne meddele, at det fremsatte Ønske om Ministrenes Afskedigelse var opfyldt, havde i høieste Grad smertet og krænket denne Kongens gamle tro Tjener.

Med uforrettet Sag maatte jeg vende tilbage til Kongen. Det var henved Midnat, men alligevel maatte Forsøgene fortsættes for om muligt at faae et Ministerium istand forend den næste Morgen, da den slesvigholsteenske Deputation ventedes. De mundtlige Forhandlinger mellem Kongen og Etatsraad Francke, der nu aabent erklærede sig for Hertugdømmernes Forening under een Forfatning og Indtrædelse i en reen Personalunion med Kongeriget, vare snart tilendebragte. Foruden de hidtil tilkaldte Mænd var Etatsraad Bang anmodet om at deeltage i Conferencen; ogsaa Oberst Scholler, hvem Kongen ønskede at overdrage Krigsministeriet, var kommen tilstede. Hovedvanskeligheden vedblev altid at være Bestyrelsen af de under det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellie hidtil henlagte Forretninger. Hverken Baron Carl Scheel-Plessen eller Etatsraad Rathgen, der efterhaanden anmodedes om at indfinde sig paa Slottet, vare villige til at overtage hiin Bestyrelse; navnlig udtalte den Sidstnævnte sig bestemt imod enhver Ordning

af Forholdene, der gik ud paa en Oplosning af Forbindelsen mellem Hertugdommerne Slesvig og Holsteen, medens Baron Plessen viste mindre Utilboielighed til at yde Kongen sin Tjeneste under de forestaaende for Statens Existents farlige Forhold. At Monrad og Hvidt, saaledes som det fortælles i det oftnævnte Skrift af Droysen og Samwer p. 308, kun meget lidet deeltoge i hele denne Forhandling, er sandt; deres hele Stilling til Sagen og til de Mænd, mellem hvem Forhandlingerne fortes, gjor denne Taushed forklarlig. Men at Monrad ved Slutningen af Forhandlingerne, som det ligeledes fortælles, skulde have udtalt: „Det er det Samme, saa udfolde vi Republikens Fane," det maa jeg erklære baade ikke at have hort og at ansee for moralsk umuligt efter det Standpunkt, hvorpaa Monrad under hele Forhandlingen havde staaet. Hans store Klogskab maatte tilfulde lade ham indsee den uhyre Overvægt, den danske Sag fik, ved at Monarchiets legitime Konge stod i Spidsen for Modstanden mod Hertugdommernes uberettigede Fordringer, der netop derved modtoge et klart udvortes Præg af at være oprorske, hvad de naturligviis efter deres indre Beskaffenhed ogsaa virkeligen vare, men hvilket man ellers ikke kunde vente at faae almindeligen anerkjendt. Selv om der var nogen Grund til at antage, at Monrad ikke med stor Sorg vilde see hele den europæiske Samfundsorden mere og mere nærme sig til den republicanske, og at han i saa Fald vel heller ikke vilde have nogen Ulyst til at see Republikens Fane veie i Danmark, hvad senere Udtalelser af ham til mig kunde lade formode — skjondt Monrads egentlige Mening som oftest bliver et uudgrundeligt Dyb, og en saadan Yttring ligesaavel kan være henkastet for at sondere Andres Mening som for at

udtale hans egen — saa vilde de ovenciterede Ord dengang have været saa stridende imod hele Situationen, hvori vi befandt os, imod Monrads kloge Tilbageholdenhed og endelig imod de Udtalelser, han i hiin Nat henvendte til mig, at jeg maa henregne Fortællingen herom til de mange Usandheder, hvoraf hiint Referat vrimler.

Morgenen den 22de Marts var kommen. Bang og Sponneck, som havde gjort deres Indtrædelse i Ministeriet afhængig af, at en dertil egnet Mand overtog Hertugdømmernes Bestyrelse, trak sig tilbage, da alle Forsøg i denne Retning vare mislykkede. For mig var der nu intet Andet at gjøre end definitivt at erklære Kongen, at jeg ikke formaaede at tilveiebringe en saadan Sammensætning af et Ministerium, hvormed jeg antog det muligt, at Regjeringen kunde føres; og da jeg ei heller kunde tilraade ham at kaste sig i Armene paa det dansk-nationale Parti, som neppe vilde være istand til at føre Regjeringens Tøiler, naar — som sandsynligt var — hele den hidtidige overordnede Administration trak sig tilbage, saa saae jeg ingen anden Udvei, end at han atter maatte henvende sig til det Dagen iforveien mundtligen entledigede Ministerium, hvis Afsked han iøvrigt endnu ikke havde underskrevet, skjøndt Udfærdigelserne desangaaende allerede laae færdige til Underskrift siden den foregaaende Aften. At jeg da selv traadte tilbage, var en Selvfølge. Overeensstemmende hermed tillod Kongen de endnu tilstedeværende Mænd, der havde deeltaget i den foregaaende Nats Conferencer, at trække sig tilbage. Uagtet jeg ifølge Kongens Forlangende endnu forblev paa Slottet, og skjøndt jeg tilligemed Etatsraad Bang kort efter blev anmodet af Kongen om at udføre saadanne aldeles uopsættelige Regjeringsforretninger,

som midlertidigen maatte udkræves, deeltog jeg fra dette Øieblik ikke længere i Forhandlingerne om Ministeriets Sammensætning. Jeg er derfor heller ikke istand til at berette, hvad der derved tildrog sig*).

Hvem Fortjenesten maa tilregnes for at have formaaet Grev A. W. Moltke til at overtage Præsidiet i Regjeringen, er mig ikke positivt bekjendt; flere af Kongens nærmeste Omgivelser, navnlig Kammerherrerne Tillisch og Oxholm, vare især virksomme herved, og jeg har Grund til at antage, at det nærmest skyldes den Forstnævntes Bestræbelser, at Sagen kom istand.

Resultatet paa de af Grev Moltke førte Underhandlinger er bekjendt nok. Der har været tvistet om, fra hvilket Tidspunkt Martsministeriets Dannelse kunde regnes, navnlig med Hensyn til den Forbindelse, hvori dette Factum er bleven sat med Oprørets definitive Udbrud i Holsteen. Noget bestemt Tidspunkt, fra hvilket Martsministeriets Sammentræden kunde ansees endeligen afgjort, kan ikke opgives før den 24de Marts, da Udnævnelserne ud-

*) Dette er bl. A. oplyst af Geheimeraad Bang (H. T., 3die R., 6te B., p. 127—134) samt af Høiesteretsassessor O. Müller (sammesteds p. 167—174). Realisationen af Bangs om Morgenen fremsatte Forslag om en midlertidig 3-Mands Regjering, bestaaende af min Fader, Scheel-Plessen og ham selv, og for hvilken han satte sig i livlig Bevægelse, synes efter det her Nedskrevne ikke at have havt min Faders Tiltro, da han kun i Forbigaaende berører Kongens Anmodning til ham og Bang om at varetage de løbende Forretninger. Hans legemlige Affræftelse efter det foregaaende Døgns ustandsede Anstrængelser har desuden maattet forstærke hans Motiver til at holde sig tilbage.

(U. A.)

færdigedes, og da det først blev vitterligt, hvad der gav Ministeriet sin egentlige Characteer, nemlig at det traadte i Virksomhed uden Deeltagelse af en Minister, der kunde overtage den af det slesvigholsteenske Cancellie hidtil førte Administration. At der derimod, om jeg ikke mindes ganske feil, allerede den 22de om Aftenen og dernæst den 23de afholdtes Conferencer af de Mænd, som ifølge Grev Moltkes Opfordring havde erklæret sig villige til at indtræde i Ministeriet, og deriblandt tillige Baron Carl Scheel-Plessen, der foreløbigen og betingelsesviis vilde overtage Præsidiet i det nys nævnte Cancellie, kunde vel give en grundet Anledning til at formode, at dette Ministerium vilde komme istand, men vil ikke af Nogen med Føie kunne paaberaabes som den egentlige Anledning til Oprorets Udbrud i Holsteen Natten imellem den 23de og 24de Marts. Naar man et Øieblik vil forudsætte, at Forhandlingerne den 22de istedetfor at tilveiebringe Martsministeriet havde ført til, hvad der i nogle Timer om Morgenen slet ikke syntes umuligt, det ældre Ministeriums Reconstruction med Undtagelse af mig og med Tilkaldelse af nogle andre Mænd, f. Ex. Bluhme og Tillisch, mon da dette vilde have medført, at de af Beseler, Prindsen af Augustenborg, Grev Reventlow-Preetz, Schmidt og Bremer om Eftermiddagen den 23de førte Forhandlinger, der endte med Oprorsproclamationens Udstedelse den samme Aften ved Midnatstide, vare udeblevne? Det er bekjendt nok, at intet Dampskib afgik fra Kjøbenhavn til Holsteen hverken den 22de eller 23de, og eftersom der ei heller dengang fandtes Jernbane gjennem Sjælland eller electrisk Telegraph, er det en physisk Umulighed, at Efterretningen om Martsministeriets Dannelse, selv

om denne havde været fuldbragt den 22de, kan have været bekjendt i Kiel den 23de om Eftermiddagen eller den paafølgende Nat. Spørgsmaalet om, naar Martsministeriet maa ansees for at være dannet, er altsaa uden Betydning i denne Retning.

Den egentlige nærmeste Anledning til, at den langvarige Spænding imellem den danske og tydske Nationalitet gik over til haandgribeligt Sammenstød, der begyndte med Rendsborgs Overrumpling, vil af enhver upartisk Historieskriver blive funden i den Rendsborgske Forsamling den 18de Marts og dens Beslutninger. At de der vedtagne Fordringer, hvis Indrømmelse aabenbart maatte medføre en Opløsning af Monarchiet, i ethvert Tilfælde vilde vække den største Bevægelse i Kongeriget, og at denne Bevægelse kunde udarte til en alvorlig Collision imellem Regjeringen og Folket, hvis der gjordes disse Fordringer større eller mindre Indrømmelser, det maatte enhver med Forholdene bekjendt Mand kunne forudsee. At Hertugen af Augustenborg, saasnart han erfarede den i Rendsborg tagne Beslutning om Afsendelsen af en Deputation, ikke tvivlede om, at denne Deputations Ankomst til Kjøbenhavn vilde fremskynde en „Staatsstreich" fra Partiforernes Side, sees ogsaa af Droysen og Samwers Skrift p. 360. Dog har vel neppe Nogen for Alvor kunnet troe, at der kunde findes en Regjering, som vilde gaae heelt ind paa de fremsatte Fordringer. Om man derimod har gjort Regning paa, at Regjeringen i nogen Tid skulde være tvivlraadig og vakle, og at allerede en saadan Vaklen skulde have medført en Forstyrrelse af den lovlige Orden i Hovedstaden, hvorved Hertugdømmerne vilde være komne til at

staae med Palmerne i Hænderne, naar den udvortes Orden og Rolighed der ikke var forstyrret, hvilket Sidste derfor ogsaa var Hertugen i høieste Grad magtpaaliggende, det skal jeg lade være usagt. Ethvert Haab i den ene eller den anden Retning er i alt Fald blevet skuffet ved den første Efterretning om den energiske Beslutning, Kongen havde taget ved Afskedigelsen af det hidtil bestaaende Ministerium, i hvilken Handling der laa den bestemteste Erklæring om, at han ikke vilde give efter for nogen af de opstillede uretmæssige Fordringer. At Tidspunktet for Kongens Beslutning og dens Udførelse i en vis Grad har været paavirket ved de af Kjøbenhavns Befolkning og navnlig Borgerrepræsentationen udførte Demonstrationer var vel, som jeg oven nærmere har paapeget, i og for sig beklageligt og gav tillige Oprørets Forsvarere et meget velkomment Paaskud, men ogsaa kun et Paaskud, til at vælte Skylden for den foregaaede Regjeringsforandring og Hertugdømmernes saakaldte Reisning („Erhebung") over paa Kjøbenhavns Befolkning, men da det er givet, at Oprøret vilde udbryde, saasnart de slesvigholsteenske Fordringer bleve afslaaede, saa er det dog virkelig et stærkt Stykke at udlede Borgerkrigens Begyndelse, ikke fra Opstillelsen af hine uretmæssige og oprørske Fordringer, men fra den Virkning, som disse medførte, og fra de Beslutninger, der bleve tagne for med den størst mulige Kraft at imødegaae dem.

Naar jeg iøvrigt her har udtalt mig om den nærmeste Anledning til Oprørets Udbrud, saa maa denne ikke forvexles med Aarsagen til det Sammenstød, der fandt Sted mellem den danske og tydske Nationalitet inden-

for Monarchiets Grændser. Denne Aarsag ligger langt dybere begrundet i Forholdene, saaledes som de i længere Tid havde udviklet sig baade i og udenfor Monarchiet. At Opvækkelsen af en levende Nationalitetsfølelse i Forbindelse med en større og større Udbredelse af Anskuelserne om en constitutionel Forfatnings Fortrin for den absolut monarchiske Regjeringsform tilsidst maatte medføre et saadant Sammenstød, havde jo alt længe været forudseet som sandsynligt, men Tidspunktet for dette Sammenstød og Omstændighederne, under hvilke det vilde finde Sted, vare vanskelige at forudsige. At Kong Christian den Ottende allerede omtrent et Aar før sin Død frygtede for, at Sammenstødet kun kunde forhindres ved Anvendelse af militair Magt, har jeg ovenfor berettet. Udbruddet af den franske Februar-Revolution, de tydske national-constitutionelle Eenhedsbestræbelser, Bekjendtgjørelsen af Hovedtrækkene til den paatænkte Fællesforfatning for det danske Monarchie, Alt dette indeholdt tilstrækkeligt Stof til at bringe de ulmende Gløder i Flamme.

De den 22de og 23de Marts afholdte Conferencer imellem de Mænd, der efter Grev Moltkes Forslag vare designerede til Ministre, dreiede sig naturligviis saagodtsom udelukkende om det Svar, der skulde afgives til den slesvigholsteenske Deputation. Baron Plessen havde herved den utaknemligste Rolle, idet han skulde forsøge paa at tilveiebringe et Udkast, der deels tilfredsstillede hiin Ministerconference, deels kunde findes antagelig af de Deputerede i det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellie; thi at disse Sidste vilde vedblive i deres Functioner, havde Baron Plessen gjort til Betingelse for sin definitive Overtagelse

af Præsidiet i Cancelliet. Da imidlertid Ministerconferencen holdt paa, at Slesvigs nadskillelige Forbindelse med Danmark burde udtales, medens Cancelliet holdt ligesaa fast paa, at Slesvigs constitutionelle Forbindelse med Holsteen blev lagt til Grund for Svaret, var man i denne Forhandling netop paa det samme Standpunkt som ved Forhandlingerne i de foregaaende Dage med Francke og Rathgen. Hvad der blev antaget paa det ene Sted, forkastedes paa det andet og omvendt. Endelig var den 23de om Aftenen Ministerconferencens Ultimatum affattet til det Svar, der skulde gives Deputationen. Baron Plessen lovede at sende Ministerconferencen Udkastet den næste Formiddag, forinden Svaret skulde afgives, hvad enten det nu blev antaget eller forkastet i Cancelliet. Conferencen mødte til den fastsatte Tid; det redigerede Svar udeblev. Lehmann — der tilligemed Tscherning havde været mig aldeles ubekjendte, forinden jeg saae dem i disse Conferencer — ansaaes som den, der havde Pennen mest i sin Magt til hurtigt at kunne affatte et nyt Svar paa den Aftenen forud vedtagne Basis. Efterat man forgjæves havde ventet til det yderste Øieblik — Deputationen var alt isærd med at gaae ombord — traf Lehmann sig tilbage i et tilstødende Værelse, og efter faa Minutters Forløb forelagde han det bekjendte Svar. Om en nærmere Drøftelse af de mange deri indeholdte betydningsfulde Punkter, der iøvrigt gik langt udover den i det foregaaende Møde vedtagne Redaction, kunde der under disse Omstændigheder naturligviis ikke blive Tale. Forfatteren paatog sig selv det Hverv at overbringe Svaret. Deputationen afreiste; Ministrenes Udnævnelser udfærdigedes, uden at Baron Plessens kunde blive optagen der-

imellem; saagodtsom alle Embedsmænd ved de Collegier, hvem Hertugdommernes Administration var anbetroet, afreiste efter for største Delens Vedkommende at have indgivet deres Ansøgning om Afsked. Loddet var kastet. Det gjaldt nu for Danmark at opbyde hele sin Kraft for at hævde Kronens Ret og forebygge Hertugdommmernes Losrivelse.

VI.

Om Slesvigs statsretlige Forbindelse med Danmark.

Jeg har i den foranstaaende Beretning om min Deeltagelse i Begivenhederne i de saakaldte „Martsdage 1848" flere Gange havt Leilighed til at berøre den urigtige Fremstilling af disse Begivenheder, der findes i det eneste hidtil (1857) udkomne Skrift, som udførligen omhandler dem, nemlig Droysen og Samwer: Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark. Dette Værk har vel ifølge dets Titel („Actenmässige Geschichte der dänischen Politik seit dem Jahre 1808") og dets hele Anlæg kun til Hovedformaal at godtgjøre de tvende danske Konger Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes underfundige og listige Politik ligeoverfor Hertugdømmerne og navnlig i deres Fremgangsmaade mod Hertugerne af Augustenborg, hvilke Sidste, baade den nulevende og hans Fader, fremstilles som uskyldige Offre for deres ædle, paa Ret og Sandhed begrundede Bestræbelser for at hævde deres nedarvede Rettigheder til ved den kongelige Mandsstammes Uddøen at succedere i Regjeringen over Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen. Hvorvidt Historien ganske vil frikjende Frederik den Sjette for, navnligen i Anledning af Thronfølgervalget

i Sverrig i Aaret 1810, at have arbeidet for sig selv og modarbeidet Hertugens Bestræbelser med mindre Aabenhed, mindre ædle Vaaben, end det sommed sig Danmarks Konge, skal jeg lade være usagt; ialfald er hele Udviklingen af hine tvende Kongers Forhold mod det hertugelige Huus skreven med aldeles aabenbar Partiskhed for det sidstnævnte, idet Forfatterne med stor Lethed glide hen over de Punkter, hvor der med god Føie kan lægges et Medlem af dette Huus store Forseelser til Last — og jeg feiler neppe ved blandt Andet at betegne Prinds Christian August's Forhold i Norge i Slutningen af Aaret 1809 som Forræderi — medens de derimod med Velbehag dvæle ved ethvert Træk, enhver Udtalelse, der kunde indeholde Vidnesbyrd om Hertugernes og deres Slægts Høimod og Retsind. En nærmere Undersøgelse af alle disse Forhold ligger udenfor min Opgave, men dette gjælder ikke om eet Punkt, som med megen Kunstfærdighed er draget ind i hiin Skildring af de danske Kongers formeentlige Underfundighed, nemlig Spørgsmaalet om ikke Hertugdømmet Slesvigs nadskillelige Forbindelse med Kongeriget og Indlemmelse under den danske Krone er saaledes gjennemført ved statsretlige Acter og Garantier, at enhver Arveorden, der kunde komme i Strid dermed, maa ansees bortfalden. Det er bekjendt nok, hvorledes Ordene i Frederik den Fjerdes Patent af 22de Aug. 1721 og Arvehyldingsacterne af 3die og 4de September s. A., der indeholde Grundlaget for den danske Krones Ret til hiin Forbindelse, ere af de nyere slesvigholsteenske Statsretslærere blevne bortfortolkede; men nu mene D'Hrr. Droysen og Samwer at have gjort et Fund, som ikke alene beviser, at Frederik den Fjerde slet ikke har tilsigtet at incorporere Slesvig i Kongeriget ved Patentet af 1721, men

ogsaa indeholder et slaaende Exempel paa de danske Historiographers Underfundighed, ved af et paaberaabt Actstykke at tilbageholde en Sætning, som netop skulde være afgjørende i modsat Retning af den, hvori det paaberaabes.

For at oplyse Sammenhængen maa jeg her gjengive den Sætning i Patentet, paa hvis rette Forstaaelse det kommer an. Det hedder deri: . . . . . „daß Wir dahero bewogen worden des Herzogen Carl Friedrich's zu Holstein gehabten Antheil im Herzogthum Schleswig, als ein in beschwerlichen Zeiten unrechtmäßigerweise von der Krone Dänemark abgerissenes Pertinenz, wieder in Possession zu nehmen. Wann nun durch den, mittelst göttlicher Verleihung, zwischen Uns und dem Könige und der Krone Schweden im Julio Anno 1720 geschlossenen und unterzeichneten und darauf wirklich ratificirten Frieden, so dann durch die darüber von den beiden Königen, als gewesenen Mediatoren erfolgte, formelle und solenne Garantien, für Uns und Unsere Königl. Erb-Successores an der Regierung, die ewige und ruhige Besitz- und Beherrschung des ganzen Herzogthums Schleswig und folglich auch des hiebevor gewesenen fürstlichen Antheils in jetzt besagtem Herzogthum darin festgesetzet und versichert worden, und Wir dann solchemnach entschlossen, selbigen Antheil mit dem Unserigen zu vereinigen und zu incorporiren, und Dero Behuf von den gesammten eingesessenen Ständen Unsers Herzogthums Schleswig, als Prälaten, der Ritterschaft, Städten, Amts- und Landschafts-Einwohnern und Unterthanen die alleinige Erbhuldigung durch gewisse dazu verordnete und authorisirte Commissarien einnehmen, die gesammte Eingesessene des gewesenen fürstl. Antheils, Geist- und Weltliche, wes Standes und Condition sie auch

seien, Ihrer hiebevorigen Eides=Pflicht, womit sie dem fürstl. Hause verwandt gewesen, entschlagen und selbige Kraft obermelten Frieden=Schlusses und der darüber erhaltenen Garantien unter Unserer Königl. souverainen und alleinigen Erb= und Landes=Regierung bringen und den Eid der Treue ablegen zu lassen; Als gebieten und befehlen Wir" . . . . etc.

Meningen af disse Ord i Patentet, naar de tages i deres hele Sammenhæng, synes for den Uhildede at være klar nok. Naar det udtrykkeligen udtales, at den hidtil fyrstelige Andeel af Hertugdømmet var et under besværlige Tider Kronen Danmark uretmæssigen fravevet Pertinents, saa ligger deri aldeles ubestrideligen, at ogsaa den kongelige Andeel af Hertugdømmet, hvilket sidste i sin Heelhed altid havde været betragtet som eet Statslegeme, ansaaes som et Pertinents til Kronen, og naar Beslutningen om den tilsigtede Forening og Incorporation netop skeer under Paaberaab af en Fredstraktat, som sikkrer „Uns und Unsere Königl. Erbsuccessores an der Regierung" en evig og rolig Besiddelse af Hertugdømmet, saa kan der dog for den, der vil forstaae Ordene i deres naturlige Betydning, ikke være nogensomhelst Tvivl om, at det maatte være Kongens Hensigt at erklære hele Hertugdømmet Slesvig for bestandigt knyttet til den danske Krone. Derimod kan det ikke nægtes, at selve de Ord, der nærmest udtale Incorporationen: „mit dem Unserigen zu vereinigen und zu incorporiren," ikke i og for sig ere saa klare, som det havde været ønskeligt; det er derfor ogsaa over disse, at den slesvigholsteenske Fortolkningskunst har kastet sig. Fra denne Side forstaaes de nemlig, som om der havde staaet: mit dem Unserigen zu vereinigen und darin zu incorporiren; hertil bemærkes fra

danſk Side, at der ikke kunde være Tale om at incorporere den ene Deel af Hertugdommet i den anden, efterdi begge Dele, ſkjøndt undertiden regjerede af flere Fyrſter, altid havde udgjort eet Corpus, og at den berørte Incorporation derfor ikke kan angaae andet end en Indlemmelſe i Kronen af den fyrſtelige Andeel i Forening med den kongelige. At der findes en Mangel i disſe Ord, ſom vilde gjøre dem, naar de ſtode afrevne fra hele den øvrige Context, noget tvivlſomme, maa indrømmes: men naar man læſer hele Patentet eller navnlig den af mig citerede Deel i Sammenhæng, ſaa ſynes det virkelig mærkeligt, at Nogen har villet afdisputere, at heri indeholdes en udtrykkelig Udtalelſe af Kongens Beſlutning at ſikkre Indehaveren af den danſke Krone til enhver Tid Beſiddelſen af hele Hertugdommet Slesvig. Kunde der derom have været nogen Tvivl, ſaa maatte for den, der ikke forſætlig vil fordreie Ord og Meninger, denne Tvivl være bortfalden ved at ſammenholde Patentet med Ordene i den under 3die og 4de Septbr. ſ. A. af Prælat- og Ridderſkabet i Hertugdommet Slesvig ſaavelſom af Hertugerne af Auguſtenborg og Glücksborg ſom Godseiere afſagte Arvehyldingseed, i hvilken det hedder: „Nachdem Ihre Königliche Majeſtät zu Dänemark, Norwegen etc., Mein allergnädigſter König und Herr, kraft Dero sub dato Gottorff d. 22ſten Auguſti 1721 ausgelaſſenen Patents, das vorhin geweſene fürſtliche Antheil des Herzogthums Schleswig mit dem Ihrigen zu vereinigen und Dero Krone, als ein altes injuria temporum abgeriſſenes Stück, auf ewig wieder zu incorporiren für gut befunden. — — — — So gelobe und verpflichte Ich, für mich, meine Erben und Succeſſoren hiermit und infraft dieſes, daß Ich und Sie Ihr Königliche Majeſtät zu

Dänemark, Norwegen etc. für Unseren alleinigen souverainen Landesherrn erkennen und halten, Deroselben wie auch Dero Königliche Erbsuccessoren in der Regierung secundum tenorem legis regiæ, treu, hold und gewärtig sein" etc.

Naar disse to Dokumenter sammenholdes, hører der dog virkelig en stærkere Fortolkningskunst end den, der er fordøielig for Danske, til at faae den i disse udtalte Incorporation fremstillet, som om den var en Indlemmelse ikke under den danske, men under den hertugelige slesvigske Krone, og at den i Arvehyldingseden omtalte lex regia ikke skulde være den danske Kongelov, men et Arvestatut af 1650, der aldrig har baaret Navn af lex regia o. s. v. Men iblandt de mangfoldige uomstødelige Beviser for hele Hertugdømmet Slesvigs Incorporation i den danske Krone som et uadskilleligt Pertinents til denne, der ere fremdragne af den Commission, der af Kong Christian den Ottende var nedsat til at undersøge disse Forhold forinden Emanationen af det aabne Brev af 8de Juli 1846, er ogsaa af Commissionen anført (Collegialtidende for 1846 p. 557), at Hensigten at ville indlemme Slesvig i Danmark giver sig tilkjende i alle Raadslagninger, som gik forud for Patentet af 22de August 1721, og at Vidnesbyrd herom desuden indeholdes i en Erklæring ganske af Kongens Haand (Frederik den Fjerdes), hvorved han ubetinget giver de Grunde, som talede for en saadan Indlemmelse, Fortrinet for dem, der vare opstillede derimod. Ved denne Yttring have nu Droysen og Samwer udfundet, at Commissionen har gjort sig skyldig i en Usandhed ved en forsætlig Udeladelse af Slutningen af hiin Erklæring af Kongen, i hvilken Erklæring i dens hele Sammenhæng de tvertimod

finde et Beviis for, at Kongen i 1721 ikke har tilsigtet en Incorporation i Danmark, endskjøndt de indrømme Muligheden af, at Ordene i Eedsformularen „secundum tenorem legis regiæ" med Flid ere indskudte af Concipienten for at indbringe en perfid Tvetydighed. De Spørgsmaal, der vedkomme Forstaaelsen af de omhandlede Incorporationsacter, ere af saa stor Betydning, at man ikke kan forbigaae et Argument af denne Vigtighed, og som fremstilles som et afgjørende Beviis for Rigtigheden af den slesvigholsteenske Opfattelse og for den danske Regjerings Troløshed.

Sagen fortælles af de nysnævnte Forfattere saaledes: Geheimeraad Gensch v. Breitenau, hvis Erklæring var forlangt over det Spørgsmaal, om Hertugdømmet Slesvig vilde være at incorporere i Kongeriget eller at regjere som et separat souveraint Hertugdømme, udviklede i sin Betænkning de Grunde, der kunde anføres for Incorporationen, og anførte herfor tre, nemlig 1°, at Kongeloven saaledes vilde det; 2°, at Slesvig tidligere havde været et Stykke af Danmark, og 3°, at Regjeringsomkostningerne vilde blive mindre. Men som Modgrunde anførte han derefter: 1°, at Kongeloven i Betragtning af Kong Valdemars Revers af 1346 (constitutio Valdemariana) ikke fandt Anvendelse i Slesvig, og at Frederik den Tredie ved Affattelsen af Kongeloven ikke kunde have tænkt paa Slesvig; 2°, hvad Slesvig i fordums Tid havde været, kunde ikke komme i Betragtning; 3°, nogle Besparelser kunde i et saadant Spørgsmaal ikke være afgjørende. Dertil føiede han imod en Incorporation endnu følgende Grunde: 4°, imod Incorporationen reiste der sig i den dertil nødvendige Omordning af saagodtsom alle Forhold næsten uovervindelige Hindringer: 5°, Sagen kunde vel endnu mere oplyses ved en anden

hemmelig, vigtig Raison ex lege regia, men det var formedelst visse besynderlige Omstændigheder ikke raadeligt for Tiden at extendere sig saavidt; 6°), uden Incorporation vilde Alt gaae af sig selv. Kongens egenhændige Resolution herpaa opgives nu af Droysen og Samwer at lyde fuldstændigen saaledes: „Was des Geheimen Raths Breitenau Frage: ob das Herzogthum Schleswig dem Königreich Dänemark zu incorporiren oder als ein separates souveraines Herzogthum zu regieren, anbetrifft, so bin ich platterdings vor die drei ersten rationes, und kann gar nicht finden, daß obgleich der Geheime Rath Breitenau sechs rationes dagegen anführt, daß selbe von dem Gewichte seien, die ersten drei aufwiegen zu können, dennoch befinde diese Sache von der importance, daß man solches nicht also fort von nöthen hat zu verändern, besondern peu adpres peu, und also das Obergericht zu Schleswig recht wohl in Stelle einer Regierung bis weiter continuirt werden kann."

Det er den sidste Deel af denne Resolution, nemlig fra Ordene „dennoch befinde diese Sache" og til Slutningen, som Droysen og Samwer have fremdraget, idet de formene, at denne ikke tidligere fremkomne Sætning netop godtgjør Kongens Hensigt ikke at lade Incorporationen indtræde i 1721. Dette ansee de saa klart, at de (p. 27) kun fremføre den Bemærkning: „Es folgt also hieraus, daß im Jahre 1721 eine Incorporation in Dänemark nicht stattfinden sollte." Jeg mener derimod, at Droysen og Samwers Fortælling om denne Sag burde være sluttet med den Bemærkning: Det følger altsaa heraf, at det var Kongens Villie, at en politisk Incorporation af Slesvig i Danmark skulde foregaae; at Kongen har fuldstændigen bifaldet de af Geheimeraad Breitenau derfor anførte to Grunde, navnlig

at Kongeloven saa vilde det, og at Slesvig tidligere havde været et Stykke af Danmark: at det altsaa er umuligt andet, end at det i Patentet af 22de Aug. 1721 brugte Udtryk „incorporere" kan forstaaes anderledes end som en Incorporation af hele Hertugdommet i Danmark, eller at „lex regia" i Arvehyldingsacterne skulde sigte til andet end den danske Kongelov; men at Kongen ikke har villet, at en administrativ Incorporation strax skulde gjennemføres, thi at Kongen ved Ordene: „daß man solches nicht also fort von nöthen hat zu verändern" har sigtet alene til de administrative Forandringer, følger med Nødvendighed af hele Slutningen „und also das Obergericht" etc. Desuden er det jo aldeles uomtvisteligt, at en politisk Incorporation kun kan skee ved en politisk Act paa een Gang, imedens den administrative Incorporation saa godt som ikke lader sig udføre uden „peu adpres peu". Nu at overøse Kong Frederik den Fjerde med Beskyldninger for Underfundighed, at fordreie alle de i de paagjældende politiske Acter brugte Udtryk til at skulle betyde Noget, de ikke kunne betyde, og det fordi Frederik den Fjerde ikke har skarpt skjælnet mellem den politiske og den administrative Incorporation, medens hele Contexten dog medfører, at Tanken derom har været tilstede, det vidner om en saadan Beviisførelse fra Droysen og Sammers Side, at man overalt maa være meget betænkelig ved at fæste Lid til nogetsomhelst af deres Udsagn, naar man ikke selv nøie har undersøgt den egentlige Sammenhæng.

Havde iøvrigt Kong Frederik den Fjerde havt Nutidens Erfaring om den Udholdenhed og Seighed, hvormed de slesvigholsteenskſindede Embedsmænd og Indvaanere i Hertugdommet Slesvig vide at modsætte sig enhver For-

anstaltning fra Regjeringens Side, der har til Hensigt at knytte Hertugdømmet fast til Kongeriget, vilde han neppe ved Sagens „importance" og de derved unægteligen forbundne Vanskeligheder have ladet sig afholde fra ogsaa ufortøvet at fuldbyrde og fastholde den administrative Incorporation: under de nu indførte constitutionelle Former og forviklede Forfatningsforhold vilde en saadan Act medføre endnu flere Vanskeligheder end paa hiin Tid, da Kongens souveraine Villie burde have været tilstrækkelig til at afgjøre alle mødende Tvivlspunkter. Imidlertid skulde jeg dog holde for, at ligesom den fælleds Bestyrelse af Kongerigets og Hertugdømmets Domaineanliggender allerede er fuldstændigen gjennemført, uden at deraf er resulteret nogen større Vanskelighed, saaledes vilde en Forbindelse af den øverste Administration i Hertugdømmets øvrige Anliggender med Kongerigets kunne lade sig iværksætte uden at medføre væsentlige practiske Ulemper. Naar det slesvigske Ministeriums tre Departementer henlagdes hver under sit tilsvarende Ministerium i Kongeriget, og de Sager, der behandles collegialt af Ministrene for begge Hertugdømmerne, for Slesvigs Vedkommende overdroges enten de nærmest paagjældende danske Ministre eller en enkelt af disse, saa vilde en saadan administrativ Forbindelse nu, da der findes et tilstrækkeligt Antal Mænd, der ere fuldkomment fortrolige med Lovgivningen og Forholdene baade i Kongeriget og i Hertugdømmet, ikke støde paa nogen uovervindelig practisk Vanskelighed. En anden Sag er, at de formelle Vanskeligheder, der kunne reises mod en saadan Ordning, maatte vise sig at være i al Fald for Tiden uovérkommelige.

Man indvende iøvrigt ikke, at den her fremsatte Tanke om Sammensmeltningen af den øverste centrale Administration for Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig har sin Rod i og i sine Consequentser vil føre til Eiderpoltiken. I Princípet erkjender jeg en lignende Forening ogsaa at være rigtig for Holsteens og Lauenborgs Vedkommende. Den Adsplittelse, der bestaaer i den øverste Bestyrelse af de forskjellige Landsdele, anseer jeg overhovedet for at være fordærvelig; Erfaringen har jo tilstrækkeligen viist, at der endog kan indtræde Tilfælde, hvor denne Adsplittelse fører til en fuldkommen Opløsning af Administrationen for nogle af Landsdelene, og den nu bestaaende Ordning vil idelígen medføre store Vanskeligheder ved fremtidige Ministerskifter. Men Grunden, hvorfor jeg her nærmest har yttret mig om Sammensmeltningen af Kongerigets og Hertugdømmet Slesvigs Administration, er den, at Gjennemførelsen af denne Tanke, saaledes indskrænket, vilde møde langt færre practiske Vanskeligheder, end dersom den tillige udstraktes til Holsteen-Lauenborg, ligesom det ogsaa er aabenbart, at de Indvendinger, der upaatvivlelig vilde reises derimod andetsteds fra, vilde faae en ganske anden Vægt, naar de tillige angik de to til det tydske Forbund henhørende Hertugdømmer.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Danmark var berettiget til at ansee Slesvig som et nadskilleligt Pertinents til den danske Krone, hvorvidt Danmark altsaa var i sin gode Ret, naar det anvendte hele sin Kraft paa at bekjæmpe den Magt, der baade indenfor og udenfor Monarchiets Grændser nu var ifærd med factisk at ville gjennemføre den falske slesvigholsteenske Lære om Hertugdømmernes indbyrdes Realunion og fælleds midlertidige Personalunion med Kongeriget,

har paa saa mange Maader faaet sin udførlige Drøftelse og Belysning, at den, der kan og vil see, ikke ret vel kan have nogen Tvivl derom. Droysens og Samwers skjæve Slutning ved et tidligere, saavidt vides, uberørt Incidentspunkt i Sagen har ført mig til denne temmelig lange Digression fra Begivenhederne i Marts 1848.

Tillæg.

Det er kun meget lidet, hvad min Faders Erindringer indeholde udover det her Meddelte. Han udtaler, at medens hans Stilling i det gamle Ministerium havde været ham yderst pinlig, idet han afveg væsentligen fra de fleste af sine Kollegers Anskuelser om Maal og Midler, der skulde tilstræbes og benyttes, saa vare det nye Ministeriums Medlemmer nu alle enige i at rette deres samlede Bestræbelser paa hurtigst muligt at opbyde hele Landets Kraft til Oprorets Bekjæmpelse, ligesom hver Dag bragte Regjeringen nye og opmuntrende Beviser paa den umaadelige Begeistring, hvormed hele Landets Befolkning understottede disse Bestræbelser. Med en forhen aldrig kjendt Hurtighed gjennemfortes de desaarsag paabudte Foranstaltninger, og enhver Bistand, der kunde ydes af Private, blev Regjeringen tildelt i rigeligste Maal. Og dog — tilfoier han til Slutning — varede det ikke længe, forend han tilstrækkeligen overbevistes om, at han ogsaa under disse Forhold vilde komme til at indtage en saare vanskelig Stilling, thi ikke alene kunde han langtfra altid billige Principet i de Lovgivningsforandringer og administrative Foranstaltninger, som Ministeriets demokratiske Halvdel, Monrad, Hvidt, Lehmann og Tscherning — til hvilke Knuth som oftest sluttede sig — stræbte efter at gjennemfore, men selv om han kunde tiltræde

Principet, maatte han dog meget ofte være utilfreds med Gjennemførelsesmaaden.

Martsministeriets Karakteristik maa vel anses som ret fyldigen belyst igjennem de historiske Aktstykker, der desangaaende senere ere komne frem, tildels fra flere af dets egne Medlemmer; det er sikkert ogsaa ret træffende, ialfald ligeoverfor Forholdene indadtil, naar t. Ex. Lehmann herom udtaler (Eftl. Skrifter 2den Del p. 93), at det var netop Martsministeriets Styrke, at det ikke var et kompakt og ensartet Ministerium, men ligesom en foreløbig lille Rigsdag, hvori hele Folket kunde finde et Udtryk og en Borgen for sine forskjellige berettigede Meninger, og at dets Mission maatte være endt, naar den virkelige Folkerepræsentation var kommen sammen. Men imidlertid har min Fader sikkert følt sig lidet tiltalt af disse parlamentariske Kampe indenfor Ministeriet, i hvilke han ikke saa de af ham forfægtede eller støttede konservative Anskuelser trænge tilstrækkeligen igjennem ved Afgjørelsen af mange vigtige Spørgsmaal og vel navnligen ved Grundlovsudkastets Udarbeidelse og Diskussion, i hvilke han som Justitsminister maatte tage en væsentlig Del, ligesom han ogsaa i samme Egenskab forelagde Udkastet for den grundlovgivende Rigsforsamling den 24. Oktober 1848. Hans Hu havde altid staaet til en roligere Embedsgjerning, og da hans Helbred tilmed ikke var stærkt, gik han kun med Overvindelse fra Martsministeriet over i Novemberministeriet, hvis mere ensartede, konservative Fane end dets Forgængers, og hvis politiske Program med Fravigelse af Tanken om Slesvigs Deling dog i langt høiere Grad havde hans Tilslutning. Kong Frederik den Syvende sendte ham ogsaa i denne Anledning i et egenhændigt Brev en varm Tak, fordi han vedblivende vilde bistaa ham.

*) Dette Brev, der med adskillige andre i end mere fortrolig Tone vidner om Kongens paa dette Tidspunkt endnu vedvarende varme

Da Novemberministeriet ombannedes i Juli 1851, afløste min Fader sin Svoger, Geheimeraad Tillisch, som Minister for Slesvig, idet dennes skrappe Bestyrelse af Hertugdømmet i udpræget dansk Aand havde vakt en Misbilligelse hos de tydske Stormagter og den russiske Regjering, for hvilken man særligt af Hensyn til den sidstnævnte Magts bestemt udtalte Mening ansaa det raadeligst at give efter ved et Personskifte i Hertugdømmets Bestyrelse, der uden at betyde nogen Systemforandring kunde lade forvente og muliggjøre en større Hensyntagen til forskjellige fremsatte Anker.

Ogsaa i Ministeriet af 18de October 1851 vedblev min Fader at beholde sit Sæde som Minister for Slesvig, og dette Ministeriums Svingning imod Helstatspolitiken maatte have hans fulde Tilslutning, da han ifølge hele sit Grundsyn paa Danmarks politiske Forhold kun havde støttet Eiderpolitiken af Nødvendighedshensyn, saalænge Faren for at miste Slesvig eller en Del deraf stod paa. Efter at være traadt definitivt ud af Regjeringen ved Januarministeriets Dannelse 1852 fandt han under Forhandlingerne i Folkethinget i Marts s. A. (Rigsdagst. p. 5257 ff., p. 5401 ff.) angaaende en Mistillidsadresse til det nye Ministerium Leilighed til at gjøre Rede for sit politiske Standpunkt, og hvorfor han ikke trods indstændige Anmodninger havde modtaget nogen Portefeuille i det nye Ministerium. Det maatte nemlig ansees

---

Venskabsfølelser for min Fader, lyder saaledes: „Min gamle troe Ven, Modtag Din Konges og Din troe Vens Tak for at Du har modtaget eller beholdt Din Portefeuille i det nye Ministerium og tillige min Tak for den Tid, Du har tjent i det gamle.

Jeg ønsker Dig al Held i det Nye, og jeg beder Dig være overbeviist om, at jeg stedse forbliver og er

Din troeste Ven
og velvilligste
Frederik R.

Frederiksborg den 16de Nov. 1848.

for rigtigst atter at foretage et Personskifte i Hertugdømmet Slesvigs Bestyrelse efter den ved Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 nu bestemt angivne Forfatningsforandring i helstatlig Retning*), og da han holdt paa en hurtigere Gjennemførelse af det nye Program efter derom tilveiebragt Tilslutning fra Kongerigets Rigsdag end den, hvorom det tiltrædende Ministeriums Medlemmer kunde enes, havde han anset det rettest at trække sig helt tilbage.

Efter Junigrundlovens Udstedelse valgtes min Fader til Folkethingsmand for Odense, men stillede sig ikke senere til Gjenvalg, hvorimod han i 1853 modtog Valg til Landsthinget, ligeledes fra Fyen, og i Juli 1854 til kongevalgt Medlem af det da dannede Rigsraad, hvilken Stilling han beholdt i det efter Forfatningen af 2den Oktober 1855 valgte Rigsraad. Sit Mandat som Landsthingsmand nedlagde han i Oktober 1854; han havde kort efter sin første Udnævnelse til kongevalgt Medlem af Rigsraadet modtaget en Opfordring fra endel oppositioneltsindede Valgmænd i sin Landsthingskreds til enten ikke at modtage denne Udnævnelse eller at nedlægge sit Mandat som Landsthingsmand, hvilken Opfordring han dog ikke foreløbigen fandt Anledning til at efterkomme, forend det af selve Forhandlingerne paa den snart efter sammentrædende Rigsdag fremgik, at der ikke var nogen Overenskomst mulig imellem denne og den Regjering, der havde udstedt Juliforfatningen. Sin Mandatnedlæggelse motiverede han, foruden i en Skrivelse til sine Vælgere, i en længere Artikel i Berlingske Tidende (27de Nov. 1854), hvori han forsvarer hele sin politiske Færd, som Dagbladet ved denne Leilighed

*) Hans Afløser, Grev Carl Moltke, var i Udlandets Øine en større Garanti for Bevarelsen af Slesvigs Selvstændighed indenfor Helstatsrammen, hvilket ogsaa var blevet direkte udtalt fra de tydske Stormagters Side.

havde fundet Anledning til at angribe (21de Nov. 1854). I Rigsraadet beholdt han derimod sit Sæde indtil sin Død, men iagttog hèr en gjennemgaaende reserveret Stilling.

Da saavel de indre og ydre politiske Forhold i Efteraaret 1856 som en betydelig Meningsforskjel imellem det daværende Ministerium Bang's Medlemmer foranledigede dette til at søge sig omdannet eller afløst, henvendte Kong Frederik den Syvende sig efter samtlige Ministres Raad (Geheimeraad Scheele dog undtagen) først til Geheimeraad Tillisch og dernæst til min Fader for at formaa dem til at paatage sig Dannelsen af et rekonstrueret eller nyt Kabinet. Hos den Førstnævnte mødte imidlertid Kongen et absolut Afslag, og min Fader stillede som sin første Betingelse, at Geheimeraad Scheele, der foruden at være Husminister sad inde med baade Udenrigsministeriets og det holsten-lauenborgske Ministeriums Portefeuiller og nød saavel Kongens som hans Gemalindes særlige Tillid, ikke blev gjenoptagen i Ministeriet. Hvis Hans Majestæt fandt det nødvendigt at beholde Scheele, maatte han raade Kongen til at overlade denne at paatage sig Dannelsen af det nye Ministerium. Hans Majestæt, der iøvrigt havde modtaget min Fader med en Udtalelse om, at han haabede, at ligesom han alt engang havde reddet Kongen ud af den vanskeligste Situation, han da atter nu vilde gjøre det, erklærede det imidlertid for umuligt at undvære Scheele, hvorefter min Fader trak sig tilbage, saameget mere som han endmindre kunde vente, at Kongen vilde gaa ind paa de øvrige Betingelser, han ansaa det nødvendigt at fremsætte navnlig med Hensyn til Grevinde Danners Stilling og Fjernelsen af flere af Kongens daværende personlige Raadgivere.

Min Fader skriver herom i en Dagbog, han har efterladt sig fra denne Periode, og af hvilken det Ovenstaaende er et Uddrag:

„14de October — — — Endnu staaer Ministerkrisen

uafgjort. Det lader til, at det Forsøg, de Doctrinaire have gjort paa at indrette en constitutionel Forfatning for hele Monarchiet ved Siden af de store Forskjelligheder i Organisationen af de særlige Landsdele ikke kan gaae synderligt længere. Kongens Uordholdenhed, hans personlige Raadgiveres og Omgivelsers Egennytte og tildeels Slethed maae i Forbindelse med de forfatningsmæssige Vanskeligheder afskrække Enhver fra at overtage Ansvaret for Ministeriets Dannelse, naar man ialfald ikke forud ved en væsentlig Forandring af Omgivelserne binder Kongen til at holde fast ved det System, det tiltrædende Ministerium maatte beslutte at følge. Og under alle disse Vanskeligheder maatte det dog ansees som en Ulykke, om de Garantier, Forfatningen indeholder mod Magtens Misbrug, skulde formindskes.

Det er Extremernes Tid, hvori vi leve. Overalt i Europa har et moderat frisindet, conservativt Regimente kun ringe Udsigt til at bestaae længe. I Frankrig er det orleanske, moderat constitutionelle Regimente bukket under for et democratisk Anarchie, en Republik, der snart maatte vige for Keiserdømmets despotiske Enevælde. I Spanien vexler det yderligste Democraties Bannerfører, Espartero, med den krasseste Reaktions, Absolutisten Narvaez; det Mellemrum, hvori det moderat-liberale Parties Anfører, O'Donnel, faaer Lov til at føre Regjeringens Tøiler, efter at han har kastet den ene eller den anden af hine Yderligheder overende, er aldrig af saa lang Varighed, at de gode Frugter af hans maadeholdne, besindige og dog frisindede Regjering kunne faae Tid til at udvikle sig. Jeg frygter meget, at der her i Landet vil vise sig store Vanskeligheder ved at bevare en Middelvei mellem den stærkt fremadskridende democratiske Tendents, der ved saa mange Leiligheder har gjort sig gjældende under det nuværende Ministerium paa den ene Side, og et stærkt tilbagegaaende, endeligen til Absolutisme førende Regimente Carl

Moltke, General Hansen, Sponneck, Tillisch. Den første Retning er især farlig under vor nuværende Konge; Grevindens, Berlings og adskillige andre af hans Omgivelsers Raad vilde stedse søge at føre ham mere og mere i Armene paa om ikke det reent democratiske, Bondevennernes, Parti, saa idetmindste til det yderste Venstre af det doctrinaire Professorparti.

16de October. Kultusminister Hall var igaaraftes hos mig for at meddele mig Sagernes nuværende Stilling. Andræ havde den 12te d. M. været hos Kongen, der anmodede ham om at overtage Conseilspræsidiet, hvortil han havde svaret, at han ikke kunde overtage nogetsomhelst saadant Hverv, forinden Hans Majestæt havde givet mig fuldstændig fri Raadighed til at foreslaae et nyt Ministerium. Kongen havde viist sig utilboielig hertil, havde indvendt, at jeg jo allerede havde erklæret ikke at kunne danne et Ministerium m. m. Derefter havde Scheele faaet Anmodning om at see om muligt at danne en anden Combination; han havde henvendt sig til Ussing og David, men hans Bestræbelser i denne Retning vare mislykkede, og Scheele havde igaar Eftermiddag for Hall erklæret, at han ikke ventede at kunne faae Noget bragt istand. Hall meente imidlertid, at Scheele muligen endnu vilde, naar han dreves til det Yderste, henvende sig til Monrad, Rottwitt og Consorter, hvilket jeg iøvrigt ikke troer. Under Samtalens Løb syntes Hall ikke at være ganske decideret paa, at han ikke skulde kunne sidde i et Ministerium med Sponneck; hans Hovedanskuelse om Sagens nuværende Stilling var den, at der maatte tilveiebringes et Ministerium, som bar Præget af Forsoning imellem Nutiden og Systemet for December 1854.

— — — — Finantsminister Andræ har senere været hos mig for nærmere at fortælle mig Udfaldet af sin Samtale med Kongen den 12te d. M., hvoraf det blandt Andet fremgik, at Kongen nu under ingen Omstændigheder oftere vilde hen-

vende sig til mig. Paa Grund af Scheeles mislykkede Forsøg og Kongens Raadvildhed havde Andræ endeligen besluttet sig til at gjøre et Forsøg paa at holde det nuværende Ministerium samlet med den Modification, at Unsgaard overtager Fællesministeriet og Krieger Indenrigsministeriet.

18de October. Af Aviserne idag erfarer man nu, at den sidst berørte Combination er i Begreb med at lykkes. Altsaa er hele Resultatet af denne lange og besværlige Ministerkrise, at Bang træder ud og Krieger træder ind. Quel tapage pour une omelette! . . . ."

Denne Episode havde dog ogsaa tilfølge, at Kongen, der havde meddelt Ministrene, at han havde henvendt sig til min Fader om et nyt Ministeriums Dannelse, men uden Resultat, trods at han havde givet ham fuldstændig frie Hænder i dets Sammensætning, hvilket Sidste ikke stemmede med Virkeligheden, blev yderligere opbragt paa min Fader, da han udfandt, hvad der ogsaa fremgaar af Dagbogsoptegnelserne, at han under hele den beskrevne Krise havde staaet i Forbindelse med Ministrene Andræ og Hall og oplyst dem om Sagens rette Sammenhæng. Med fuldstændig Urette ansaa Kongen min Fader for at staa i Spidsen for Intriger, som han mente bleve foretagne bag hans Ryg for at fjerne Geheimeraad Scheele og indskrænke Grevindens og hendes Venners Indflydelse, og hans Yttringer ved denne Leilighed imod min Fader stemte kun lidet med hans ubrødelige Venskabsforsikringer fra tidligere Tider. Da min Fader imidlertid kjendte og ikke agtede Kilderne til denne Forandring i Kongens Følelser ligeoverfor ham, paavirkede det saameget mindre Loyaliteten i det Hengivenhedsforhold, hvori han fra sin Side havde staaet hele sit Liv til Kongen.

Efter sin ældre Broders Død i 1850 overtog han en Tid Bestyrelsen og senere Realisationen af en mindre Landeiendom, Stengaarden i Gladsaxe Sogn, som hans Broder

havde eiet, og for hvis Overskud ved Salget der ifølge testamentarisk Disposition skulde oprettes en Familiefideicommis-Kapital — eller ialfald Begyndelsen dertil — som da vilde tilfalde ham som Familiens Chef. Han fik derved Leilighed til at beskjæftige sig med Landbruget, hvilket interesserede ham i høi Grad, og efter sin Udtrædelse af Ministeriet i 1852 kjøbte han Eiendommen Søllerødgaard i Nærheden af Holte, hvor han tog fast Bopæl, og her viede han — afset fra hans Rigsraadsvirksomhed — sin Familie og sin Gaards Drift Størsteparten af sine Interesser og alt sit Arbeide. Da han imidlertid i Begyndelsen af 1855 modtog Ansættelse som konstitueret Domænedirektør, flyttede han samme Aar tilbage til Kjøbenhavn og solgte Søllerødgaard det paafølgende Aar.

I 1857 paadrog han sig paa en Embedsreise en heftig Forkjølelse, der efterhaanden gik over til en Brystsygdom, imod hvilken han forgjæves søgte Helbredelse ved et Ophold i Interlaken i Schweiz. Hans Kræfter svandt her mere og mere, og den 3die September 1857 udaandede han i sin Hustru's Arme, ligesom han ogsaa ligger begraven ved det nævnte Badested.

Følgende smukke Mindedigt over ham (Berlingske Tidende den 7de Septbr. 1857) giver ham kun, hvad hans var:

Fortids Adelssind og faste Tro
Var Din Ledestjerne gjennem Livet,
Derved vandt Din Id den sikkre Ro,
Som kun er den ægte Ædling givet.
Ven af Lysets Sandhed og dens Værk,
Fattede Du Tankens rene Stræben,
Vidste, at hvad der gjør Manden stærk
Er: han troer selv, hvad han bær paa Læben.
Dette Hjertelag og denne Aand,
Reent som Guldet og saa blank som Staalet,
Lænket ei ved snevre Sjæles Baand,
Styred uden Hensyn frem mod Maalet;

Thi i Kongens Slot, i Hjemmets Skjød
Og i Folkets Raad Du var den samme.
Derfor Sorgebudet om Din Død
Vil med Smerte mangt et Hjerte ramme,
Og er enig deri Alles Røst,
At Dit Støv vi altfor tidlig fjæle,
Føle Alle og den stumme Trøst:
Ærefrygten for Dit Eftermæle.

Fr. Bagges Bogtrykkeri.